

ERDÉLYI MAGYAROK ÉS ROMÁNOK AZ EMBERTAN TÜKRÉBEN

Az erdélyi magyarok és románok faji összetételének kérdése – bármennyire érdeklődésünk tárgyát képezné – ma még el nem dönthető: az erdélyi magyarság és románság számához mérten ugyanis elenyészően kevés és többnyire elavult vizsgálat áll rendelkezésünkre. Ezek egyrészt csak egy-egy kisebb részletét világítják meg az erdélyi magyarok és székelyek, valamint románok embertanának, másrészt pedig kevés egyén adatait adják s így természetesen nem tudják eldönteni a faji összetétel kérdését, legfeljebb csak az összehasonlításban engednek meg erősen hipotetikus jellegű következtetéseket.

Igy azután a rendelkezésünkre álló néhány vizsgálat alapján egyelőre csak igen hiányosan tudunk az erdélyi magyar és román lakosság embertani jellegeire vonatkozó kérdésekre felelni. Könnyebb tájékozódás végett először az eddigi kutatások fontosabb eredményeit tekintem át, hogy ezek figyelembevételével legalább vázlatosan összefoglaljam Erdély magyar és román lakossága néhány embertani jellegének előfordulását, illetve az ezekre vonatkozó ismereteinket.

Az erdélyi magyarságra vonatkozólag a legelső embertani méretadatokat Weisbach osztrák katonáorvosnak köszönhetjük, aki 1867-ben 20 magyar katonát mért meg, akik közül hat alföldi, hat székely és nyolc erdélyi magyar volt; termetük átlagát 165.8 cm-ben állapította meg.¹ Ugyancsak ő részletes adatokat közöl a megvizsgáltak fejméreteire, törzs- és végtagméreteire vonatkozóan és megállapítja, hogy barna hajúak és világos (kék, szürke vagy világosbarna) szeműek, sőt azt is, hogy az érverésük mérsékelten gyors. Sajnos azonban adatait

¹ A. Weisbach: *Körpermessungen verschiedener Menschenrassen*. Berlin, 1878. 226–237.

a megmérték csekély száma és a köztük lévő hat alföldi katonára való tekintettel Erdély magyarságának anthropológiája szempontjából mégsem hasznosíthatjuk s azokat inkább csak történeti értékűnek kell tartanunk.

Hasonlóképpen nem tudjuk felhasználni Goehlertnek¹ – egyébként igen alapos – vizsgálati eredményeit sem. Goehlert ugyanis a volt osztrák-magyar monarchia 1870–73. évek között sorozott 1,520.000 hús és huszonhárom év közötti férfi lakosának sorozási termetadatait csoportosítja félhüvelykes csoportokban és négy csoportot vesz fel. Ezekből három Erdély területén is megtalálható: az első 162 cm átlaggal bíró termetű csoport a tágabb értelemben vett erdélyi területen a Tiszától a Szamos és Sebes-Körösig terjedő vidéken, Hunyad és Szeben megyékben és a Székelyföld délibb nagyobbik felén, a második félhüvelykkel magasabb (163.3 cm) a Maros mentén fel egészen a Sebes-Körösig, a harmadik ismét félhüvelykkel magasabb átlagú (164.63 cm) Beszterce-Naszód, Szolnok-Doboka, Kolozs, Fogaras és Krassó-Szörény megyék területén található.

A negyedik, 166 cm átlagú csoport Erdély területén kívül Bács-Bodrog vármegyében és Horvátországban van elterjedve.

Kár azonban, hogy Goehlert a magasságcsoporthoz gyakoriságát nem ismertette, s hogy adatait az újoncok nemzetiségi eredete szerint nem csoportosította, mert így csak Erdély összlakossága akkori termetviszonyait világítja meg s a mi kérdésünk szempontjából nem ad támpontokat.

Ugyanígy vagyunk Le Monnier² térképeivel is, amelyeken a katonai sorozási minimumot el nem ért 155.4 cm alatti, valamint a 170.5 cm-nél magasabb újoncok százalékos arányszámát szemlélteti. E szerint 25–29.6% alacsony található Erdélyben Szilágy megyében, 20–25% Hunyad és Szeben megyében, 15–20% a Körös mentén és Erdély többi részében, kivéve Krassó-Szörény, Szatmár, Bihar, Fogaras és Háromszék megyét, ahol 10–15%-ban fordulnak elő. Ezzel szemben 15–19% magas termetű volt Krassó-Szörény és Szeben vármegyében, 12–15% Hunyad és Szatmár vármegyében, valamint Erdély legnagyobb részében, kivéve Bihar, Alsó-Fehér, Fogaras és Háromszék megyék egy részét, ahol csak 9–12%-ban voltak az újoncok magas

¹ V. Goehlert: *Über Anthropometrie im allgemeinen und insbesondere über die Körperlänge nach der ethnographischen Verschiedenheit der Völker der österr.-ung. Monarchie*. Mitt. d. k. k. geogr. Ges. in Wien, 1881.

² F. von Le Monnier: *Karte der Territorial-Einteilung des k. k. Heeres*. D. J. Chavanne: *Physikalisch-Stat. Handatl. v. Öst.-Ungarn*. Wien, 1887.

termetűek, ő egyébként az osztrák-magyar monarchia magyar sorozottait 165 és románjait 164·2 cm magasnak találta.

Sokkal fontosabbak és értékesebbek Jankó Jánosnak adatai.¹ Jankó 83 aranyosszéki és tordai embert mért meg nagy alaposággal, mégpedig a XVII. századbeli családlisákban feltüntetett tősgyökeres családok tagjait vizsgálta, további válogatás nélkül. A szemszín, hajszín, orralak mellett a magasságon kívül a fejen 16, a törzsön 10, a végtagokon 17 méretet vesz fel, s mivel eredményeit a megmért személyek személyi adataival együtt közli, adatai a modern értelemben vett indexek kiszámítására is lehetőséget adnak és az összehasonlításra felhasználhatók. Egyedül a szemszínre és a hajszínre vonatkozó adatok összehasonlításánál ütközünk nehézségbe, mivel akkoriban nem lévén még szintáblák, ezek az adatok csak egyéni értékelésen alapulnak, s a kisebb színárnyalatokban a megfigyelő szubjektív értékelésétől függvén, nem tekinthetők egészen elfogadhatóknak. Pedig a szem színét a megmért 83 férfin kívül még 139 esetben s így összesen 222 esetben határozta meg. Természetesen ez a vizsgálat, amint maga Jankó is megjegyzi, a szóbanforgó terület lakosságának csak igen kis töredékére szorítkozva csak oly arányban alkalmas az egész lakosság típusának a megállapítására, amely arányban áll a 83 egyén az egész terület 22.000 magyar lakosához!

Jankó János után az alsófehérmegyei magyar lakosságra vonatkozó néhány adatot köszönhetünk Lázár Istvánnak,² aki a vármegye nagyenyedi járása kilenc községének törzsökös magyar családjaiból külön válogatás nélkül 44 férfit mért meg. A testmagasságon kívül, a fejen 25 és a test többi részén 38 méretet vett fel, ezenkívül a haj és a szem színét, az orr és a fülcimpa állását is meghatározta. Természetesen valamennyi vizsgált lakóhelyét, korát és foglalkozását (mind földműves volt) is feljegyezte. A dolgozat a méretadatok részletes felsorolása mellett a szerző néhány általános és érdekes megfigyelését is közli, de a nagyenyedi járásnak az akkor Nagyenyeden kívül lakott 4597 magyarjához mérten bizony nagyon kevés adatot ad. Ezt maga a szerző is érezhette, s valószínűleg ezért mellőzte méretei bármiféle feldolgozását vagy csoportosítását, beérve egyszerűen azoknak teljes közlésével. Éppen ezért vizsgálati adatai a későbbi csoportosításokba bevonhatók, ha bővebb vizsgálat híján kényszerülünk a lakosságnak alig egy százaléka terjedő vizsgálatát felhasználni.

¹ Jankó J.: *Torda, Aranyosszék, Toroczkó magyar (székely) népe*. Budapest, 1893.

² Lázár L.: *Alsó-Fehér vármegye magyar népe. Alsó-Fehér vm. monographiája*. Nagyenyed, 1896.

Ugyanilyen csekély számban vizsgálta Semayer Vilibáld Bánffy-hunyad lakosságát.¹ Jankó és Lázár módszerét követve, csakis apai és anyai ágon törzsökös családból származó, kifejlett férfit mért meg, összesen 28-at, vagyis a törzsökös lakosság kb. 1%-át. Valamennyien katonaviselt földművesek voltak. A testmagasságon kívül 22 törzs- és végtag-, 18 fejméretet vett fel, ezenkívül 23 indexet számított ki és meghatározta a bőr, a haj és a szem színét, a szemöldök színét és alakját, a bajusz és a szakál színét, az orr alakját és a fogak állapotát is. A vizsgált férfiak vezetéknevén kívül közölte anyjuk vezetéknevét, korukat, sőt igen figyelemreméltóan testvéreik és gyermekeik számát is.

Semayer eredményeit nagy gonddal csoportosítja és mindig egybeveti a területileg nem távoleső helyről származó Jankó- és Lázár-féle mérésadatokkal. A csoportosításban mindig megállapítja, hogy az illető csoportba mely családok tagjai tartoznak, így pl. hogy melyik család tagjai alacsony vagy magas termetűek, melyik család tagjai sárgás vagy rózsás bőrszínűek, stb. Az eredményeket szép grafikonokon is ábrázolja, azonkívül a jellegkombinációkat is táblázatokban adja, így a színkomplexió, fejjelző, magassági és arcjelző eloszlását, mégpedig nemcsak a maga, hanem az összehasonlításhoz vett Jankó-féle és Lázár-féle anyagon is. E jellegeket a kombinatorika szabályai szerint kombinálva mind az egész területre, tehát mindhármuk vizsgálati területére, mind Bánffy-hunyadra vonatkozóan, három egymással elkeveredett főfajtípust állapít meg. Ezek közül a domináló főtípus nagyközepes termetű, barna komplexiójú, erősen rövidfejű, magas koponyájú és szélesarcú, valamennyiök vizsgálati területének uralkodó fajtája, melyet ő a Hölder szerinti *turáni* anthropológiai fajtaival azonosít és *erdélyi magyarság* néven vezet be az irodalomba. Ezenkívül még egy közép magas, szőkehajú, kékszemű, igen rövid koponyájú, magas fejű és széles arcú és egy közepesnél magasabb (nagyközepes) termetű, szőkehajú, de szürkészemű, igen rövid, alacsonyfejű és széles arcú csoportot állít fel, az előbbi szőke-kék, az utóbbit szőke-szürke főfajtnak nevezve, mindkettőt *lokális keveréktípusnak* tartja. Semayer tehát a lakosságot fajilag is elemzi, sőt a fajoknak az arányát az egész területen is megadja. A barna típus 43%-ot, a kékszemű vegyes 37%-ot, a vegyes szürkészemű 20%-ot tesz ki mindhármuk vizsgálati területén, míg Bánffy-hunyadon a barna ugyanilyen térfoglalásával szemben a másik kettő egyenlő arányban, 28-5: 28 5%-ban van képviselve.

¹ Semayer V.: *Bánffy-Hunyad magyar lakosságának somatológiai vázolata*. Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője II (1901), 33–50, 67–98, 101–114.

Igy tehát Semayer dolgozatának főérdeme, hogy nemcsak vizsgált, hanem analizált is, s anyagát Jankó és Lázár anyagával összekapcsolva, a lehetséges elemzést 155 egyén méretadata alapján végezte el. A hozzáfűzött nyolc tábla, melyen szép fényképek mutatják a típusokat és 35 grafikon emeli a dolgozat értékét, mely a maga mintaszerű alaposágában és abban a törekvésben, mellyel a keverékfaj típusokat, főleg pedig a domináns típusokat elemezni, s így egyszerű adatközlés helyett a faji összetétel kérdését megoldani igyekszik, nagyszámú ember megmérése esetén az embertani irodalom maradandó példája lehetett volna.

Meg kell még említenünk Konrád Jenőt,¹ aki elmeorvosi kérdések eldöntésére irányuló vizsgálataiban az elmebetegek mellett 772 épelméjű ember 13 fej méretét és fej indexét (szerinte szélességi mutató) határozta meg. A vizsgáltak között alföldi magyarok, szászok, tótok, zsidók és rutének mellett 120 székely és 132 román is volt. Konrád néhány mérete elavult ugyan (így pl. a fej magasságnak trigonometrikus meghatározása, stb.), feldolgozása pedig teljesen egyéni és önkényes, mert a középérték helyett ötös csoportot képez és azokból von következtetést, mégis dolgozata egy-két jelentéktelenebb méret mellett a fejkerület, a fejhosszúság és szélesség, így fej indexértékek megállapítására átszámítással alkalmazható.

Ezen szerzők után még értékes adatokat nyertünk az erdélyi magyarok és a mellett az erdélyi románok koponyaméreteire vonatkozólag Davida Jenőtől,² aki a kolozsvári egyetemi bonctani intézetben olyan 88 erdélyi magyar és 56 erdélyi román koponyát vizsgált meg, amelynek életkora ismeretes és népi származása kétségtelen. A koponyák súlyát, köbtartalmát, hosszúság-szélesség, hosszúság-magasság, szélesség-magasság, arc-, szemüreg- és orrindexét, a járomív-felsőarcindexet, az öreglyuk hajlásszögét és a szemüreg, valamint az öreglyuk felszínét is meghatározza és mindenütt párhuzamba állítja a magyar és román koponyák jellegeit és megállapítja eltérésüket vagy megegyezésüket.

Meg kell még említenem, hogy néhány adatot ad a székelyekről Bartucz³ is a magyar emberről írt könyvének táblázatában oly

¹ Konrád J.: *A magyar országon élő népfajok koponyaalkati viszonyai, tekintettel az elmekórtani jelentőségre.* Magyar Orvosi Archivum VI (1905), pótfüzet.

² Davida J.: a) *Kraniometriai vizsgálatok magyarországi lakosok koponyáin.* Erdélyi Múzeum Egyesület Orvostud. Szakoszt. Ért. XXXIII (1911).

b) *Beiträge zur Kraniologie der Magyaren und Siebenbürgischen Walachen.* Anat. Ariz. Bd. 66 (1928), 30–42.

³ Bartucz L.: *A magyar ember. – Magyar föld, magyar faj.* IV. k. Budapest.

vizsgálatok alapján, melyek – valószínűleg a megmértek minimális száma miatt – eddig még nem jelentek meg.

A székelyek szem- és hajszínére vonatkozólag 609 hadikfalvi férfi és 583 nő, vagyis összesen 1192 ember adatait közölte¹ legújabbán e dolgozat írója, s így egyetlen faluból majdnem egyharmadát a Bartucz által 1939-ig összegyűjtött hazai összes adatoknak (3033 férfi és 595 nő). Először adott tehát egy faluból származó ily nagyszámú emberre és a falu zömére vonatkozó vizsgálati eredményt. Habár a hadikfalvi székelyek a mádэфalvi veszedelem óta Bukovinában éltek, megőrizték ősi jellegeiket s így az erdélyi székelyek embertani jellegeinek tárgyalásába nyugodtan bevonhatók.

Ugyancsak több embertani adatot kapunk ezenkívül az erdélyi magyarság és székelysége vonatkozóan a román vizsgálóktól, akik a magyarokat és a székelyeket a románokkal való összehasonlítás céljából tanulmányozzák. Így Papilian magyar koponyákat is vizsgál, Papilian és Bumbăcescu magyarok arcindexét is meghatározza, sőt egyéb fejméretét is egybeveti a románokéval, végül Făcăoaru és felesége magyarok és székelyek termetét, fejindexét és morfológiai arcindexét, fejkerületét, sőt faji összetételét több falu vizsgálata alapján feldolgozza és összehasonlítja a románokéval.

Ugyanígy vagyunk a vérvizsgálatokkal is, ahol az objektív Manuilă, majd Manuilă és Popoviciu vizsgálatai után a székelyek román fajiságát igazolni akaró Popoviciu, Birău, Râmneanțu és David következnek, akik nagyszámú román mellett tekintélyes számú székely, illetve magyar vért is megvizsgálták.

Mivel ezeknek a vizsgálatoknak a főcélja a románság vizsgálata, mindezeket az erdélyi románság vizsgálatainak részletes ismertetése során fogom tárgyalni.

Térjünk ezek után át az erdélyi románokra vonatkozó főbb embertani vizsgálatok ismertetésére.

Az első számbavehető adatokat ezen a téren Bernsteinnak² köszönhetjük, aki 356 katona magasságának átlagát 163.5 cm-ben állapítja meg. Részletes vizsgálatot azonban az erdélyi románokra vonatkozólag először Weisbach végzett, aki 40 román koponyán végzett mérése után 26, felerészben erdélyi és felerészben biharmegyei román

¹ Malán M.: *A hadikfalvi székelyek szem- és hajszíne*. A Cél, 1942.

² S. Bernstein: *Allg. Milit. Zeitung*, Wien, 1865, No. 34., id. Weisbach után.

katonát mért meg¹ tüzetesen. Termetük átlagát 164.3 cm-ben találta, ezenfelül ugyanazokat a méreteket vette fel rajtuk is, amiket a magyarokon (fej-, törzs- és végtagméretek, szemszín, hajszín, pulzus-szám). Régi mérőrendszere ellenére a koponyahosszúság és szélesség, valamint a testmagasság és fejkerület méretein kívül néhány mérete közvetlenül, más, így pl. arcmagasság, átszámítással a mai vizsgálatokkal egybevethető és felhasználható.

Meg kell még jegyezni, hogy Weisbach a koponyák indexének átlagát 82.8, az élőkét pedig 87.2-ben, tehát még rövidebb fejűnek találta.

A Weisbach két vizsgálata közti időben a nagy magyar anatómus, Lenhossék József közli 4 román koponyán és 20 élő román férfin végzett vizsgálatait.² Az előbbieket koponyaindexét 81.2, az utóbbiakét 84.1-nek találta.

Valamivel később a magyar embertan megteremtője, Török Aurél³ jellemez a kolozsvári egyetem bonctani intézetéből származó 12 erdélyi román férfi és 6 női koponyát, melyeken 26 agykoponya, 31 arc-koponya méretet és 8 indexet határoz meg a koponya köbtartalmán kívül. Adatai alapján megállapítja azt, hogy az erdélyi románok Európa legkurtábbfejű emberrasszai közé tartoznak s különösen kiemeli azt, hogy Erdély valamennyi népeleme között a románok a legkurtábbfejűek. Ugyancsak Török Aurél mutat rá arra a tényre, hogy az erdélyi románok koponyáit az ókorból fennmaradt római koponyák jellemvonásaival összehasonlítva egészen határozottan kiderül, hogy az erdélyi románok koponyatípusa a rómaiakétól lényegesen eltér.

Török után hosszú ideig alig találunk valamit az erdélyi románok embertanáról, Konrád és Davida már fentebb említett cikkén kívül. Bartucz közli ugyan Arad megye anthropológiai vázlatában néhány román méretadatát, de ezeknek a száma oly kevés (11 férfi és 6 nő), hogy említést is csak a történeti hűség kedvéért érdemel.⁴ Nagyobb számú gyermekben (3700) kérdőívek segítségével szerzett adatokat is közöl e művében, de ezeket dolgozatomban nem kívánom érinteni, mivel csak

¹ A. Weisbach: *Die Schädelform der Rumänen*. Denkschriften der Kaiserl. Akademie der Wissenschaften, Bd. XXX, Wien, 1869. *Körpermessungen verschiedener Menschenrassen*. Berlin, 1878. 238 – 249.

² Lenhossék J.: *Az emberi koponyaisméretek (Cranioscopia)*. Budapest, 1875.

³ Török A.: *Adatok az erdélyi románok koponyáinak jellemzéséhez*. Anthropológiai Füzetek, I. Budapest, 1882. 50–66.

⁴ Bartucz L.: *Aradmegye népének anthropológiai vázlata. Arad vármegye és Arad szab. kir. város monographiája*. III. k. I/1. rész. Arad, 1912. 104–252.

a faji szempontból teljesen értékelhető felnőtt vizsgálatokat kívánom tárgyalni.

Nagyobb számú erdélyi románon végzett embertani vizsgálatról először Pittard és Sergent számolnak¹ be. Pittard, a genfi egyetem tanára, a románok szorgalmas kutatója 175 erdélyi származású román férfit és 19 nőt, tehát 194 egyént mért meg, adatait Sergent dolgozta fel. Meghatározta a testmagasságukat (férfiak átlaga 1.67 m, nőké 1.53 m), törzsmagasságukat, karöltőjüket, főbb fej-, orr-, fül- és száj méreteiket, szem- és hajszínüket, valamint orrformájukat. Természetesen a megfelelő indexeket is kiszámították. Sajnos, az eredmények tárgyalásánál a teljesen elavult 10-es csoportok képzésével teszik a szerzők nehezen áttekinthetővé dolgozatukat, azonfelül nem alkalmazkodnak mindenben az anthropológusok frankfurti megegyezéséhez, sőt az indexekben a franciák, így Deniker által is használt, de a szokásostól eltérő beosztásokat alkalmazzák s így dolgozatuk nagyon nehezen vehető összehasonlítás alapul. Maga Pittard és Sergent ennek ellenére igyekeznek adataikat a királyságbeli románokra, valamint a szomszédos népekre s így a magyarokra vonatkozó addigi eredményekkel párhuzamba állítani.

Igen érdekes dolgozatuk bevezetése, ahol kifejtik, hogy azért fontos a románok embertani ismerete, mert a pángermánok a fajtából levont imperialista következtetéseket az 1914–18. évi világháború során fel akarták használni. A Kárpát-zóna egész hosszában ugyanis rövidebb fejű népesség lakik (az átlagos koponyaindex az erdélyi román férfiaknál 84.37, a nőknél 84.61), mint Románia többi részében. Pedig a román közfelfogás szerint a szerzők éppen erre a vidékre: Erdély hegységeibe és Bukovinába teszik a román nép valódi bölcsőjét.

A dolgozat végeredményében megállapítják a szerzők, hogy az erdélyi románok többsége magas termetű (66.85%-uk 1.65 m-nél magasabb) s ez a méret a dunavölgyi románokétól eltér, mert amott a Duna felé haladva állandóan csökken. Megállapítják azt is, hogy az erdélyi román nemcsak rövidebb fejű, de sokkal magasabb koponyájú és szélesebb arcú is, mint a királyságbeli. Egyetlenegy szőke hajú sincs sem a férfiak, sem a nők között, de a szem valamivel többüknél világos, mint amennyiüknél barna. Némi különbséget találtak ezekben a jellegekben a nők és a férfiak között is. A rövid- és a hosszúfejű koponyák előfordulási arányából (76.57 : 10.31) azt a következtetést vonják, hogy »ez az arány megmutatja, hol kell keresnünk az erdélyi románok eredetét«.

¹ E. Pittard – E. Sergent: *Recherches anthropologiques sur les Roumains de Transylvanie*. *Revue Anthropologique* XXIX (1919), 57–76.

A dolgozat tárgyalása során is hangsúlyozzák a szerzők azt a nézetüket, hogy az erdélyi románok eredete és általában a románok bölcsője Erdély fennsíkjaira tehető, de hogy e véleményüket a fenti indexarány mivel igazolja, azt gondosan eltitkolják. Fejtegetik ugyan azt, hogy a síksági románok hosszabb fejűek a szerb-bolgár keveredés miatt, meg hogy a románok véleménye szerint fajuk legtisztább képviselői a magas dombvidéken és a Kárpátok vidékén laknak. Azt is kijelentik, hogy morphologiai rokonságot fognak megállapítani a Kárpátok kétoldalán lévő hegyes vidéken lakó románság között, sőt hangoztatják, »hogy a politikai határ önkényesen választ el egy – úgy látszik – közös eredetű népet. Mindezeknek az állításoknak a bizonyítékait azonban ugyanolyan homály fedi, mint az indexarány bizonyító értékét.

De még ha a 194 ember adataiból levont megállapításaikat el is fogadnók, akkor is kérdés, miért származott volna e nép feltétlenül a Kárpátok belső feléről és miért nem a külső feléről szivárgott befelé, ahogyan azt a történelmi dokumentumok mutatják és nem a tudomány számára mégis csak esetleges és nem bizonyító erejű »tradíciók és vélemények«? Mindennek bebizonyításával a szorgos szerzők, sajnos, adósak maradtak.

Pittard után Papilian Viktor kolozsvári anatómus közöl¹ az anatómiai intézet birtokában lévő 45 román és 54 magyar koponyáról adatokat, még pedig azok hosszúság-szélességi, hosszúság-magassági és szélesség-magassági indexéről. A vizsgált koponyák kora és nemzetisége, valamint a halál oka nincs pontosan meghatározva. Könnyen lehet, hogy e koponyák vagy legalább is egy részük ugyanaz, amit már Davida, sőt Török is feldolgozott, mert hisz ugyanabból az intézetből származik a vizsgálat s nem valószínű, hogy Papilian ismerte volna Davida vagy Török vizsgálatait. Papilian az indexszámításokban a frankfurti egyezményt követi s így dolgozata összehasonlításokra mindenben alkalmas.

Ugyancsak Papilian az erdélyi románok fejéről két dolgot írt.² Az egyikben 100, a másikban 230 erdélyi román katona fejméreteit adja meg. Utóbbi dolgozata annál fontosabb, mert ebben a megvizsgált faj tisztaságára különös gondot fordítva, csak a kétségtelenül tiszta

¹ V. Papilian: *Studiul indicelui cranian vertical și transverso-vertical pe craniile de Români și Maghiari*. Clujul Medical I (1920), 763–777.

² V. Papilian: a) *Cercetări antropologice asupra Românilor Ardeleni*. Clujul Medical II (1921), 335–339.

b) *Nouvelles recherches anthropologiques sur la tête des Roumains de Transylvanie*. Revue Anthropologique XXXIII (1923), 337–341.

román származásúak koponyaméreteit tárgyalja. A méretek közül a legnagyobb hosszúság, legnagyobb szélesség, verticalis (auriculobregmaticus) átmérőt, legkisebb homlokszélességet, különféle fejkerületeket, fejindexet, a homlok- és a verticalis indexet határozza meg. Adatait ókirályságbeli románokra, valamint a magyarság kraniológiájára vonatkozó eredményekkel hasonlítja össze s az összehasonlításban odáig megy, hogy a Martin-féle és az embertanban általában szokásos indexhatárértékekből képzett csoportok mellett még a Lenhossék József, Horváth és Pohl által használt régebbi és elavult indexcsoportbeosztást is figyelembe veszi.

Első dolgozata szerint a koponyaindex átlaga 85.74, a második szerint 86.63. Az első dolgozatban 51% hyperbrachycephalt, 35% brachycephalt, 13% mesocephalt és 1% dolichocephalt mutatott ki. Ezzel szemben a román eredetre gondosabban vizsgált második dolgozat megmértjei sorában 71.37% hyperbrachycephal, 23.20% brachycephal és 5.43% mesocephal volt, míg dolichocephal nem volt található. A jellegket kombinálva is összehasonlításokat végez s ennek alapján mindkét dolgozatban arra a következtetésre jut, hogy az erdélyi románok fejméretei mind az ókirályságbeli románokéitól, mind a magyarokéitól eltérnek, mert szélesebbek és rövidebbek, de míg a magyaroknál magasabbak, addig az ókirályságbeliekénél alacsonyabbak.

Az eltérést az első dolgozatban csekély vagy semmiféle magyar befolyás mellett geta-dák vagy szláv beütéssel magyarázza, de megjegyzi, hogy a véleménye csak feltevés, mivel a romániai lakosság faji tulajdonságai nyílt kérdést jelentenek, míg a második dolgozatban e magyarázó hipotézist már nem említi.

Ezután a románok fizikai antropológiájával foglalkozó szerzők sorában ismét Pittard nevével találkozunk, aki Donici-csal írt két közös dolgozata közül¹ az elsőben 2230 román férfi és 353 román nő termetadatait, 2224 román férfi és 350 nő hajszínét s ugyanennyi férfi, de csak 342 nő szemszínének földrajzi elosztását tárgyalja. Ebben az Erdélyben élő románokra vonatkozó fentebb említett Pittard-Sergent dolgozat adatai is szerepelnek az összehasonlításokban, de újabb erdélyi adat nincsen.

A másodikban többek között 242 erdélyi román személy, köztük 18 nő fejindexadatait közlik. Koponyaindexüket a királyságbeliekénél

¹ E. Pittard – A. Donici: a) *Répartition géographique dans le Royaume de Roumanie de quelques caractères anthropologiques*. Mém. du Globe LXV (1920), 49–114.

b) *Etude sur l'indice céphalique en Roumanie*. Bull. de la Soc. Roy. Roum. de Géogr. XLV (1926), 1–100.

nagyobbnak, a Papilian által közölt indexeknél alacsonyabbnak találják. Az így mutatkozó rövidfejűséget az alpesi emberfajtára vezetik vissza.

Igen érdekes, hogy e dolgozat már hivatkozásaiban Törököt is említi, holott eddig az összes román szerzők ezt elfelejtették, éppúgy, mint Pittard is, aki pedig erősen méltatlankodik a miatt, hogy az ő különben kezdetleges dolgozatát Papilian ignorálta.

A további dolgozatok közül ismét Papilian iskolájának több dolgozatát kell megemlítenünk: Elsősorban Negoescunak a románok és magyarok arcindexéről szóló tanulmányát,¹ amelyben 100 erdélyi román és 50 magyar katona arcméreteit és arcindexét ismerteti. A románok arcmagasságát 117.08, a magyarokét 117.02 mm-ben, az arcszélességet a románoknál 139.67 mm-ben és a magyaroknál 138.84 mm-ben találta. Ezenkívül több egyéb arcméretet mért meg és kiszámított többféle arcindexet is. Vizsgálatai szerint a Garson-féle arcindexnek középértéke a románoknál 83.10, a magyaroknál 84.29. A magyarok így valamivel keskenyebb arcúak, mint a románok, mivel az erdélyi románok verticalis arcátmérője valamivel kisebb, a transverzális arcátmérője pedig nagyobb, mint a magyaroké. Az egyes arcindexcsoportok szerint a románok közül valamivel többen esnek a keskeny és széles arcúak szélső csoportjaiba.

Negoescu után ugyancsak Papilian intézetéből fel kell sorolnom Bumbăcescu dolgozatát,² amelyben 200 magyar és 300 román katona több koponyaméretére és termetére vonatkozó adatokat közöl. Dolgozata azért is nevezetes, mert benne magyar szerzők adatait is felhasználja összehasonlításként. A románok termetét 167 cm-ben, a magyarokét 166.9 cm-ben találja. A románok közt 70.67% közép, 21.33% nagy és 8% alacsony, a magyaroknál 59% közép, 30% magas és 11% alacsony termetű. A románok fej indexe 85.3, a magyaroké 83.5% átlagot ad. Az előbbieknél lényegesen több az igen rövidfejű (46-4%), mint az utóbbiaknál, ahol csak 28%. Ellenben a magyaroknál több a rövidfejű, 49%, középfejű, 20%, és hosszúfejű, 3%, mint a románoknál, ahol 41.3% rövid fejre 11.3% közép és 1% hosszú esik. Mindkét fajta katonának a fejmagassága közel megegyező, a magyarok koponyahosszúság-fülmagassági indexe 72.3, a románoké 73, viszont a magyarok 100%-a, a románoknak pedig 99.4%-a tartozik a magasfejűek csoportjába. A szélesség-magassági indexátlag 85.5 a románok- és 86.6 a magyarok-

¹ N. D. Negoescu: *Cercetări asupra indicelui facial la Români și Unguri*, Cluj 1932.

² N. Bumbăcescu: *Contribuțiuni la studiul antropometric al capului și staturii (la Români și Unguri)*. Cluj, 1933.

nál. A közel egyforma % közepes koponya mellett [31.6 és 31%] a magyaroknak 65%-a magas, a románok 57.7%-val szemben, holott a szélességükhöz mérten alacsony koponyáknak az arányszáma 4 %: 11.6%-hoz a két nép között.

A következőkben Papilian- és Bumbăcescunak¹ az erdélyi, és olteniai románok fej formájáról tartott előadása érdemes az említésre, mely szerint az erdélyi románok erősen rövidfejűek és hosszúságuk- és szélességükhöz mérten is magasfejűek (hyperdolichocephal, hypsicephal és acrocephalok), míg az olteniaiak rövid s a hosszúságukhoz mérten magasak, de a szélességhez mérve alacsonyfejűek (brachycephal, hypsicephal és tapeinocephal).

Ugyanők egy másik előadásban² a románok és magyarok arcindexének eltéréseit adják elő. Ez utóbbiban a románok arcindexének átlagát 84.78, a magyarokét 87.63-ban adják meg és megerősítik Negoescunak azt az állítását, hogy a románok arca alacsonyabb, mint a magyaroké (119 mm átlag 122-vel szemben, a járomívek 139 mm átlagot adnak mindkét csoportnál). Sajnos, az előadás rendelkezésre álló rövid kivonata sem a megvizsgáltak számát, sem származását nem tartalmazza.

Ugyancsak ők tartottak még két rövidebb előadást³ a románok és magyarok füléről és a koponya- és arckorrelációról. Az ezekről rendelkezésre álló adatok nem alkalmasak az összehasonlításra.

Végül ide kell még sorolni Papiliannak és Velludának a mócokról írt dolgozatait. Papilian és Velluda az Erdélyi Érchegeységben, az Aranyosköz 9 helyén: Szekaturán, Fehérvölgyön, Aradán, Aranyosfőn, Ariesenin, Aranyosponoron, Alsó- és Felsővidrán, valamint Feketevölgyön végezték méréseiket és összesen 928 mócot, mégpedig 552 férfit és 376 nőt vizsgáltak meg. Eredményeiket több előadásban, illetve cikkben részletesen közölték.⁴ Ezek alapján a mócok fejkerülete, termete és arcméretei (köztük orr-szemnyílás, fülméreték, szájnyílás), homlokméretei és szinkomplexiójáról nyerünk igen jó és alapos tájékoztatást. Mivel a mócoknak a románoktól való különbözőségére nincsen

¹ Papilian–Bumbăcescu: *Studiu comparativ între forma capului la Români ardeleni și olteni*. Clujul Med. XV (1934), 117.

² Papilian–Bumbăcescu: *Indicele frontal la Români și Unguri*. U. o. 383.

³ V. Papilian–N. Bumbăcescu: a) *Contribuțiuni la studiul antropologic al urechii la Români și Maghiari*. Clujul Med. XVI (1935), 64;

b) *Corelația diametrelor transverse ale craniului și feței*. I. h. 451.

⁴ V. Papilian–C. C. Velluda: *Contribuțiuni antropologice asupra nasului, urechei, deschiderii bucale și palpebrale la Moși*. Bul. Eug. și Biopol. IX (1938), 89–98.

U. a.: *Blutgruppenuntersuchungen bei den Motzen*. Zeitschrift f. Rassenkunde XII (1941), 66.

adatunk, az ő adataikat a románok embertanának tárgyalásába nyugodtan bevonhatjuk, annál is inkább, mert azt a vérvizsgálati adataikból levont következtetést, hogy a mócok a kelták leszármazottjai, a közölt adatok alapján nem tarthatjuk eléggé indokoltnak.

Részletes eredményeik közül soroljunk fel néhányat: A mócok orrindexe 72.82 a férfiaknál, 71.05 a nőknél, ugyanannyi majdnem, mint amit Pittard az általa vizsgált erdélyi románoknál talált: a férfiak 49.09%-a közepes és 34.64%-a keskeny orrú, a nőknél e %-szám 43.61 és 40.95, vagyis inkább keskeny az orruk, mint széles. Pittard erdélyi adataiban több volt a keskeny orrú, annak ellenére, hogy az index-átlagok között kevés az eltérés (71.93 férfi, 69.00 nő). Ebből és egyéb egybevetésből azt következteti a szerző, hogy a mócok nem oly nagy hajlammal bírnak a keskeny orralakra, mint a többi románok; az ő orruk kisebb az ókiráltságokkal szemben, ezenfelül némi különbségek is találhatóak a méretben.

A fülindexet általában a férfiaknál 52.79, a nőknél 54.79-nek találták, az előbbi a mócok fülének nagyobb magassága miatt kissé nagyobb, mint a Papilian és Bumbăcescu által talált érték (52.65), viszont lényegesen kisebb, mint az ókiráltság románjainak fülindexe (57.52 Pittard szerint).¹ A mócok száját kicsinek találták, mely a két nemnél közel egyforma, 48.66 indexszel, tehát kisebbnek, mint a többi románokét. Ezzel szemben a külső szemzugok átmérője kisebb, a belsőké ugyanannyi volt, mint a többi románoknál s így a szemrészük kisebb volt. (Külső szemzug átlag 89.5, belső 32.5, szemrész 28.4 mm.) A mócok fejkerülete átlagosan 54.9 cm volt a férfiaknál, míg a nőknél 54.3. Csak 23.5% férfinek és 49.33% nőnek volt a kerülete 54 cm alatt. Termetük átlagban 167.0 cm volt a férfiaknál és 153.3 a nőknél, míg arcindexük átlaga 86.10, illetve 84.71 volt a két nemnél. A további méretek, illetve indexek közül

U. a.: *Indiciile nazal, auricular și deschizătura bucală la Moși*, Clujul Med. XIX (1938), 180.

U. a.: *Deschiderea palpebrală la Moși*. U. o. 329.

U. a.: *Circonferința orizontală cefalică la Moși*. U. o. 461.

U. a.: *Cercetări asupra grupelor sanghine la Moși*. U. o. 525.

U. a.: *Studiul antropologic asupra feței la Moși*. U. o. 588.

U. a.: *Complexul pigmentar la Moși. Ochi. Păr.* Clujul Med. XX (1939), 49.

U. a.: *Diametrul frontal minim și indicele frontal la Moși*. U. o. 124.

Bukarestben 1940-ben megjelent dolgozatukhoz nem tudtam hozzájutni.

¹ A Clujul Med.-ban megjelent cikkükben (XIX [1938], 180) ugyanezek az értékek meglepően mások. Orrindex középérték férfiaknál 75.58, nőknél 67.43, keskeny orrú férfi 35.32%; fülindex középérték férfiaknál 53.20, nőknél 53.53.

homlokuk szélessége 113, illetve 108 mm átlagot mutatott, frontoparletalis indexük 72.29 és 72.73 volt, legnagyobb részüknek széles (47.08 megasem) és igen széles (23.54% hypermegasem és 3.28% ultramegasem) volt a homloka, míg Papiliannál csak 18% volt az igen széles, vagyis a mócok homloka szélesebb, mint a többi románoké a koponyaszélességhez viszonyítva. A homlok és járomív indexe a férfiaknál 77.05, a nőknél 79.12 átlagot adott és a homloknak e relációban is nagyobb szélességét mutatta.

Szemszín- és hajszínadatot 591 férfiről és 445 nőről, összesen 1036 mócról adnak közzé. Világos szemű volt a férfiak 32.48, a nők 25.16, kevert az előbbieket 34.85, az utóbbiak 41.13, végül barna szemű a férfiak 32.66 és a nők 33.70%-a, világos hajú azonban csak 13.36% férfi és 9.88% nő, átmeneti hajszínű, tehát sötétszőke 36.55, ill. 46.52, végül barna hajú 50.08, illetve 43.59% volt. Közlik a szem és haj korrelációit is, ami szerint világos szem és haj együttesen csak a férfiak 10.83 és a nők 7.19%-nál fordult elő.

Végül meg kell még jegyezni azt is, hogy e szerzők a mócok faji összetételének kérdését is igyekeztek megoldani, sajnos azonban, hogy az erre vonatkozó eredményeiket csak közvetve ismerem, mivel a mócokról írt összefoglaló munkájukat nem tudtam megszerezni.

Külön kell még foglalkoznunk Făcăoaru munkásságával.¹

¹ J. Făcăoaru: *Statura Românilor din Maguri (Gilău). Județul Cluj*. Clujul Med. XVI (1935), 59.

U. a.: *Comparație între statura Românilor, Ungurilor și Săcuilor*. U. o. XVI (1935), 63.

U. a.: *Compoziția rasială în populația din Voșlobeni (jud. Ciuc)*. Bul. Eug. și Biopol. VII (1936), 38.

U. a.: *Forma capului (indicele cefalic) la Români, Săcui și Unguri*. U. o. VI (1935), 66 és Cluj. Med. XVI (1935), 215.

U. a.: *Indicile morfologic facial la Români, Săcui și Unguri*. U. o. VI (1935), 120.

U. a.: *Compoziția rasială a populației din Sanț (Năsăud)*. Soc. Rom, I (1936), 10.

U. a.: *Indicele nasal la Români, Săcui și Unguri*. Bul. Eug. și Biopol, VII (1936), 101.

U. a.: *Perimetrul orizontal cefalic la Români, Săcui și Unguri*. U. o. VIII (1937), 43.

U. a.: *Compoziția rasială la Români, Săcui și Unguri*. U. o. VIII (1937), 124.

U. a.: *Compoziția rasială a Mărginenilor (Sibiu)*. U. o. VIII (1937), 191.

U. a.: *Compoziția rasială în populația din Borloveni și Pataș (Caraș)*. U. o. VIII (1937), 247.

Ő végezte ugyanis az erdélyiek embertanában a legtöbb részletvizsgálatot. Rendszeres falufelvételei közül meg kell említeni, hogy Szamosfőn 648 (355 férfi és 293 nő), Vaslábban 301 (152 férfi és 149 nő), Újradnán 200 (100 férfi és 100 nő), majd később Óborlovényen és Nérapatakon 146 (82 férfi és 64 nő), továbbá Marginen környékén (Szeben vármegyében) Szelistye, Polyán, Orlát, Resinár, Szebengálos, Tilicske, Szibile és Ecsellő falvakban 670 románt (387 férfi és 283 nő) vizsgált meg. Ezeken kívül Szárhegyen (Csík vármegye) 472 székelyt (189 férfit és 283 nőt), végül Paniton és Szabéden (Maros-Torda vármegye) 516 magyart, mégpedig 266 férfit és 250 nőt mért meg. Ezeknek a faluvizsgálatoknak az eredményeit több kisebb-nagyobb cikkben adta közre. Először a szamosfői románok termetét, majd Szamosfő, Vasláb románjainak, Szárhegy székelyeinek és Panit, meg Szabéd magyarjainak termetét, koponya-indexét, arcindexét, orrindexét, végül fejkerületét közli. Ezek után ugyancsak több részletben a fenti községek faji összetételének a kérdését tárgyalja. A faji összetétel megállapításánál a vizsgáltakat egy fajú (unirasialis) és kétfajú (birasialis) csoportra osztja.

Az egyfajúak közé számolja mindazokat a személyeket, akiknél a testmagasság, fej-, arc- és orrindex, valamint haj- és szemszín az illető faj diagnózisának megfelel. Ha egy fontos bélyeg vagy 2 kevésbé fontos bélyeg a kritériumnak nem felel meg, akkor az illető kevésbé tipikus, de még mindig egyfajú. 2 faj kombinációjából létrejött személyek a kétfajú (birasialis) csoportba tartoznak.

Ez utóbbikat mármost domináló fajjellegük szerint együvé számolja az egyfajúak megfelelő csoportjaival és így kapja meg az egyes községek faji eloszlásának arányát.

Ez a módszer erősen vitatható. Elsősorban az egyfajúság kritériumában már a kevésbé fontos és fontos jellegekben lehetséges ingadozás erősen kétségessé teszi, hogy az illetők valóban egyfajúak-e. A 6 bélyeget igen kevésnek tartjuk a faji kritérium eldöntésére. Sajnos, az általános tapasztalat szerint e kérdést nem lehet ily nagy mértékben leegyszerűsíteni. Az általa diagnostikailag perdöntőnek kiválasztott kevés jelleg öröklődésének mikéntjéről alig tudunk valamit s így kizárólagos diagnostikai felhasználásuk erősen kétséges. Egyébként is az unirasialis elemek száma túl nagy a birasialis elemekhez képest (pl. Vaslábban 222 unirasialisra 79 birasialis, Szamosfőn 495 unirasialisra 153, Szárhegyen 257 unirasialisra 215, Paniton és Szabéden 273-ra 243 birasialis esett) s végül igen kevés a meghatározhatatlan faj elemek száma. Már pedig olyan falvakban, ahol aránylag kis házasodási területen annyi fajta keveredik, mint amennyit Făcăoaru megállapított, sokkal több keveréktípusnak

és meghatározhatatlan, több fajjelleg mutató embernek kellene lennie, mint amennyi egyfajú, tisztán kikeveredett egyént találunk. (Meghatározhatatlan 13 falu 1083 férfijéből 48.)

Făcăoaru a fajok nomenclaturájában sem egészen következetes, mert pl. egyízben az orientáli fajt mint a mediterrán egyszerű változatát tünteti fel,¹ kiemelve, hogy a kettő egybeolvasztása sem volna nagy hiba, másutt pedig kifejezetten orientálidnak nevezi és az Eickstedt-féle értelemben használja,² ismét másutt viszont összevonja őket.³

Végül reá kell mutatnom arra is, hogy Făcăoaru valamennyi általa megvizsgált községben a férfiak és nők között a faji összetételben jelentős különbséget talált. Ha pedig ezeket a tényeket elfogadjuk, akkor ez vagy arra vall, hogy valamennyi falu lakossága máshonnet házasodott vagy pedig arra, hogy bizonyos fajjellegek a nőkön másképpen nyilvánulnak, mert egyébként nem volna lehetséges, hogy ugyanazoknak az embereknek férfiai más fajúak legyenek, mint a női. Ez a kérdés is további vizsgálatra szorul.

Mindezek a tények mutatják, hogy Făcăoaru fajelemző módszerének helytállósága erősen vitatható.

Arra is reá kell mutatnom, hogy következtetéseit másutt is kritikával kell szemlélnünk. Így pl. a fej kerületéről szóló dolgozatában a fej kerületét a vaslábi románoknál 55.8, a szárhegyi székelyeknél 55.7, a paniti és szabédi magyaroknál 55.2 cm-ben találta. A nők fejkerülete ugyanekkor Vaslábon 54.8, Szárhegyen 53.6, Paniton és Szabédon pedig 54.2 cm volt. Eredményében azt hozza ki, hogy a két nem kollektív értékében a legnagyobb fej kerület a románoké. A férfiak értékeiben a románok után a székelyek, a nőknél a magyarok következnek.

A három nemzet közti különbség statisztikailag igazolt, kivéve a románokat és székelyeket. A legnagyobb különbség a székely nők és magyar nők (ötvenszeres hibaérték), a legnagyobb hasonlóság a románok és székelyek közt van, mondja, viszont mind a három nemzet férfiai és női között statisztikailag igazolt nemi különbség található.

Hogy a középértéknek eme beállítása mennyire tarthatatlan, azt mutatja Făcăoaru dolgozatának az a táblázata, mely a fejkerület nagyságcsoportjait tünteti fel. Ebben a nagyfej kerületű csoportba a székelyek

¹ U. a.: *Comp. ras. în pop. din Voşlobeni* (l. 612. 1., jegyz.)

² U. a.: *Structura rasială a populației rurale din România*. Ig. Soc. X (1940), No. 1.

³ U. a.: *Beitrag zum Studium der wirtschaftlichen und sozialen Bewährung der Rassen*. Ztschrft. f. Rassenkunde IX (1939), H. 1.

U. a.: *Comp. ras. la Rom. Săc. și Ung.* (l. 612. 1., jegyz.)

42.9, a székely nők 14.7, a magyarok 31.3 és a magyar nők 11.3%-a tartozik, míg a román férfiaknak csak 27.6, a nőknek pedig 8.7%-a. Kis fejkerületű pedig a székelyeknek 9.0, illetve a nőknek 39.7, a magyarok 22.8, illetve 49.6, végül a románoknak 21.7 és 45.0%-a. Ez a csoportosítás azt bizonyítja, hogy a székelyeknél sokkal nagyobb százalékban van több nagyfejkerületű ember, mint önáluk. A magyar férfiak közt is sokkal nagyobb százalékban nagyobb a nagyfejkerületű ember, mint amivel több a kis fejkerületű férfi, csak a nőknél van valamivel több a kisfejú kategóriában, mint amennyivel több van a nagyfejkerületű csoportban.

Hogy a székely férfiak és román férfiak közötti statisztikailag kimutatható egyezés a fejkerületben mennyire nem lehet a két nép fajrokonságának bizonyítéka, azt mutatja az is, hogy a székely nők és román nők között statisztikailag bizonyítható az eltérés. Már pedig egy népet a férfiak és nők együttesen alkotnak s így ez a tény a talált fejkerületbeli megegyezés esetlegességét igazolja. Ugyancsak mutatja ezt a Făcăoaru által a fejkerület és a testmagasság viszonyára vonatkozóan közölt táblázat is, amelyben az előbb statisztikailag oly nagy mértékűnek látszó különbség a székely nők és magyar nők átlagai között eloszlott (35.0, ill. 35.1.).¹

Făcăoarunak igazolására meg kell jegyezni, hogy ő a fenti tényeket csak megállapítja – külön következtetést nem fűz hozzájuk, igaz viszont, hogy a fenti nehézségeket sem ismerteti. Többi munkája közül végül meg kell még említenem katonákon és diákokon végzett vizsgálatait is.² A falvak és a diákok faji tagozódása erősen eltért. E vizsgálatában is egybevetette az erdélyi nemzetiségeket, sőt a szociális struktúra és a faji összetétel között is vont következtetéseket.

Kétségtelen, hogy a románok legszorgalmasabb és legképzettebb szakemberének vizsgálatait, ha fajelemző módszerével nem is érthetünk egyet, Erdély lakosságának embertani megismerése szempontjából jól felhasználható adatokat szolgáltatnak.

Végül meg kell még említenem a románok embertanával foglalkozók között Lebzeltert is, aki 4000 román katonán végzett méréseket az 1932. évben. Vizsgálatait kiegészítette a Pöch és Weninger által a moldovai románokon végzett vizsgálatok és Himmelnek 1887-ben a

¹ U. a.: *Per oriz. cef. la Rom., Săc. și Ung.* (I. 612. l., jegyz.)

² U. a.: *Circonferința orizontală cefalică în raport cu gradul în armată.* Cluj. Med. XIX (1938), 260.

U. a.: *Contribuție la studiul compoziției rasiale a studenților minoritari din România.* Bul. Eug. și Biopol. IX (1938), 21.

bukovinai román katonákon végrehajtott mérései adataival s így összesen kb. 5000 személy koponyaindexadatát és a faji összetételre vonatkozó eredményeit közölte.¹

Szerinte Nagyromániában a koponya hosszúság-szélességi indexe Nyugatról Kelet felé haladva erősen csökken, vagyis ebben az irányban a hosszúfejűek száma erősen nő. Ugyanis a kisebb indexérték mindig azt jelenti, hogy a koponya szélessége a hosszúság kisebb százalékát adja s így a koponya keskenyebb vagy hosszabb.

Ennek a hosszúfejűségnek az oka szerinte Moldvában az északi és román-földközi elem, míg Olteniában és Munteniában a mediterrán római telepések utódai adják a hosszúfejű elemet. A hosszúfejűek egy része a kurgán rassz és a Bărăgan-típus maradványa, a zömük azonban italo-mediterrán típusú (Tipo obeso-etrusco Sergi). Ez a típus Olteniában igen erős: Mehedinți-ben 34.9, Gorj-ban 26.9, Dolj-ban 30.1%, Olt-ban 33.4%-ban található. Munténiában: Vâlcea-ban 22.5%, Argeș-ban 35.9, Muscel-ban 24.3, Dâmbovița-ban 24.9, Prahová-ban 34.8, Buzău-ban 41.3, Râmnicul-Sărat-ban 51.6, Romanați-ban 45, Teleorman-ban 40.8, Vlașca-ban 33.8, Ilfov-ban 36.1, Ialomița-ban 33.3 és Brăilă-ban 27.2%-ban van meg, vagyis az Erdély felé vezető közlekedési utak irányában csökken. Moldvában 30-50%-ig ingadozik. Erdélyben Brassó tájékán a legtöbb, míg észak felé erősen csökken (Brassó 34.2, Szamos 18.2, Marosvásárhely 18.7, Naszód 17%).

Lebzelter önmagában eléggé nagy, de relatíve kis anyagon végzett vizsgálatainak eredménye csak hozzávetőleges értékelést adhat; ennek ellenére feltűnő, hogy a minden válogatás nélküli és pártatlanlansággal végrehajtott vizsgálatokban az ókirályságban nagyszámú földközi típusú román Erdély területén sokkal kisebb mennyiségben található, mintegy igazolván azt, hogy a románság mediterrán masszívumából elszivároghva, minél messzebb jutottak faji gyökereiktől, annál jobban hígul bennük az ősi elemek mennyisége és csökkennek rokonsági kapcsolataik. Sajnos, előzetes közleményében az Erdélyben megvizsgáltak számát nem közli, csak annyit jegyez meg, hogy nem kielégítő. Ezért eredményeit a további tárgyalásba nem vonhatom be.

Az embertan e fontosabb kutatói után külön kell még megemlékezni a vérvizsgálókról is. Ezek közül az úttörő munkát Manuilă-nak köszönhetjük, aki egymagában és Popoviciuval együtt vég-

¹ V. Lebzelter: Über die Verbreitung der Kopfindex bei den Rumanen. Bull. de la Sect. Scient. Ac. Roum. XVI (1933) 167.

U. a.: *La répartition des types raciaux romano-méditerranéens en Roumanie.* L'Anthropologie XLV (1935), 65.

zett vérvizsgálatokat. Manuilă a Bánátban 1521 román vérét vizsgálta meg és vérindexüket 2.20-ban találta, ezenkívül 688 magyart is 1.65 vérindexszel.¹ Popoviciu 2372 erdélyi románnak indexét 2.17 és 765 magyarét 1.69-értékűnek mutatta ki.² Később 3650 románnál 2.01, viszont 1231 magyarnál 1.7 értéket kapott.³ Éppen ezért e vizsgálatokból azt a következtetést vonták le, hogy a *románok és erdélyi magyarok között jellegzetes különbségek vannak. A romániai magyarok közelebb állanak magyarországi testvéreikhez.*

*
* *

Ezeket az objektív megállapításokat lassan oly közlemények váltják fel, amelyekben most már a romániai magyaroknak, elsősorban a széke-lyeknek román származását igyekeznek igazolni, részint újabb vizsgálatok (Râmneanțu–David,⁴ Popoviciu–Birău⁵), részben ezek eredményeinek politikai célzattal való tárgyalása útján (Râmneanțu,⁶ Popovici,⁷ Rădulescu).⁸ Míg Popoviciu és Birău közös munkájának eredményeit a táblázatokban ismertetem, Râmneanțu és David vizsgálatával bővebben kell foglalkoznom e helyen is.

¹ S. Manuilă: *Recherches séro-anthropologiques sur les races en Roumaine par la méthode de l'isohémagglutination*. Compt. rend. hebd. Soc. Biol. T. 90, 1924, 1071–73. – S. Manuilă et G. Popoviciu: *Recherches sur les races roumaine et hongroise en Roumaine par l'isohémagglutination*. U. o. 542. lap.

² G. Popoviciu: *Différences dans la structure biologique en Roumaine d'après la situation géographique*. U. o. 1069–1071.

³ Gh. Popoviciu: *Diferențe și asemănări în structura biologică de rasă a popoarelor României*. Cultura, 1924, 224–235.

⁴ P. Râmneanțu și P. David: *Cercetări asupra originii etnice a populației din Sud-Estul Transilvaniei pe baza compoziției serologice a sângelui*. Bull. Eug. și Biopol. VI (1935), 36–66.

⁵ G. Popoviciu et I. Birău: *Nouvelles contributions à l'étude des isohémagglutinines en Roumanie*. Rev. Anthr. LVII (1936), 181–183.

⁶ P. Râmneanțu: *Origine ethnique des Séklers de Transylvanie*. Rev. de Transylv. I (1935), 45–59.

⁷ G. Popovici: *Le problème des populations de la Roumanie vu à la lumière des recherches sur les races après le sang*. Rev. de Transylv. IV (1938), 14–26. – Gh. Popovici: *Asemănări și diferențe în structura de rasă sânghină a Românilor și popoarelor conlocuitoare și învecinate*. Cluj. Med. XVII, 266–269. – G. Popoviciu: *Comparaison entre les groupes sanguins des Roumains et ceux des autres peuples de la Roumanie*. Rev. Anthr. LVII (1936), 184–189.

⁸ Al. Rădulescu: *Anthropologische Beweise für das Alter und die Ureinwohnerschaft der Rumänen in Siebenbürgen*. Siebenbürgen. Buc., 1943. I, 57–69.

Râmneanțu és David összesen 20.092 ember vérének vizsgálták meg és határozták meg a vércsoportjaikat. Csík megyében 6, Maros megyében 8, Udvarhelyben 11, Háromszékben 11 s ezenkívül még 3 községben végeztek vizsgálatokat.

E községek közül ősi románnak tartottak 8-at, ma székelynek mondottak 12-t és leginkább székelynek 9-et.

Az *ősi románnak* mondott községek között igen sokban jelentékeny magyarság él: így az 1910. évi népszámlálás szerint Vasláb 940 lakosából 110, Mikóújfalu 1570 lakójából 1557, Zágon 5131 lakójából 2984, végül Bereck 3267 emberéből 2087 volt a magyar. Mind a 9 község 1910. évi együttesen 8909 román lakójára 9561 magyar esett. Mármost a vizsgálatok úgy folytak, hogy azok során a nélkül, hogy a célt közölték volna, a hatósági emberek jelenlétében kérdezték meg a megvizsgáltakat nemzetiségükre vonatkozóan. Természetesen, hogy az akkori viszonyok között a csendőr és jegyző jelenlétében kivett nemzetiségi nyilatkozat autentikussága erősen kétes.

Ezekből a vizsgálatokból Râmneanțu és David azt a következtetést vonták le, hogy az általuk megvizsgált Csík, Maros, Udvarhely és Háromszék megyei románok vércsoportösszetétele az erdélyi és moldvai románok között középhelyet foglal el. A székelyek és románok közt Csík, Udvarhely és Háromszékben a vércsoportok alapján ethno-anthropológiai különbség nem mutatható ki. Viszont a marosszéki magyarok meg-egyeznek a debreceni és délvidéki magyarokkal, de erősebb bennük az *A* vércsoport (európai vér) kezdeménye, ami *erősebb román befolyásra vall, még pedig olyan románokéra, akiket később elmagyarosítottak.*

Már most Râmneanțuék tudományos módszerére jellemző, – azonkívül, amit fentebb említettem, vagyis, hogy az általuk románnak tartott községekben a románságnál nagyobb számú magyar él s így egészen természetes, hogy a keveredés folytán ezeknek a székelységhez közelebb kell vércsoportjaik tekintetében elhelyezkedni – hogy állításaik igazolásául azt hangsúlyozzák, hogy minden ilyen elszékelyesített román községben templomromok, harangok maradványai és sírfeliratok bizonyítják azt, hogy ott valaha virágzó román élet volt. Ezt annak ellenében emelik ki, hogy olyan községet nem is vizsgáltak, amelyről köztudomású, hogy elmagyarosodott román község. Egyetlen egy pozitívumot azonban abban a tekintetben – kivéve a Szabéd községben lévő állítólagos román templomromot – nem említenek, hogy hol vannak ezek a romok s egyetlen egy képet sem mutatnak ezekről az ősi emlékekről.

Vizsgáljuk felül ezen állításokat és vegyük ki pl. a csíkmegyei községeket, mivel itt olyan román falvakban végezték a vizsgálatokat, ame-

lyekben 1910-ben is alig élt magyar, tehát tisztább románoknak tekinthetők. Itt Râmneanțu 536 román és 3189 székelyt vizsgált meg. Az eredmény százalékban kifejezve a következő:

Vércsoport:	<i>AB</i>	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>0</i>
Székely	10.72	49.04	15.74	24.49
Román	6.72	39.92	16.23	37.13
Különbség (<i>D</i>)	4.00	9.12	0.49	12.64
A különbség hibája (<i>m_D</i>)	1.21	2.44	1.71	2.22
$3xm_D$	3.63	7.32	5.13	6.66

A két nép vércsoportjai közötti különbség statisztikailag csak akkor igazolt, ha *e* különbség a megfelelő módon kiszámított hibaértéknek (*m_D*) több mint a háromszorosa. Ez a hiba az esetek számától függ és annál kisebb, minél több esetet vizsgáltunk.

A csiki székelyek és románok közt, amint a fenti összeállítás mutatja, három vércsoport százalékos előfordulásában (az *AB*, *A* és *0* csoportokban) a tényleges különbség nagyobb, mint *e* különbség kiszámított hibájának háromszorosa *s* így az statisztikailag igazolt. Ezzel szemben egy vércsoport (a *B* csoport) eltérése kisebb, mint a vizsgálati hiba *s* így nem tekinthető tényleges (reális) különbségnek.

Ha pedig egy lakosság a másiktól három vércsoport előfordulásában statisztikailag igazoltan eltér, akkor természetesen a két lakosság vércsoport-struktúrában még akkor sem nevezhető azonosnak, ha a negyedik vércsoportban az eltérés kisebb.

Ezekután Râmneanțu vércsoportkutató módszerének további bírálatát feleslegesnek tartom. Meg kell még említenem, hogy a névelemzéshez is folyamodott, mint bizonyítékhoz. Így azután nem kelthet csodálatot az az állítása sem, hogy a »székelyek a magyarokéhoz igen közeli rokon nyelvet beszélnek) («...die eine der ungarischen sehr nah verwandte Sprache sprechen».)¹

Aki ugyanis a székelyek nyelvének – mely éppannyira magyar, mint bármely egyéb magyar nyelvjárás, – a magyarokéval való azonosságát tagadja, oly állítást kockáztat meg, mintha valaki a bajorok és az osztrákok német nyelvét egymás rokonainak és nem azonosnak nyilvánítaná.

Még kevésbé vehetők komolyan számba Popovicinak állításai, aki a fentebbiek és saját eredményei alapján oly állításokat kockáztat

¹ P. Râmneanțu: *Die Blutgruppenverteilung in Siebenbürgen und Banat, auf Grund von 18.975 Bestimmungen. Zeitschrft. f. Rassenphys. IX (1937), 143–146.*

meg, hogy »a magyar nép túlnyomóan a magyaroktól birtokaikból kiforgatott idegenekből alakult ki. A magyar állam és nyelv fennállása a nagy tömegben felszívott románok, szlávok és germánok érdeme«. A Románia hegyvidékein élő magyarság inkább hasonlít a románokhoz, mint a magyar Alföldön élő testvéreihez, de ez utóbbiak sem tarthatók valami speciális magyar fajhoz tartozónak, mivel a mai Magyarország a vércsoportok tekintetében hasonlít a románokhoz. Ennek az oka, főleg a Dunántúl az, hogy a románok Magyarország területén éltek a magyarok bejövetele előtt, később elvesztették nyelvüket, de fajilag fennmaradtak. »Csak Szeged környékén, azaz a folyók összeömlésénél, ennél a nomád finn-ugorokat vonzó pontnál találni erősebb ázsiai hatásra, de román alapba ojtva.« »Az erdélyi magyarok, általános szabály szerint, elmagyarosított románok.« Ők is éppen úgy, mint a budapesti magyarok, távol vannak nagyalföldi (szegedi) testvéreiktől.

A székelyek és az alföldi magyarok közti különbség magyarázza meg, miért vonzódtak az előbbieket mindig a román vidékek felé, melyhez közelebb érezték magukat fajilag is.¹

Popovici vérvizsgálati bázisát, a székelyek és erdélyi magyarok románságát bizonyító törekvéseket fentebb már való értékükben mutattam be. Popovici módszeréről azonban mást is kell tudnunk: ő ugyanis sohasem emlékezik meg arról, hogy az erdélyi románoknál a O vércsoport kezdeménye az r gén mindig 60% körül van, sőt inkább felette, ezt pedig egyetlen egy magyar vérvizsgálatban, sőt a románok által vizsgált erdélyi magyaroknál, illetve székelyeknél sem találták. Az eltérések bizonyítékául elsősorban Râmneanțu eredményeire hivatkozik és különben is egy olyan szegedi vizsgálatot nevez meg, amelyet a vércsoport öröklésének teóriáját felállító Bernstein is így tehát e tekintetben Popovici-nál mindenesetre autentikusabb szakember, nem tart jónak, mivel a p , q és r , vagyis a vércsoport kezdemények kiszámított értéke annyira távolesik a 100-tól, hogy a vizsgálók feltétlenül technikai hibát követtek el.²

Mármost ezek után joggal kérdezhajjuk, vajjon mi az oka annak, hogy Popovici az eredmények tudományos értelmezése helyett a fenti elsiklásokba keveredett. E kérdésre a feleletet megtalálhatjuk dolgozata

¹ Popovici: *Le problème des populations* stb. (I. 617. I., 7. jegyzet).

² »Die Wirkung zu schwacher Sera oder zu schwachen Testbluts ergibt einen Überschuss von p , q , r über 1. Die Ergebnisse... beruhen sicher auf diesem Fehler und vermutlich sind auch noch andere Untersuchungen aus diesem Grunde auszuschneiden.« – Bernstein F.: *Fortgesetzte Untersuchungen aus der Theorie der Blutgruppen*. Zeitschr. f. ind. Abst. u. Vererb. LVI (1936), 271.

végkövetkeztetésében, amely szerint «faji szempontból a magyaroknak semmi joga sincsen Erdélyre; egy esetleges határrevízió esetében inkább a románok követelhetnék faj testvéreiket, akiket a magyarok felszívtak».

Igy derül ki, hogy a tudományos köntös csak egy antirevizionista politika propagandairat leplezésére szolgál.

Hasonlóan vagyunk Rădulescu legutóbb megjelent és Popovici által hangoztatott, de be nem bizonyított állításokat ismételtető cikkével is,¹ s így ennek további taglalásától e helyen tartózkodni fogok.

Meg kell még említenem, hogy komoly és tudományos vérvizsgálatokat köszönhetünk a kiváló román anatómusoknak, Papiliannak és Velludának,² kik a mócok között 924 ember vérért vizsgálták meg, majd a bukaresti anatómus, Rainer tanítványának Dumitrescunak, ki Dragusban a Gusti-féle nagyszabású vizsgálatok során értékes embertani felvétel kapcsán 760 románnak a vércsoportját határozta meg.³ Végül ezek közé sorozható Râmneanțunak⁴, sajnos, csak az egyik dolgozata is, melyben Óradna 704 románja (360 férfi és 344 nő) vércsoportjáról számol be. Eredményeiket a vércsoportok táblázatában részletesen ismertetem. Ugyancsak ott tárgyalom Csik és Kállay vérvizsgálati eredményeit is;⁵ ők ugyanis legújabban a kalotaszegi magyarok vizsgálata közben románok vércsoportját is megvizsgálták. Az összehasonlításba bevonom saját székely vérvizsgálataimat is.

Az eddigi fontosabb embertani vizsgálatok eme bővebb ismertetéséből láthatjuk, milyen kevés adat az, amire Erdély magyar vagy román népének embertani értékelésénél támaszkodhatunk. Ilyen csekély számú adat mellett csak feltevésszerűek azok a következtetések, melyek az erdélyi lakosság faji összetételére vonatkozólag az egyik, vagy a másik erdélyi nép bármely falujának faji összetételéből általánosságban levonhatók.

Fontosnak tartom azonban, hogy az eddigi főbb vizsgálati eredményeket az egyes fontosabb embertani jellegekre vonatkozólag táblázatokban csoportosítsam. Ezekben a táblázatokban az eddig ismer-

¹ L. 617. 1., 8. jegyzet.

² V. Papilian und C. C. Velluda: *Blutgruppenuntersuchungen bei den Motzen*. Zeitschrift. f. Rassenkunde XII (1941), 66–73. – U. a. *Cercetări asupra grupelor sanghine la Moși*. Cluj. Med. XIX (1938), 525–528.

³ M. H. Dumitrescu: *Cercetări asupra grupelor sanguine in România*. Rom. Med. XII (1934), 141–142.

⁴ P. Râmneanțu: *Distribuția grupelor sanguine la populația comunei Sanț-Nășăud*. Soc. Românească II (1937), 245–247.

⁵ Csik L. és Kállay E.: *Vércsoportvizsgálatok kalotaszegi községekben*. Kolozsvár, 1942. 1–24.

tetett és megjelent kutatások mellett belefoglaltam mindazokat a még feldolgozás alatt álló vizsgálatokat, amelyeket a kolozsvári egyetem Embertani Intézete közel három esztendeje a székelység embertana szempontjából végez. A vizsgálatok, melyeket a vitéz Rosztóczy Ernő orvos-alezredes, magántanár vezetése mellett folyó katonai vizsgálatokkal egyetértve és párhuzamosan folytattunk, még nincsenek befejezve, ezért csak bizonyos részleges eredményeket tudunk a táblázatokba bevenni.

A következőkben vegyük sorra vázlatosan az egyes főbb embertani jellegeket mind az erdélyi magyarságról, mind a románságról és próbáljunk embertani jellegeik között párhuzamot vonni – már amennyiben a csekély számú adatból lehetséges.

I. TESTMAGASSÁG ÉS TERMET

Az egész emberiség termet-középértékét 165 cm-ben állapították meg. Figyelembe véve a nemi különbségeket, Martin szerint a férfiak középtermetűek 160–169.9 cm-ig, a nők 149–158.9 cm-ig. A középtermeten belül 164, illetve 153 alatt kisközepes és 167, illetve 156 felett nagyközepes a termet.¹

Az erdélyi magyaroknál a testmagasság az egyes megvizsgált csoportok szerint a férfiaknál 162.9-től 170.0-ig ingadozó átlagot mutat. A nőknél 152.2-től 154.4-ig terjedő értéket találunk. (Lásd I. sz. táblázat.) Az összes eddigi vizsgálatokat egyesítve, a 7861 eddig megvizsgált erdélyi magyar férfinak testmagasság-átlaga 166.37 cm és az 1433 magyar nőnek 153.2 cm, így a nők termetátlaga a férfiatlag 92.08%-a. A két nem közti eltérés 13.2 cm, vagyis a férfiak átlagának 7.92%-a.

Ami az egyes méreteket illeti, Jankó, Bartucz, Lázár és Semayer, valamint a hadikörsieknek Malán által meghatározott adatai túl kicsiny számúak. Így ezek közül jellegzetesnek csak az utóbbi tekinthető, mivel e vizsgálat alkalmával a telepen élő férfiak és nők többsége került vizsgálatra, míg a többieket csekély számuk miatt e tekintetben nem lehet számbavenni. Ez utóbbiak túl magas, a hadikörsiek pedig túl alacsony átlagot adnak. Az összes vizsgálatok alapján kiszámított fenti átlagok azonban határozottan mutatják, hogy az *erdélyi magyarság általában véve középtermetű.*

Ha az átlagszámot az ország más területén élő magyarok átlagértékeivel összehasonlítjuk, akkor a *férfiak átlagértéke* a dunántúli vármegyékben (Győr, Zala, Tolna, Somogy, Veszprém és Zala vármegye)

¹ R. Martin: *Lehrbuch der Anthropologie*. II. Aufl. Jena, 1928. 246.

I. TÁBLÁZAT.
AZ ERDÉLYI MAGYAROK (SZÉKELYEK) TESTMAGASSÁGA.

Személyek száma	A vizsgálat helye	Magasság- átlag	Vizsgáló
Férfiak:			
83	Torda-Aranyosszék–Torockó	170.0	Jankó (1893)
78	Erdély (Budapesten)	169.5	Bartucz (1939)
44	Alsó-Fehér vármegye	168.6	Lázár (1896)
28	Bánffyhunyard	167.8	Semayer (1901)
200	Kolozsvár	166.9	Bumbăcescu (1933)
5921	Bánát*	166.6	Râmneanțu és Selegianu (1935)
278	Hadikújfalú	165.9	Malán (1941)
178	Panit és Szabéd	165.8	Făcăoaru (1935)
126	Hadikkisfalú	165.8	Malán (1941)
113	Szárhegy	165.6	Făcăoaru (1935)
168	Hadikfalva	165.3	Malán (1941)
577	Szentegyházás	164.1	Malán (1942)
67	Hadikörs	162.9	Malán (1941)
Nők:			
171	Panit és Szabéd	154.4	Făcăoaru (1935)
61	Hadikörs	154.2	Malán (1941)
287	Hadikújfalú	153.8	Malán (1941)
157	Hadikfalva	153.4	Malán (1941)
201	Szárhegy	153.2	Făcăoaru (1935)
89	Hadikkisfalú	153.1	Malán (1941)
467	Szentegyházás	152.2	Malán (1942)

* 1920-tól 1933-ig sorozott újoncok sorozási magasságadataiból.

talált termetátlagok közé jut. Ezeken a területeken ugyanis Sokoróalján 166.03 cm, Győrött 166.13, Balatonfüreden 166.16, Keszthelyen 166.30, Dunaföldváron és Tabon 166.36, Zalaegerszegen 166.54, Válon pedig 166.55 cm testmagasság-átlagot találtak és így a mi 166.37 cm átlagunk e sorozatba jól beleillik. Az összes magyar férfiak átlagát Bartucz összefoglaló adatközlő munkájában 167 cm-ben adja meg.¹ A továbbiakban, ahol külön nem jegyzem meg a szerzőt, e munkában összegyűjtött adatokat használom fel az egybevetésre. A mi férfiaink átlaga ennél csak kevéssel alacsonyabb és a szorosabban vett középtermetű (164–166.9 cm) csoportba esik, míg a Bartucz által a többi magyar férfira számított átlag a nagyközepes (167–169.9 cm) csoport alsó határán van. Ez azonban nem jelent eltérést, mert mind a két csoport tulajdonképpen középtermetű és közöttük statisztikailag igazolható eltérés nincsen.

A *nők*re nézve, sajnos, az egyes megyékre nézve összehasonlító adatot nem kapunk. Bartucz 1200 nőnek az adatából 156.10 cm-re teszi a magyar nőknek a termetátlagát, azt mondván, hogy a magyar nő 11 cm-rel kisebb, mint a férfi s így 93.5%-át adja a férfiak testmagasságának. A mi erdélyi magyar asszonyaink átlaga ennél az átlagértéknél

¹ L. Bartucz: *Die körperlichen Merkmale des heutigen Ungartums*. Ung. Jahrb. XIX (1939), 182–254.

valamivel alacsonyabb, 153.2 cm, a férfiak termetének csak 92.08%-a. A férfiakhoz hasonlóan a Martin-féle beosztás szerint ez az átlag is a középtermetűek (153–155.9 cm-ig) csoportjába esik, míg Bartucz-nál a hazai nők átlaga a nagyközepes termet (156–158.9) alsó határán van. Éppúgy, mint a férfiaknál, mind a két átlagérték azonban a szorosabban vett középtermet (149.0–158.9) csoportjának a közepére esik és *közöttük lényeges eltérés nem mutatható ki*.

Ha az erdélyi nők termetátlagát az egyéb hazai vizsgálatok eredményeivel összevetjük, akkor azt tapasztaljuk, hogy ez az átlag a legalacsonyabb hazai átlagok közé esik, mégpedig Galgahévíz¹ (153.98 cm), Szokolya (153.92 cm),² Marosfalva (153.8 cm),³ Sárkeresztúr (153.79 cm),⁴ és Uszod⁵ (153.04 cm) közé. Valamennyi többi vizsgálat ezeknél magasabb átlagot mutat. Itt meg kell jegyezni azt is, hogy a felsorolt vizsgálatok közül csak a galgahévízi és uszodi a számottévő, tekintettel arra, hogy csak e két községben vizsgáltak meg jelentős mennyiségű nőt (544, illetőleg 488-at), a többiben a megvizsgáltak létszáma igen kicsiny (26–51).

Ha már most *az egyes vizsgálatokat* nézzük, a férfiaknál Torda–Aranyosszék–Torockó magasságátlaga (170 cm) Szeged után (170.33 cm) következik, ezután jön Sárszentágota (168.73 cm), majd Alsó-Fehér vármegye (168.60 cm), ezután a hajdumegyeiek, tolnamegyeiek és a jász-nagykunszolnokmegyeiek következnek (168.36, 168.45 és 167.81 cm átlaggal). Ezután következik Bánffyhunjad 167.8, majd Békés, Veszprém, Pest és Csongrád megye (167.45–167.05-ig) és Szokolya után Kolozsvár (166.9 cm) és Bánát (166.7 cm). Közel ugyanilyen a magasság-átlag Zala megyében (166.67 cm), miután Arad, Somogy, Nógrád megyék átlagai (166.44–166.33-ig) s a hazai Újbars⁶ (165.9 cm) következik. Ugyanilyen átlagot ad Hadikújfalú, miután Panit, Szabéd és Hadik-kisfalú (165.8 cm) jön. Szárhegynek ugyanaz az átlaga, mint Baranya megyének (165.6 cm), ezután Heves (165.45 cm) és Szabolcs (165.20 cm) vármegyék következnek, ezek közé kell Hadikfalvát (165.3 cm) iktatni,

¹ Hollóné Toronyi E.: *Galgahévíz lakosságának antropológiai ismertetése*. Kéziratoss diss. Kolozsvár, 1944.

² Nemeskéri J.: *Adatok Szokolya antropológiájához*. Népr. Múz. Ért. XXX (1938), 310-314.

³ Apor L. és Bense S.: *Adatok Újbars és környékének antropológiájához*. Budapest, 1940.

⁴ Lipp I.: *A sárréti magyarság antropológiája*. Diss. Székesfehérvár, 1938.

⁵ Heszlényiné Toronyi Etelka: *Adatok Uszód népének antropológiájához*. Kéziratoss diss. Kolozsvár, 1944.

⁶ Lásd 3. jegyzet.

majd Sárbogárd¹ (164.61 cm), Sárkeresztúr (164.25 cm), Marosfalva (164.3 cm) után jön Szentegyházás (164.1 cm), a rétközi Nagyhalással megegyező átlaggal. Végül Borsod (164.02 cm), Hajdúböszörmény (163.97 cm), Uszod (163.7 cm) után következik Hadikörs (162.9 cm), mely után még Galgahévíz (162.6 cm) és több hazai vizsgálat következik. Így tehát az *erdélyi magyar férfiaknak magasságátlagai a hazai vizsgálatoknak sorába iktatódnak*, mégpedig meglehetősen egyenletesen oszolva el a legmagasabbtól a legkisebb átlagig.

Ami a nők termetátlagait illeti, Panit és Szabéd átlaga (154.4 cm) a hazai sárrétiiek átlagánál kevesebb (154.89 cm), utána jön Beszterecz,² amelynek ugyanannyi az átlaga, mint Hadikörsnek (154.2 cm), majd Galgahévíz (153.98 cm), utána Sárkeresztúr következik Hadikújfaluvál egyenlő átlaggal (153.8), majd Hadikfalva (153.4), Szárhegy (153.2), Hadikkisfalva (153.1), majd Uszod (153.04 cm) és végül Szentegyházás (152.2 cm) következik. Vagyis *a székely nőkre vonatkozó vizsgálati eredmények is a többi hazai vizsgálatok sorában foglalnak helyet*, habár annak alsó felében.

II. TÁBLÁZAT. AZ ERDÉLYI ROMÁNOK TESTMAGASSÁGA.

Személyek száma	A vizsgálat helye	Magasság- átlag	Vizsgáló
Férfiak:			
?	Dragus ¹	168.1	Rainer (1937)
175	Egész Erdély	167.0	Pittard és Sergent (1919)
547	Aranyosköz	167.0	Papilian és Velluda (1938)
300	Egész Erdély	167.0	Bumbăcescu (1933)
57	Szebenkákova	166.9	Velluda és Preda (1939)
35 ²	Szamosfő	166.5	Făcăoaru (1935)
18.839	Temes–Torontál ²	166.0	Râmneanțu és Selegianu (1935)
219	Egész Erdély	165.6	Donici (1926)
?	Magyarország	163.0	Körösi (1879)
Nők:			
23	Szebenkákova	157.3	Velluda és Preda (1939)
291	Szamosfő	155.1	Făcăoaru (1935)
?	Dragus	154.3	Rainer (1937)
361	Aranyosköz	153.3	Papilian és Velluda (1938)
19	Erdély	152.9	Pittard és Sergent (1919)

Jegyzet. Körösi a magyarországi román rekruták magasságának átlagát adta meg 163.0 cm-ben. (Orvosi hetilap. 1880.) Deniker 382 magyarországi román magasságátlagát 163.5 cm-ben adja meg.

¹ Rainer eredeti közleményét nem tudtam megszerezni. Papilian és Velluda a dragusi férfiak magasságát 163.1, a nőket 151.3 cm-nek írják (Cluj. Med. XIX [193.8], 463); Velluda és Preda ugyanezen átlagokat 168.1 és 154.3 cm-ben adják meg (u. o. XX [1939]. I27). Az utóbbi a valószínűbb és ezt vettem a táblázatba.

² 1920-tól 1933-ig sorozott újoncok adataiból.

¹ Lásd előbbi lap, 4. jegyzet.

² Nemeskéri János: *A rétközi magyarság fajisága*. Népr. Múz. Árt. XXXIII. (1941), 319–331.

Az *erdélyi román férfiak magassága* 168.1-től 163.0 cm-ig ingadozó átlagot mutat az egyes vizsgálatok szerint (II. táblázat). Legmagasabbak a dragusi románok, a legalacsonyabbak a Körösi által összegyűjtött újoncozási adatokból kerültek elő. Az előbbit, sajnos, az eredeti dolgozat hiánya miatt nem vonhatom a tárgyalásba, mivel nem tudom megállapítani, hogy mennyi ember mérete alapján határozták meg. Körösi sem közli, hány újonc magasságából számította a románok magasságát, s így ha eltekintünk attól, hogy az újoncok még nem érték el végleges testmagasságukat, még akkor sem tudjuk az adatot a továbbiakra vonatkozólag értékesíteni.

Az *erdélyi román nők magassága* 157.3–152.9 cm közötti átlagot ad. Itt is meg kell jegyeznünk, hogy a két szélső adat igen csekély számú vizsgálaton alapul. Valamennyi román vizsgálatot összeszámítva a megvizsgált 20.489 román férfi magasságátlaga 167.5 cm, a megvizsgált 694 nőé 154.2 cm. A nők és a férfiak között 13.3 cm a differencia, a férfiak magasságának 7.9%-a, vagyis nagyobb a magyarokon tapasztalt eltérésnél. A nők testmagassága a férfiak testmagasságának 92.1 %-át adja, s így a férfiakhoz viszonyítva az eddigi adatok alapján a magyar nőknél kisebbeknek mutatkoznak a román nők.

Ami az átlagokat illeti, *a román férfiak átlaga 1.1 cm-rel, a nőké 1.0 cm-rel van a magyarok fölött, így tehát mind a román nők, mind a román férfiak az erdélyi magyar férfiak és nők magasságátlagát felülmúlják.* A férfiak átlagszáma a Martin-féle csoportosításban a közepesnél magasabb, míg a nőké a közepes magasságcsoporthoz esik.

Igy tehát minden valószínűség szerint kimondhatjuk már az eddigi adatok alapján is, hogy *az erdélyi románok magasabb termetet mutatnak, mint az erdélyi magyarok, akiknek termete, éppúgy, mint az anyaországi magyarok zömének termete, közepes termet-átlagot ad.*

Ezt a megállapítást megerősíti *a termetcsoportok százalékos előfordulásának* vizsgálata is. Ezek ugyanis a magasságátlagoknál sokkal jobb betekintést adnak a lakosság testmagasságának tényleges viszonyaiba. Éppen ezért összeállítottam az egyes vizsgálatokból a termetcsoportok százalékos előfordulását, hogy megvizsgálhassuk, melyik termetcsoportok mutatkoznak gyakoribbnak a két nép körében végrehajtott vizsgálatok eredményeképpen. (III. és IV. táblázat.)

A termetet 10 cm-es csoportokba osztottam, 160–169.9-ig véve a férfiak és 150–159.9-ig a nők közepes termetét. *A magyar férfiak közül a legtöbb a közepes termetűek csoportjába esik, mégpedig ha az igen kis létszámban vizsgált hadikörsieket és bánffyhunyadiakat elhagyjuk, akkor 56–66%-uk, tehát a felénél valamivel többjük.*

III. TÁBLÁZAT.

ERDÉLYI MAGYAROK (SZÉKELYEK) TERMETCSOPORTJAI %-BAN

Vizsgálat helye	Vizsgálatok száma	130– 139.9	140– 149.9	150– 159.9	160– 169.9	170– 179.9	180– 189.9 cm	Vizsgáló
Férfiak:								
Hadikörs	67	–	1.5	35.8	47.8	14.9	–	Malán (1941)
Torda-Aranyosszék	83	–	–	4.8	48.2	47.0	6.0	Jankó (1893)
Budapest	78	–	–	1.3	56.0	39.7	3.0	Bartucz (1939)
Szentegyházás	577	–	1.7	22.7	57.9	17.3	0.4	Malán (1942)
Hadikkisfalu	126	–	1.6	13.5	57.9	26.2	0.8	Malán (1941)
Panit és Szabéd	178	–	–	18.0	59.0	22.0	1.0	Făcăoru (1935)
Hadikújfalu	278	–	–	14.4	60.7	24.6	0.4	Malán (1941)
Alsó-Fehér vármegye	44	–	–	2.3	59.1	38.6	–	Lázár (1896)
Hadikfalva	168	0.6	–	16.7	64.9	17.9	–	Malán (1941)
Szárhegy	113	–	–	14.0	66.0	19.0	1.0	Făcăoru (1935)
Bánffyhunad	28	–	–	7.1	67.9	21.4	3.6	Semayer (1901)
Nők:								
Szentegyházás	467	1.1	32.4	60.1	6.5	–	–	Malán (1941)
Hadikörs	61	–	24.6	60.7	14.8	–	–	Malán (1941)
Szárhegy	201	1.0	27.0	61.0	10.0	1.0	–	Făcăoru (1935)
Panit és Szabéd	171	–	24.0	61.0	15.0	–	–	Făcăoru (1935)
Hadikkisfalu	89	1.1	29.2	64.0	5.6	–	–	Malán (1941)
Hadikújfalu	287	0.4	21.4	65.6	12.3	0.4	–	Malán (1941)
Hadikfalva	157	2.6	22.3	71.3	3.8	–	–	Malán (1941)

Bumbăcescu szerint 200 magyarból a Martin-féle csoportosítás szerint 11% alacsony ($x < 159.9$ cm), 59% közép- ($160-169.9$ cm) és 30% magastermetű ($170-x$ cm).

A hadikörsiek kicsiny telepét alkotják a hadikfalvi székelyeknek, ahol a település véletlene folytán extrém termetű emberek csoportosultak. Ezért az ő adatukat önmagában az összehasonlításba nem lehet bevonni, hiszen saját falujuk másik területére telepített egyéb lakosságától is erősen eltérnek e jellegben. Ugyancsak így van ez a Bartucz által Budapesten megvizsgált 78 székely férfival is, akiknek csekély létszáma miatt egyoldalú kiválogatódás lehetősége nem zárható ki. Végül Semayer és Bumbăcescu is aránylag nagy területről közöl, aránylag kevésen végzett vizsgálaton alapuló eredményt. Éppen ezért nem csodálatos, hogy a többi, vagyis a kisebb létszámú magas (170 cm-nél magasabb) és alacsony (160 cm-nél alacsonyabb) csoportokba e vizsgálatokból vagy igen sok, vagy igen kevés – mindenképpen extrém számú – adat esik.

Ha ezeket a szélsőséges adatokat is figyelembe vesszük, a magastermetű csoportba a magyar férfiak 14.9–42.7%-a esik, ezek elhagyásával pedig 17.7–27%, vagyis kimondható, hogy az eddigi vizsgálatok szerint az erdélyi magyar férfiak *több mint egyhatodától egynegyedéig* terjedő része magastermetű.

Az *alacsony csoportba* (vagyis a 160 cm alá) 1.3–37.3% jut. Ebben az esetben ismét az extrém értékeket az igen sok alacsonytermetűvel bíró Hadikörs (37.3%) és az igen kevés ily termetű budapesti (1.3%) és a Lázár (2.3%), Jankó (4.8%) és Semayer (7.1%) vizsgálata adja. Ezek elhagyásával 14.0–24.1% az *alacsonytermetű férfiak száma*, vagyis valamivel kevesebb, mint a magastermetűeké.

Ha az összes vizsgálatokat egyesítjük, akkor a közepes csoportba 58.9, a magasba 23.3, az alacsonyba 17.8% esik, ami világosan mutatja, hogy *az erdélyi magyar férfiak zömét a közepes- és a magastermetűek teszik*. Valamennyi eredményt összevonva kimondhatjuk, hogy *az erdélyi magyar férfiak termete a nagyközepes tendenciát mutatja*.

Ha a nők adatait vizsgáljuk, akkor a *középtermetűek száma* az egyes vizsgálatokban 60.1–71.3%-ig ingadozik. Magastermetű (160 cm felett) a nőknek 3.8–15, alacsonytermetű (150 cm alatt) 21.8–33.5%-a. Vagyis a nők között nagyobb arányú a középtermet, mint a férfiaknál, kevés a magas (egyhatodnál kevesebb) és az alacsony termetek száma középhelyet foglal el (egyötödötől egyharmadig).

Ugyanez még kifejezettebben látszik a valamennyi vizsgálat összeállításából vont *átlageredményeken*, miszerint 62.9% középestermetű (150–159.9 cm) mellett 9.3% magas (160 cm feletti) és 27.8% alacsony (150 cm alatti) nő található.

Végeredményben tehát kimondhatjuk, hogy *az erdélyi magyar nők közepes- és alacsony termetűek*, vagyis hogy *termetük inkább a kisközepes termet-típusba sorolható*.

Ha a székelyek termetcsoport százalékszámát egybevetjük a magyarságon végzett egyéb vizsgálatokkal, azt találjuk, hogy a középtermetű férfiak száma (58.9%) nagyjából annyi, mint amennyit Baranya megyében találtak (59.1%). Igen közel esnek ehhez a százalékszámhoz Borsod megye 57.6, Nógrád m. 56.6, Somogy m. 56.1% és Csongrád m. 62.13% középestermetű férfiával. Az egyes faluvizsgálatok közül kb. ugyanennyi középtermetű van Vámspércsen (58.7%) és Sárbogárdon (62.6%). A magastermetűek arányszámát illetőleg erdélyi magyarjaink a heves- (21.05) és a baranyamegyeiek (27.27%) között foglalnak helyet. Az alacsonytermet arányszáma pedig közel ugyanannyi, mint Somogy megyéé (15.5%) és nagyon közel áll ismét Nógrád (15.8%) és Hajdúböszörményhez¹ (16.1%), valamivel kevesebb Békés vármegyénél (18.2%). Ha ez utóbbi vizsgálatok igen kicsiny anyagon is végeztek,

¹ Nemeskéri J.: *Adatok a hajdúk antropológiájához*. Diss. Anthr. Füz. IV. k. 3-6, 1938. 1–54.

mégis arra engednek ezek a megállapítások következtetést, hogy az erdélyi férfiak termetsoportjainak gyakorisága a magyarság Magyarországon egyéb területén talált termetsoport-gyakoriságának variációs szélességébe beleesik, s így e tekintetben *sincs kimutatható különbség az erdélyi és Erdélyen kívüli magyarságunk között.*

A *nők*re vonatkozólag Bartucz 1201 nőre vonatkozó adatot közöl, sajnos azonban a Martin-féle és nem a decimális beosztás szerint, magam pedig kénytelen voltam tekintettel a régiebb szerzőkre és a román szerzőkre a testmagasság decimális beosztását alkalmazni. Így azután az ő adatai és a mi adataink között összehasonlítást nem tudunk tenni. Ennek ellenére az adatokból kiderül az, hogy az erdélyi nők a Bartucz-féle anyagnál alacsonyabb termeteik nagyobb számával tűnnek ki. Sajnos, oly kevés az ország nőlakosságához képest a megvizsgált esetek száma, hogy további következtetéseket nem tehetünk.

IV. TÁBLÁZAT.

ERDÉLYI ROMÁNOK TERMETCSOPORTJAI %-BAN.

Vizsgálat helye	Vizsgálatok száma	130– 139.9	140– 149.9	150– 159.9	160– 169.9	170– 179.9	180– 189.9	Vizsgáló
Férfiak:								
Vasláb	110	–	–	24.0	52.0	23.0	1.0	Făcăoaru (1935)
Aranyosköz (mócok)	567	–	–	11.5	53.7	32.0	2.74	Papilian és Velluda (1938)
Szeben-Kákova	57	–	–	5.31	64.82	26.3	3.56	Velluda és Preda (1939)
Szamosfő	191	–	0.5	6.9	65.4	24.1	3.1	Făcăoaru (1935)
Nők:								
Vasláb	107	–	16.0	70.0	14.0	–	–	Făcăoaru (1935)
Aranyosköz (mócok)	361	–	–	84.5	15.5	–	–	Papilian és Velluda (1938)
Erdélyi román	19	–	5.9	76.5	17.6	–	–	Pittard és Donici (1926)
Szamosfő	194	–	13.4	61.3	25.3	–	–	Făcăoaru (1935)
Szeben Kákova	23	–	–	69.5	30.5	–	–	Velluda és Preda (1939)

* Donici és Pittard (1926) 219 erdélyi férfiből 15.5% alacsony, 60.03 közép és 24.2% magas, Bumbăcescu (1934) 300 erdélyi férfiből 8.0% alacsony, 70.67% közép és 21.3% magas termetűt találtak a középtermetet 160.0–169.9 cm-ig számítva.

Ami a románok termetét illeti, a legtöbbjük a közepestermetűek csoportjába sorolható, 52.0–70.67%-ig. Az alacsony csoportba (160 cm alá) 5.31–24%-uk jut. Ha a szebenkákovai igen kicsiny anyagot elhagyjuk (5.31%), akkor az alsó határt 7.4% adja. A magastermetű (170 cm-nél magasabb) románok százalékszámát 21.3–34.7%-ig terjed. Meg kell

jegyezni, hogy Bumbăcescunak 300 és Pittardnak 219 személyen végzett vizsgálatai eredménye annak ellenére, hogy igen nagy területről származtak a vizsgáltak, lényegesen nem üt el a többi vizsgálati eredménytől. Ha az összes vizsgálatokat itt is egyesítjük, *a román férfiakból 60.2% közepes-, 11.6% alacsony- és 28.2% magastermetű.* Végeredményben tehát a magyaroknál valamivel több román férfi esik a közepes és a magas, de kevesebb az alacsony csoportba. Mind a román férfiak zöme nagyközepes termetű, mind a magyaroké, de a termetscsoportok a románoknál az alacsony csoport rovására s a közepes és magas termetek javára némiképpen eltolódtak, s így *a román férfiak a magyaroknál magasabb termetet mutatnak.*

A román nők termetscsoportjait nézve, *a közepes csoportba 61.3–84.5%-uk* esik. *Az alacsony csoportba 13.4–16.0%-uk,* illetve ha Pittardnak a csak 19 nőn alapuló vizsgálatát előbbi felfogásunkhoz mérten nem vesszük figyelembe, 13.4–16.0%-uk van, míg *magastermetű 14.0–30.5,0%-uk.* Ha az összes vizsgálatokat egyesítjük, *a román nők 75.3%-a közepestermetű (150–159.9 cm-ig),* ennél kisebb, tehát *alacsonytermetű 6.3%,* míg nagyobb és így *magastermetű 18.5%.* Az erdélyi magyar nőkhöz mérve a kereken $\frac{1}{5}$ -el több középtermetű nő mellett kétszer annyi magas és negyedannyi alacsony román nőt találtak a vizsgálók. Így tehát a román nőkön ugyanazt a tendenciát látjuk érvényesülni, mint a férfiakon, hogy a nagyközepes termet felé helyezkednek, de lényegesen nagyobb mértékben, mint a magyar nők, mert hisz a román nőknek kereken egyhatoda magastermetű.

Így a termetscsoportok vizsgálata megerősítette azt, amit az átlagszámokból már megállapítottunk, hogy *mind a román férfiak, mind a román nők az erdélyi magyaroktól testmagasságukban eltérnek,* mivel magasabb növekedési tendenciákkal bírva, *sokkal több magasabbtermetű van köztük.*

II. KOPONYAINDEX

A továbbiakban az erdélyi magyarok és románok koponyaindexét vizsgáljuk. Ezekre vonatkozólag a táblázatok adnak bővebb felvilágosítást (V.–XII. táblázat). A *magyar férfiak* fejindexe 80.8–89.9-ig ingadozik. Ha Semayernek Bánffyhunyadon csak 28 személyen végzett vizsgálatát elhagyjuk, 85.4-nek találjuk a felső határt. Így tehát *a magyar férfiak fejindexátlaga* a legtöbb vizsgálatban *a szorosabban vett rövidfejűek csoportjába (81.0–85.4-ig) esik.* Ezekhez csatla-

koznak a Papilian, valamint Davida által megmért bonctani intézeti koponyák is, melyeknek indexátlaga 82.7 és 84 értéket ad. Vagyis, ha a koponyára érvényes egy egységgel alacsonyabb indexhatárokat vesszük figyelembe, ezek épp úgy rövidfejűek (brachykranok: 80.0–84.9-ig), mint ahogy az élők feje volt.

V. TÁBLÁZAT.

AZ ERDÉLYI MAGYAR (SZÉKELY) FÉRFIAK FEJ- ÉS KOPONYAINDEXE.

Személyek száma	Vizsgálat helye	Indexátlag	Vizsgáló
Élők:			
28	Bánffyhunjad	89.00	Semayer (1901)
281	Panit és Szabéd	85.40	Făcăoaru (1935)
83	Torda-Aranyosszék–Torockó	85.10	Jankó (1893)
127	Hadikkisfalu	84.52	Malán (1941)
44	Alsó-Fehér vármegye	84.30	Lázár (1896)
168	Hadikfalva	83.94	Malán (1941)
750	Erdély	83.80	Urechia, Dragomir, Bumbăcescu (1934)
67	Hadikörs	83.64	Malán (1941)
278	Hadikújfalva	83.25	Malán (1941)
34	Erdélyi menekült (Bpest)	82.60	Apor (1939)
54	Székelyudvarhely	81.50	Steinburg (1875)
25	Erdélyi menekült (Bpest)	81.50	Bartucz (1939)
206	Szárhegy	81.20	Făcăoaru (1935)
577	Szentegyházás	80.80	Malán (1942)
Koponya:			
32	Bonctani intézet, Kolozsvár	84.00	Papilian (1920)
62	U. o.	82.70	Davida (1911)

Jegyzet: Steinburg 54 székelyudvarhelyi fejindexátlagát 81.45-ben találta. Eredeti dolgozatához nem tudtam hozzájutni.

A vizsgálatok zömétől eltér éppén Semayer fentebb említett vizsgálata, melyben az átlag 89.0 a túlrövidfejű (hyperbrachycephal) csoportba tartozik és a Malán-féle szentegyházasi vizsgálat, melyben a férfiak fejindexátlaga 80.8, tehát középfejű. Meg kell azonban jegyezni, hogy a középfejű indexértékek 76–80.9-ig terjedvén, ez utóbbi átlag a középfejű koponyáknak és a rövidfejű koponyáknak egészen a határán álló értéket ad, s így nem rontja le az előbbi következtetések értékét, hogy t. i. *a székely férfiak fejindexe túlnyomórészt a szorosabban vett rövidfejű indexcsoportba tartozik.*

VI. TÁBLÁZAT.
AZ ERDÉLYI MAGYAR (SZÉKELY) NŐK FEJ- ÉS KOPONYAINDEXE.

Személyek száma	Vizsgálat helye	Indexátlag	Vizsgáló
Élők:			
89	Hadikkisfalu	85.71	Malán (1941)
256	Panit és Szabéd	85.40	Făcăoaru (1935)
287	Hadikújfalu	84.59	Malán (1941)
157	Hadikfalva	84.24	Malán (1941)
61	Hadikörs	83.16	Malán (1941)
467	Szentegyházás	81.70	Malán (1942)
307	Szárhegy	80.60	Făcăoaru (1935)
Koponya:			
26	Bonctani intézet, Kolozsvár	83.90	Davida (1913)
22	U. o.	82.30	Papilian (1920)

A *nők fejindexe* 80.6–85.7-ig ingadozik. A koponyákon talált index 82.3–83.9 értéket ad. Ez utóbbi két érték épp úgy, mint az átlagértékek zöme, *szorosabban vett rövid fejet ad*. Egyedül két vizsgálat mutat ettől eltérést, a hadikkisfalui, melynél az igen kevés számú nőtől kapott átlag a rövidfejűek alsó határát alig valamivel átlépve a túlrövidfejűek (hyperbrachycephalok) alsó határára esik és a szárhegyi vizsgálat, melyben az átlag középfejet mutat, de ez is annak a rövid fejhez közel eső legfelső határán van.

Valamennyi vizsgálati adat egyesítéséből, 2722 *erdélyi magyar férfi fejindexének átlaga* az eddigieknek megfelelően 83.13, vagyis szorosabban vett rövidfejű (*brachycephal*) *fejindexértéket mutat*. Ugyancsak *rövid fejre vall az 1624 nő fejindexértékéből kiszámított 83.11 fejindex-átlag is*.

Hasonlítsuk össze most *a fejindexátlagot* Magyarország területén végzett egyéb vizsgálatok eredményeivel. Ez utóbbiaknak átlaga *férfiaknál* 85.49, a *nőknél* 86.16 volt. Az erdélyi vizsgálatok ezeknél valamivel kevésbé rövidebb fej alkatátlagot mutatva, általában véve a magyar vizsgálatok alsó határán foglalnak helyet. A férfi koponyák valamivel kisebb átlagot adnak, mint Horváth–Pohl által megmért emberek (83.4), de magasabbat adnak, mint a Lenhossék József által különböző helyekről származó megmért férfiak koponya-indexátlaga (82.20),¹ a nők adatainak átlaga a magyar nők fejindex-értékei alsó határán foglal helyet, közvetlenül utána a göcseji nők ko-

¹ Lenhossék J.: *Az emberi koponyaisme. Cranioscopia.* Budapest, 1875. 151, ill. Horváth–Pohl a 157. lapon.

ponyaindexátlag a következik (83.69), ami tehát mutatja, hogy az ország más részében is kaphatunk szorosabban vett brachycephal indexértéket. Meg kell még jegyeznünk azt is, hogy a *férfiaknál* a bánffy-hunyadi indexátlag a legmagasabb, amit eddig Magyarországon találtak, míg a szentegyházi a legalacsonyabb. Ezt szorosan követik a szárhegyiek (81.20), erdélyi menekültek (81.50) és a székelyudvarhelyiek (81.50), míg a Lenhossék által mért fentebb említett koponyák után Hadikújfalun, majd a budapesti egyetemi hallgatók (83.43) átlagértékei következnek, míg a többi Erdélyben mért átlagértékek a különböző hazai vizsgálatok átlagértékei sorában foglalnak helyet. A *nők-nél* a szárhegyi vizsgálat adja az országos átlagban a legkisebb értéket (80.60), majd a szentegyházi (81.70) és hadikörsi (83.16) következik, míg Hadikfalva (84.24), Göcsej (83.69) és Hadikújfalun (84.59) Nagykálló (84.54) után jön. Vagyis az *erdélyi magyar falvakban talált index-átlagok* a nőknél éppúgy, mint a férfiaknál *a Magyarországon többi részén talált indexátlagértékek variációs szélességébe szorosan beleesnek.*

VII. TÁBLÁZAT.

AZ ERDÉLYI ROMÁN FÉRFIAK FEJ-, ILLETŐLEG KOPONYAINDEXE.

Személyek száma	Vizsgálat helye	Indexátlag	Vizsgáló
Élők:			
230	Kolozsvár (Erdély)	86.63	Papilian (1923)
355	Szamosfő	86.60	Făcăoaru (1935)
100	Erdély	85.74	Papilian (1920)
300	Erdély	85.30	Bumbăcescu (1934)
7000	Erdély	85.10	Urechia és társai (1934)
224	Erdély	84.40	Pittard és Donici (1927)
175	Erdély	84.37	Pittard és Sergent (1919)
152	Vasláb	83.50	Făcăoaru (1935)
Koponya:			
12	Kolozsvár,	84.51	Török A. (1882)
33	Bonctani	84.32	Papilian (1920)
38	intézet	84.24	Davida J. (1911)

Az *erdélyi román férfiak fejindexátlag* az élőkön 83.50–86.63-ig ingadozik, vagyis *a rövid- és túlrövidfejű koponyák sorába tartozik.* A rendelkezésre álló 8536 vizsgálatnak a zöme rövidfejű, csak három, összesen 685 személyen végzett vizsgálatnak az eredménye mutat túlrövidfejű fej indexátlagot. A megvizsgált néhány férfikoponya átlagai a rövidfejű csoportnak a felső határán találhatók.

VIII. TÁBLÁZAT.
AZ ERDÉLYI ROMÁN NŐK FEJ- ÉS KOPONYAINDEXE.

Személyek száma	Vizsgálat helye	Indexátlag	Vizsgáló
Élők:			
293	Szamosfő	85.90	Făcăoaru (1935)
19	Erdély	84.61	Pittard és Sergent (1919)
18	Erdély	84.17	Pittard és Donici (1927)
149	Vasláb	83.50	Făcăoaru (1935)
Koponya:			
149	Vasláb	83.50	Făcăoaru (1935)
6	Kolozsvár	85.63	Török A. (1882)
18	Bonctani	84.45	Davidá J. (1911)

Ugyanígy az erdélyi román nők fejindexe rövid- és túlrövidfejű átlagot mutat, azzal a különbséggel, hogy a legnagyobb számú vizsgálat (Szamosfő: 293 nő) átlaga (85.90) a túlrövidfejű hyperbrachycephal-csoportba esik. A megvizsgált női koponyák közül az egyik vizsgálat szintén hyperbrachykran-indexet mutat, míg a többiek a brachykrania felső értékénél vannak.

Valamennyi vizsgálat egyesítéséből 8336 erdélyi román férfi fejindexének átlaga 85.16, vagyis a szorosabban vett brachycephal-csoportba tartozik. Ugyanezt az értéket mutatja a 479 nő adataiból kiszámított 85.03 átlag. Ugyanígy átlagot adnak a koponyákon végzett mérések is: 83 férfikoponya fejindexátlaga 84.31, a 36 női koponyáé pedig 84.28. Mindkét érték a rövidfejű csoport felső határához (85.5) közel áll.

Ezeket az adatokat megerősítik a fejindexcsoportok összeállításából kapott eredmények is (IX.–X. táblázat). E táblázatokból láthatjuk, hogy a magyar férfiaknál 8–75%-ig találunk igen rövid fejet. A rövidfejűek száma 25–56%-ig ingadozik. Középfajú 10–49%-ig volt közöttük, míg hosszúfejű magyar 0–8.0% fordult elő az egyes vizsgálatok szerint.

A magyar nők az egyes fejindexcsoportokban hasonló arányban vesznek részt, 4–53%-ig találunk az egyes vizsgálati helyek szerint közöttük igen rövidfejűt, 32–54.1%-ig rövidfejűt és 5.6–49%-ig középfajú, végül 0–6.6%-ig hosszúfejűt.

Végeredményben valamennyi vizsgálatban, kivéve a Făcăoaru által végzett szárhegyi vizsgálatot, a megvizsgáltaknak a zöme a rövid- és igen rövidfejű csoportba tartozott, csak Szárhegyen találtunk a vizsgálatok felénél kevesebb, összesen 49% rövid- és igen rövidfejű férfit és 44% rövid- és igen rövidfejű nőt. Elenyésző csekély számban találtunk hosszúfejűeket a székelyek között.

IX. TÁBLÁZAT.

ERDÉLYI MAGYAROK (SZÉKELYEK) FEJINDEXCSOPORTJAI %-BAN.

Vizsgálat helye	Vizsgáltak száma	Hosszú fej X-75.9	Közép fej 76-80.9	Rövid fej 81-85.4	Igen rövid fej 85.5-x	Vizsgáló
Férfiak:						
Szárhegy	206	2	49	41	8.0	Făcăoaru(1935)
Szentese gyház	577	7.3	42.8	42.1	7.8	Malán (1942)
Budapest ¹	25	8	36	44	12.0	Bartucz (1939)
Budapest ¹	34	5.9	35.3	41.2	17.7	Apor (1939)
Hadikörs	67	–	25.4	40.3	34.3	Malán (1941)
Hadikújfal	278	0.7	23.7	56.8	18.7	Malán (1941)
Erdély	300	3	20	49	28	Bumbăcescu (1933)
Hadikfalva	168		19.1	51.2	29.8	Malán (1941)
Alsó-Fehér m. ²	44	6.8	18.2	38.6	36.4	Lázár (1896)
Hadikkisfal	127	0.8	15	52.8	31.5	Malán (1941)
Panit és Szabéd	281	1	10	37	52	Făcăoaru (1935)
Bánffy hunyad ²	28	–	–	25	75	Semayer (1901)
Nők:						
Szárhegy	307	6.0	49	40	4.0	Făcăoaru(1935)
Szentegyház	467	3.2	35.4	49.9	11.5	Malán (1941)
Panit és Szabéd	256	1	14	32	53.0	Făcăoaru (1935)
Hadikörs	61	6.6	13.1	54.1	26.2	Malán (1941)
Hadikújfal	287	–	11.2	51.4	37.4	Malán (1941)
Hadikfalva	157	–	8.9	50.3	40.8	Malán (1941)
Hadikkisfal	89	–	5.6	50.6	40.8	Malán (1941)

1. Bartucz és Apor igen csekély számú és heterogén anyaga Budapesten élő, menekült székelyek méréséből származik.

2. Bartucz után (Ung. Jahrb. XIX [1939], 228. lap).

Jegyzet: Davida 62 erdélyi férfi és 26 női koponyán, 3.7% hosszú, 10.1% közép, 45.4% rövid és 40.0% igen rövid fejindexet mért. A férfiak és nők összefoglalása és a koponyák indexének az élőtől való eltérése miatt nem vettem a táblázatba. Steinburg 54 székelyudvarhelyin 37.04 % 80.9 alattit és 62.96% 80.9 felettit talált (Bartucz után).

Ha már most a koponyaindex egyes csoportjainak előfordulását hazánk más részéről származó vizsgálatokkal összehasonlítjuk, hosszúfejű koponya kétségtelenül legtöbb eddig Szentegyházason (7.3%), majd Alsó-Fehér megyében (6.8%) volt, nem számítva a Bartucz által Budapesten mért 25 székelyt, kik között 2 ember volt hosszúfejű. A többi vizsgálat sokkal kevesebb hosszú fejet mutat, Szárhegyen 2%, vagyis körülbelül annyi van, mint Veszprémben (1.92%), Paniton és Szabédon (1.0%), annyi mint Csongrádban (1,09%) és Hadikfalván még ezeknél is kevesebb, így valószínű az, hogy a székelység ebben a jellegben is beleesik a magyarságnak a variációs szélességébe, habár annak alsó határán található.

Ami a középfejű koponyákat illeti, Szárhegy 49%-kal és Szentegyház 42.8%-kal a legmagasabb arányt mutatja a hazai eddigi vizsgálatok között. Ugyancsak magas még a rövidfejű koponyáknak a száma Hadikörsön (25.4%), de a Lenhossék által különböző vidékeken mért 29.01% középfejű koponya arányszáma mögött van, különben sem jellemző, mert egész Hadikfalvában kevesebb a rövidfejű, s Hadikörsön csak kevés hadikfalvi telepés került vizsgálatra. Ezután a budapesti egyetemi hallgatók¹ következnek 21.2%-kal, majd Hadikfalva 19.1%-kal és Alsó-Fehér megye (18.2%) következik, végül Panit és Szabéd (10%) bele van ékelve a hazai egyéb vizsgálatoknak a sorába.

A rövidfejűeknek a csoportjában erdélyi vizsgálataink ugyancsak beilleszkednek a hazai egyéb vizsgálatok közé. Hadikújfalun 56.8% lévén a rövidfejű, közel annyi van, mint Sárbogárdon (57.0%), Hadikfalván annyi, mint Lenhossék különböző területen talált 51.2% rövidfejű férfiak, ehhez hasonlóan valamennyi többi értéknek megvan a hazai legkülönbözőbb területén lévő analógiája (Szárhegy 41%, Máramaros 41.61%; Panit és Szabéd 37.0%, Csongrád 36.96%; Alsó-Fehér megye 38.6%, Arad 38.10%, stb.).

Az igen rövid koponyák számában a hazai sorozatnak az alsó végén vannak vizsgálataink. Főleg Szárhegy és Szentegyház lényegesen kevesebb ilyen rövidfejű koponyát ad (8–7.8%) a többi vizsgálatokkal szemben. Viszont Hadikújfalun (18.7%) már több van, mint amennyit Lenhossék különböző vidékeken talált (17.90%), Hadikfalván 29.8%, több, mint a budapesti egyetemi hallgatókon (27.94%). Hadikkisfalun pedig annyi, mint Sárbogárdon (32%) és Közép-Somogyban (32.50%), sőt Alsó-Fehér megyében (36.4%) és Hadikörsön (34.3%), ennél is több, Paniton pedig éppen annyi (52%), mint Tabon.

Ugyanezt az eredményt kapjuk *a nők vizsgálatán is*, hol, sajnos, még kevesebb összehasonlító adat (Bartucznál csak 592 személy indexe és az azóta történt néhány vizsgálat) állott rendelkezésre. A Sárreéten van a legtöbb hosszú- és középfejű, (8.3% és 48.5%) ez utóbbi után Uszod (6.80 és 44.85%), majd Szárhegy (2.0 és 49.0%) és Galgahévíz (6.15 és 32.99%), végül Szentegyház (3.2 és 35.4) következik, a többi területen talált százalékszámok is kongruensek más hazai vizsgálatokkal. A rövid fejet illetőleg az erdélyi vizsgálatok a magasabb arányszámot mutató hazai vizsgálatok között találhatóak (Hadikörs 54.1%, Hadikújfalva 51.4%, Szentegyház 49.9%, Hadikkisfalva 50.6%, Hadik-

¹ Apor L.: *A budapesti egyetemi hallgatók 1937–39. tanévekben végzett anthropológiai vizsgálatának eredményei*. Mat. és Term. tud. Ért. LX (1941), 933–971.

falva 50.3%, Szárhegy 40%, Arad 39.29%, Nemespátró 59.26%, Monor 46.67%, Kazár 45.45%), míg Panit és Szabéd 32.0%-nyi, Galgahévízzel (33%) közel egyenlő vizsgálati arányszámával középhelyet foglal el.

Az igen rövidfejűek között Szárhegy és Szentegyházás igen csekély számával épp úgy kiválik, mint a férfiaknál. Utánuk következik Hadik-örs, míg a többi vizsgálatok bele vannak ékelve az egyéb területen végzett vizsgálatoknak a sorába.

A férfiaknál mind a hosszú-, mind a rövidfejűeknek, a nőknél a rövidfejűeknek extrém értékeit 2 erdélyi vizsgálat, a szárhegyi és a szentegyházasi szolgáltatja, de a többi vizsgálatok az eddigi magyar vizsgálatokon kapott átlagértékek sorába tartoznak, s így valószínű, hogy ha a hazai minimális számú egyéneken végzett vizsgálatokat kibővítjük és az erdélyi vizsgálatokat nagyobb mértékben tovább folytatjuk, az említett két falu eredményei következtében támadt látszólagos eltérés esetleg teljesen meg fog szűnni. Végeredményben annak hangsúlyozásával, hogy *az erdélyi magyarság e jellegben is beleesik az Erdélyen kívüli magyarság variációs szélességébe*, a csoportok összehasonlítása is azt mutatja, hogy *a koponyaalakok tendenciája nagyobb számú kevésbé rövidfejű koponyára vall.*

¹ *Fejindex csoportok a német beosztás szerint:*

dolichokephal	x-75.9
mesokephal	76.0-80.9
brachykephal	81.0-85.4
hyperbrachykephal	85.5-x.

Topinard-nak Broca által az élőkire alkalmazott beosztása szerint:

dolichocéphal	x-77.00
sousdolichocéphal	77.01-79.77
mesaticéphal	79.78-82.00
sousbrachycéphal	82.01-85.33
brachycéphal	85.34-x.

Deniker beosztása:

dolichocéphal	x-	x-76.9
sousdolichocéphal		77.0-79.6
mésaticéphal		79.7-81.9
sousbrachycéphal		82.0-85.2
brachycéphal		85.3-86.9
hyperbrachycéphal		87.0-x

Deniker újabb beosztása:¹

ultradolichocéphales	x-73
hyperdolichocéphales	74-75
dolichocéphales	76-77
sousdolichocéphales	78-79
mésaticéphales	80-81
sousbrachycéphales	82-83
brachycéphales	83-85
hyperbrachycéphales	86-87
ultrabrachycéphales	88-x

¹ Denikerl.: *Les races et peuples de laterre*, 2 ed. Paris, 1926. 75 és 708-717.

X. TÁBLÁZAT.
ERDÉLYI ROMÁNOK FEJINDEXCSOPORTJAI %-BAN.

Vizsgálat helye	Vizsgáltak száma	Hosszú fej X-75.9	Közép fej 76-80.9	Rövid fej 81-85.4	Igen rövid fej 85.5-x	Vizsgáló
Férfiak:						
Vasláb	152	3.0	22.0	50.0	25.0	Făcăoaru (1935)
Erdély ²	224	1.3	20	36.6	42	Pittard és Donici (1927)
Erdély ¹	175	4.6	18.9	21.1	55.4	Pittard és Sergent (1919)
Erdély (katona)	100	1	13.0	33	53	Papilian (1920)
Erdély	300	1	11.3	41.3	46.4	Bumbăcescu (1934)
Kolozsvár	230	–	5.4	23.2	71.4	Papilian (1923)
Szamosfő	355	–	5	28	67	Făcăoaru (1935)
Erdély ¹	7000	0.4	4.1	34	61.5	Urechia, Dragomir és Bumbăcescu (1934)
Nők:						
Vasláb	149	2	21	50	27	Făcăoaru (1935)
Erdély ³	19	5.3	15.8	36.9	42.2	Pittard és Sergent (1919)
Szamosfő	293	–	6	39	55	Făcăoaru (1935)

¹ Pittard és Sergent a *Deniker-féle*, Urechia és társai a *Topinard-féle* beosztás szerint csoportosították az anyagukat, ezért a hosszú fejek közé az ő beosztásaik hyperdolicho- és dolichocephal, a közép fejek közé a sous-dolicho- és méso-, illetve mésaticephal, a rövid fejek közé a sous-brachycephal és a rövidfejük közé a hyper-, illetve ultrabrachycephalokat soroztam, hogy legalább hozzávetőleges összehasonlítást tehessenek.

² Az indexcsoportokba eső esetszámokat a dolgozatban lévő gyakorisági görbéből számítottam ki a 85 csoportot megfigyelve.

³ Ezt a vizsgálatot csak azért vettem be a sorozatba csekély számú megvizsgáltja ellenére, mert igen kevés adat van egyébként is a nőkre vonatkozólag. Ezenkívül Pittard és Donici 18 erdélyi nőnél 11.1% hosszú-, 11.1% középféjű és 77.8% rövidfejű koponyát állapít meg.

Ami a románoknak a fejindex-csoportjait illeti, az összehasonlítás nagyon nehéz, amennyiben Pittard és Sergent, valamint Pittard és Donici a *Deniker-féle*, Urechia és társai a *Topinard-féle*, tehát kétféle francia beosztást alkalmazták, amelyeknek a némettel való összehasonlítása nem mindig vihető teljes pontossággal végbe. Ezért hyperdolicho- és dolichocephalokat dolichocephalnak, a subdolicho- és mesocephalokat mesocephalnak, a sousbrachycephalokat brachycephalnak, végül brachycephal- és hyperbrachycephalokat hyperbrachicephalnak számítottam, hogy ezáltal, ha kisebb hibával is, a német csoportosítás és a francia csoportosítás összevonását lehetővé tegyem. Sajnos, pontosabb beosztás a részletes adatok híján nem volt lehetséges.

Az erdélyi románoknál lényegesen több igen rövid fejű (25–71.4 %-ig) található, mint az erdélyi magyaroknál, viszont a rövidfejűek száma valamivel kisebb (21.1–50%-ig). A középfajűek százaléka 4.1–22-ig, végül a hosszúfejűeké 0–4.6-ig terjedve hasonlóképpen igen csekély. Ugyanígy a román nők között 27–55%-ig találunk igen rövidfejűt, 36.9–50%-ig rövidfejűt, 6–21%-ig középfajűt, végül 0–5.3%-ig hosszúfejűt. Így ez az előbb említett korrekтивum miatt nem elég pontos indexcsoport-beosztás ugyanazt mutatja, mint az indexek átlaga, hogy *mind a román férfiaknál, mind a román nőknél sokkal nagyobb számban vannak az igen rövidfejűek*. Ha a rövid- és az igen rövidfejűeket összeadjuk, az e két csoporthoz tartozó férfiak a megvizsgáltaknak 75–95.5%-át, míg a nők 77–94%-át adják, vagyis a románságnak több mint háromnegyede rövidfejű. Nagyjából ugyanezt mutatja a kevés számú koponyavizsgálat is (XI. táblázat).

XI. TÁBLÁZAT.

ERDÉLYI ROMÁNOK KOPONYAINDEXCSOPORTJAI %-BAN.

Vizsgálat helye	Vizsgáltak száma	Hosszú fej X–74.9	Közép fej 75–79.9	Rövid fej 80–84.4	Igen rövid fej 84.5–x	Vizsgáló
Kolozsvár, Bonctani intézet	12 férfi	8.3	–	33.3	58.3	Török (1882)
»	33 »	3.0	9.1	51.5	36.4	Papilian (1920)
»	38 »	3.6	10.9	45.5	40.0	Davida (1911)
»	18 nő					
»	6 »	–	–	16.6	73.3	Török (1882)
»	12 »	8.3	25.0	33.3	33.3	Papilian (1920)

Ha az összes vizsgálat átlagát kiszámítjuk, az egyes fejindexcsoportok az alábbi gyakoriságot mutatják:

XII. TÁBLÁZAT.

ERDÉLYI MAGYAROK ÉS ROMÁNOK FEJINDEXCSOPORT-ÁTLAGAI %-BAN.

		Magyar			Román		
		férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
Hosszúfejű	x–75.9	3.2	2.4	2.9	0.5	0.9	0.6
Középfajű	76–80.9	28.6	25.3	27.1	5.6	5.6	5.9
Rövidfejű	81–85.4	45.5	45.6	45.5	34.1	34.1	34.5
Igen rövidfejű	85.5–x	22.8	26.6	24.5	59.8	59.8	59.0
		100.1	99.9	100.0	100.0	100.0	100.0

Annak az ismételt hangsúlyozásával, hogy a különböző indexcsoportosításoknak az általam használt frankfurti beosztásokba való összevonása némelyik csoportban csak hozzávetőleges s nem egészen pontos eredményt hozott, vizsgáljuk meg a kapott átlagokat.

A magyarok zöme, valamivel kevesebbjük, mint a fele, a szorosabban vett rövidfejű csoportba tartozik, egy negyedük igen rövidfejű, egy negyednél valamivel többjük középfejű, s csak igen kevés számú hosszúfejű van köztük (2.9%).

A románok között ettől eltérőleg a súlypont az igen rövid fejűek csoportjára esik. Több mint a felük igen rövid fejű, egyharmaduk tartozik a szorosabban vett rövidfejűek sorába és csak igen kevés közép- és elenyészően kevés hosszúfejű van köztük.

Valószínű, hogy a valóságban valamivel több a hosszúfejű közöttük s e tekintetben megegyeznek a magyarokkal, mivel a hosszú- és középfejek határán csak nagyobb hibával lehetett a különböző beosztásokat összehangolni, de a rövidfejűek között is hasonlóan valójában többnek kell lenniük, mivel egy indexegységet kénytelen voltam a középfejűek közé venni, lévén a sousbrachycephalia alsó határa, amelyet én brachycephalnak vettem, 82.01, míg a brachycephalia frankfurti alsó határa 81.0, így tehát csak azt tételezhetjük fel, hogy esetleg tisztán német rendszerű új csoportosítás után anyagunkban kevesebb mesocephal lehet, s a dolichocephalok és brachycephalok száma e csoport rovására valamivel több. Mivel azonban a középfejűek száma elenyésző, lényeges változást ez átcsoportosítás sem hozhat, annál kevésbé, mert a hyperbrachycephalia alsó határa, 85.5 közel egybeesik a francia beosztás brachycephaliájának alsó határával (85.34) s így alig lehet valami csekély pontatlanságot az igen rövidfejűek csoportjában feltételezni.

Ha az igen rövid- és rövidfejűeket összevonjuk, a románok $\frac{9}{10}$ -nél többje esik e csoportba, a magyaroknak csak $\frac{7}{10}$ -e viszont közép- és hosszúfejű a magyarok közel egyharmada a románok egy tizenhatodával szemben.

Végeredményben tehát ez a csoportosítás is arra vezet, hogy az erdélyi románságban sokkal több kerekesebb és rövidebb fejű elem található, mint a magyarok között, akiknek a sorában sokkal nagyobb számban találunk kevésbé rövid és közepes fejindexű elemeket. Kétségtelen tehát, hogy az erdélyi románság fejalkatában sokkal inkább érvényesülnek a rövidfejűséget okozó tényezők, mint a magyarság fejalkatában. Az előbbiekek fejalkata a túlrövid fejűség, az utóbbiaké az enyhén rövidfejűség felé tendál.

III. AZ ARCINDEX

A koponyaindex után vegyük sorra az *arcindexet*, melynek értékeiben (XIII.–XVIII. táblázat), tekintettel annak szélesebb variációjára, nagyobb eltéréseket látunk.

XIII. TÁBLÁZAT.
ERDÉLYI MAGYAROK ARCINDEXE.

Személyek száma	Vizsgálat helye	Index- átlag	Vizsgáló
Férfiak:			
209	Szárhegy	91.30	Făcăoru (1935)
281	Panit és Szabéd	91.20	Făcăoru (1935)
62	Erdély ¹	89.90	Davida (1912)
200	Erdély ²	87.63	Papilian és Bumbăcescu (1934)
127	Hadikkisfalu	87.40	Malán (1941)
577	Szentegyház	86.89	Malán (1942)
166	Hadikfalva	86.59	Malán (1941)
278	Hadikújfalva	86.30	Malán (1941)
67	Hadikörs	85.98	Malán (1941)
50	Északerdély	84.29	Negoescu (1932)
Nők:			
256	Panit és Szabéd	90.20	Făcăoru (1935)
307	Szárhegy	89.40	Făcăoru (1935)
26	Erdély ¹	89.00	Davida (1912)
61	Hadikörs	87.45	Malán (1941)
157	Hadikfalva	85.01	Malán (1941)
89	Hadikkisfalu	83.81	Malán (1941)
463	Szentegyház	83.74	Malán (1942)
287	Hadikújfalva	83.51	Malán (1941)

¹ Koponyán mért adatokból.

² A szerzők közleményükben a vizsgáltak számát nem adják meg. Valószínű azonban, hogy a Bumbăcescu által más jellegeit illetően közölt vizsgálatból, melyben 200 személy méréséről számol be, származnak.

Az erdélyi *magyarok* arcindexe 84.3–91.3-ig ingadozik, vagyis az átlagértékek a közép széles arcok alsó határától a keskeny arcok csoportjába terjednek. Evvel szemben a *magyar nőknél* az átlagok 83.5–90.2-ig, vagyis a széles arcoktól a keskeny arcokig találhatók. Széles és igen keskeny, valamint igen széles átlagértéket egy vizsgáló sem talált, sem az erdélyi magyar férfiakon, sem a nőknél. Valamennyi átlagot összevéve,¹ az 1755 megmért magyar férfi arcindexének átlaga 87.92, az 1620 megmért magyar nőé pedig 86.06, tehát a *férfiaké a*

¹ Davida koponyán felvett adatait, valamint Papilian és Bumbăcescu vizsgálatát nem számítva.

középszéles arcok felső határára, míg a nőké a középszéles arccsoport felső felére esik.

Ha a hazai arcindexátlagokkal összehasonlítjuk az adatokat, a férfiak átlaga az Uszodon és Újbarson talált 87.1 és a Rosztóczy¹ által a dinári magyarokra jellemző arcindex értékéül megállapított 887 értékek közé esik, s általában véve a magasabb arcindexértékek között foglal helyet.

Az egyes vizsgálatokban talált férfi arcindexátlagértékek közül Szárhegy, Panit és Szabéd az eddigi kevés vizsgálat között a legmagasabb értékeket, tehát a leghosszabb arcokat adják, Hadikkisfalu (87.4) a bars megyei Marosfalvához (87.2) ad közeli értéket, Szentegyházás arcindex-átlaga egyenlő Galgahévízzel (86.9), ez utóbbi és Sárbogárd (85.81) közé esik Hadikfalva (86.6), Hadikújfalu (86.3) és Hadikörs (85.9), míg a Negoescu által Északerdélyben mért férfiak átlaga (84.29) ezután következve megelőzi a Rosztóczy által az alföldi fajú magyarokra megállapított középértéket (83.66-ot).

Az erdélyi nők átlaga 86.06, közvetlen Galgahévíz átlagértéke (86.5) mögött van. A nők sorában az egyes vizsgálatok közül Panit és Szabéd (90.20), Szárhegy (89.4), valamint Hadikörs (87.45) a hazai vizsgálatok legmagasabb átlagértékeit adják, míg Hadikfalva (85.1) Galgahévíz (86.5) és Uszod (86.1) után következik. Ezután iktatódik Hadikkisfalu 83.81 és Hadikújfalu 83.51 értékkel, amely utóbbi a Sárbogárdon talált átlagértékkel (83.71) közel megegyezik.

Végeredményben a kevésszámú hazai vizsgálattal való összehasonlítás azt mutatja, hogy *az erdélyi magyarok arcindexátlagértékei a magyarság arcindexátlagértékeinek sorába belesznek, de annak felső szélén, vagyis a keskenyebb arcot mutató átlagértékek között foglalnak helyet.*

Az erdélyi románok arcindexe 83.1–90-ig ingadozik, vagyis a férfiak indexátlagainak alsó határa már a széles arcok közé esik, a felső határnak is alacsonyabb az értéke, mint a magyarok legmagasabb átlagának, habár ez is ugyancsak a keskeny arcúak csoportjába esik. A nőknél 83.5–88.5-ig kapjuk az arcindexátlagokat, tehát a középszéles és keskeny csoportban, habár az utóbbinak az alsó határán.

Sajnos, igen kevés a vizsgálat, melyben az arcindex is szerepel s így ezeket az értékeket semmiképpen sem tekinthetjük az erdélyi románokra nézve jellemzőnek; s kizárólag csak azért idézem, hogy ismereteinknek jelenlegi állását ismertessem.

¹ vitéz Rosztóczy E.: *Tájékoztató a m. kir. honvédorvosok által végzett fajta-kutatások eredményeiről.* Honvédorvos, 1942, 3–4.

XIV. TÁBLÁZAT.
ERDÉLYI ROMÁNOK ARCINDEXE.

Személyek száma	Vizsgálat helye	Index- átlag	Vizsgáló
Férfiak:			
152	Vasláb	90.0	Făcăoaru (1935)
355	Szamosfő	88.8	Făcăoaru (1935)
38	Erdély ¹	87.1	Davida (1912)
551	Aranyosköz	86.1	Papilian és Velluda (1938)
105	Dragus	85.8	Rainer (1937), Papilian után
300	Erdély ²	84.8	Papilian és Bumbăcescu (1934)
100	Északerdély	83.1	Negoescu (1932)
Nők:			
18	Erdély ¹	88.5	Davida (1912)
149	Vasláb	88.3	Făcăoaru (1935)
293	Szamosfő	87.1	Făcăoaru (1935)
373	Aranyosköz	84.7	Papilian és Velluda (1938)
119	Dragus	83.5	Rainer (1937), Papilian után

¹ Koponyán mért adatokból számítva

² A szerzők a vizsgáltak számát nem adják meg. Valószínű, hogy az 300 volt, mivel Bumbăcescu 300 román vizsgálatából közölt más jeleket.

A megmért 1263 román férfi¹ arcindexátlaga 87.07, a 934 román nőé 85.87, tehát mind a két nem átlagértéke a középszéles csoportba esik s valamivel alacsonyabb átlagot ad, mint a magyaroké, ami tehát mintegy arra vall, hogy a románoknak szélesebb lenne az arca, mint a magyaroké.

XV. TÁBLÁZAT.
MAGYAROK (SZÉKELYEK) ARCINDEXCSOPORTJAI %-BAN.

Vizsgálat helye	Vizsgál- tak száma	Igen széles x-78.9	Széles 79-83.9	Közép- széles 84-87.9	Keskeny 88-92.9	Igen keskeny 93-x	Vizsgáló
Férfiak:							
Hadikfalva	166	4.8	23.5	36.8	25.9	9.0	Malán (1942)
Hadikújfalva	278	8.3	27.0	30.2	25.5	9.0	Malán (1941)
Hadikkisfalva	127	5.5	22.8	28.4	28.4	15.0	Malán (1942)
Szentegyházás	577	7.8	24.3	27.2	27.6	13.2	Malán (1942)
Hadikörs	67	6.0	22.4	25.4	25.4	20.9	Malán (1942)
Kolozsvár (Egész Erdély)	200?	4.0	21.5	25.0	32.0	17.5	Papilian és Bumbă- cescu (1934)
Észak-Erdélyi katonák	50	10.0	48.0	20.0	16.0	6.0	Negoescu (1932)
Panit és Szabéd	281	–	5.0	19.0	35.0	40.0	Făcăoaru (1935)
Szárhegy	209	1.0	5.0	14.0	34.0	46.0	Făcăoaru (1935)
Nők:							
Hadikújfalva	287	15.7	37.6	30.0	13.2	3.5	Malán (1943)
Hadikfalva	157	7.7	43.3	28.7	16.6	3.8	Malán (1943)
Hadikörs	61	13.1	21.3	26.2	32.8	6.6	Malán (1943)
Szentegyházás	463	21.4	32.2	20.0	14.3	6.2	Malán (1943)
Panit és Szabéd	256	7.0	8.0	20.0	37.0	28.0	Făcăoaru (1935)
Hadikkisfalva	89	20.0	33.7	21.4	19.1	5.6	Malán (1943)
Szárhegy	307	2.0	8.0	15.0	40.0	35.0	Făcăoaru (1935)

¹ Papilian és Bumbăcescu vizsgálata nélkül. Ennek beszámításával 1563 férfi átlaga 86.65, ugyancsak középszéles arcot ad.

Ha már most az *arcindexek egyes csoportjait* nézzük, az erdélyi magyar férfiaknál¹ az igen széles arcok száma 1–7.8%-ig, a széles arcok száma 5–27%-ig, az igen keskeny arcoké 9–46%-ig ingadozik, míg a nőknél az alacsonyabb, vagyis a szélesebb arccsoportokban mintha valamivel többet látnánk. Így igen szélesarcú 2–21.4%-ig, szélesarcú 8–43.3%-ig, középszélesarcú 15–30%-ig, keskenyarcú 13.2–40%-ig, igen keskeny arcú 3.5–35%-ig fordul elő. Feltűnő, hogy mind a két esetben a Făcăoaru által vizsgált paniti, szabédi, valamint szárhegyi magyarok mutatnak igen nagyszámú keskeny és igen keskeny arcot, ami mindenesetre különös jelenség. Szárhegyről tudjuk, hogy az egyetlen erdélyi jobbágy magyar falu, s így nem is egészen érthető, hogy miért e jobbágy falut használta fel a szabad székelyeknek embertani vizsgálatára Făcăoaru.

Ha az erdélyi magyarok arcindexcsoportjait a haza más részén végzett kevés számú vizsgálat eredményeivel egybevetjük, akkor azt találjuk, hogy a férfiak között a legtöbb erdélyi vizsgálatban több az igen széles arcú, mint Galgahévizen, ahol 5.04% volt az igen széles arcú férfi, ezzel szemben Hadikkisfaluban 5.5%, Hadikörsön 6.0%, Szentegyházason 7.8%, Hadikújfalun 8.3%-át adták a megvizsgáltaknak. A többi hazai vizsgálatok közül e sorozatba ékelődik Uszod 6.7%-a, míg utánuk Sárbogárd 10.0%-kal következik. Az uszodinál kevesebb igen széles arcú férfi csak a Papilian és Bumbăcescu által mért erdélyiek között (4%), valamint Szárhegyen (1%), Paniton és Szabédon (0%) volt. Ez utóbbi két helyen a szélesarcúak száma is igen kevés (5.0%), míg a többi vizsgálat valamennyiében az uszodiak arányszámánál (18.66%) több szélesarcú férfit találtak: Hadikörs 22.4%, Hadikkisfalu 22.8%, Hadikfalva 23.1%, ezután következik Galgahéviz 23.68%-kal, a további erdélyi vizsgálatok ennél még magasabb értékeket mutatnak, így Szentegyházason 24.3%, Hadikújfalu pedig 27.0%-ot, amely értékek felülmúlják Sárbogárd 25.0%, sőt az utóbbi megközelíti Beszterecz szélesarcúinak 27.41% arányszámát.

A középszéles arcok csoportjában 84–87.9-ig a legkevesebb férfit Beszterecen (9.67%) találták, Kéken 13.53%,² Szárhegyen már 14.0%, Nagyhalászon 16.49%, Sárkeresztúron 17.7%, Hajdúböszörményben 18.04, Paniton és Szabédon 19.0%, Vámospércsen 24.75%, volt a számuk, a többi erdélyi vizsgálat pedig ez utóbbi értéke és Sárbogárd (37.0%) közé esett, Sárszentágota (26.5%), Uszod (27.27%) Galgahéviz (31.80%) közbeiktatásával.

¹ Negoescu anyagát kis száma miatt kihagyva.

² Lásd 625. l., 2. jegyzet.

Keskenyarcú (88.0–92.9-ig) férfi Erdélyben a legkevesebb volt Hadikörsön és Hadikújfalun (25.5 és 25.4%), a hazai vizsgálatok legtöbbje ezt az arányszámot nem érte el. Viszont Uszódon 25.6% volt arányuk, ezután Hadikfalva 25.9%-kal, utána Galgahévíz 27.19%-kal következett s ezután a többi erdélyi vizsgálatok arányszámai.

Az igen keskenyarcúak között (93–x-ig) az erdélyi vizsgálatok egy része, Hadikfalva és Hadikújfalun (9.0%), kevesebb mint Galgahévíz (12.28%), ezután következnek a többi erdélyi vizsgálatok, melyek közül azonban csak Panit és Szabéd (40%-kal), valamint Szárhegy (46%-kal) múlja felül a 21.77% igen keskenyarcú férfival bíró Uszódot.

A *nők* között Uszódon egyáltalán nem volt igen széles arcú, viszont azután Panit és Szabéd következnek 1.0 és 2.0%-kal, majd Galgahévíz 6.99%-kal, melyután Hadikfalva 7.7%-kal, Hadikörs 13.1%-kal, Hadikújfalun 15.7%-kal, ami után ismét a hazai Sárbogárd 16.6%-kal, Vámospércs 16.83%-kal, majd Hadikkisfalun 20.0%-kal és Szentegyházason 21.4%-kal következnek, mely után jönnek a többi hazai adatok. A széles arcokat illetően a legkisebb értéket ismét Panit és Szabéd, valamint Szárhegy adják 8.0%-kal, ezután Hadikörs 21.3%-kal következik, ahol közel annyi szélesarcú nő van, mint Besztereczen (22.44%), ezután a következő erdélyi vizsgálat Szentegyházason (32.29%) arányszáma csak Sárkeresztúron (29.4%) és Kéken (30.0%) beiktatása után sorolódik, majd Sárszentágota (35.3%) és Sárbogárd (36.6%) után jön Hadikújfalun (37.6%), majd Hajdúböszörmény (40.5%). A legmagasabb erdélyi értéket Hadikfalva (43.3%) adja, a hazai vizsgálatok közül azonban még Uszód (46.67%) és Nagyhalászon (53.84%) is nagyobb arányszámmal szerepel.

A középszéles arcok csoportjában a legkisebb értéket Kéken (6.66%), majd Uszódon (13.3%) kapjuk, melyek után Szárhegy (15.0%) Hajdúböszörménnyel közel megegyezőleg (15.75%), majd Hadikkisfalun (21.4%), Vámospércs (24.75)¹ és Sárszentágota (25.5%) jön, majd a többi erdélyi vizsgálatok következnek. Ez utóbbiak közül a legnagyobb arányszámú középszéles arcút felmutató Hadikújfaluban éppen annyi szélesarcú van, mint Sárbogárdon (30%). A hazai vizsgálatok közül eddig a legtöbb középszéles nő-arcot Galgahévízen találták 34.56%-kal.

A keskenyarcú nők csoportjában az erdélyi vizsgálatok közt találjuk a legmagasabb arányszámokat. Ismét Szárhegy (40.0%), Panit és Szabéd (37%), valamint Hadikörs (32.8%) vannak az

¹ Lásd 628. l., 1. jegyzet.

élen. A többi vizsgálat keskenyarcú asszonyainak arányszáma mind kevesebb, mint amennyit Uszódon (26.67%) és Galgahévízen találtak (24.45%). Az igen keskeny arcokon is az előbb említett két faluban a legmagasabb az arányszám (35% és 28%), míg a többi vizsgálatokban nemcsak Uszód (13.33%), Galgahévíz (7.9%), hanem Sárbogárdnál is (10.0%) kevesebb arányszámú igen keskenyarcú nő volt.

Mind a férfiak, mind a nők eme összeállítása azt mutatja, hogy az *arcindex-csoportok arányszámát* illetően, ha a két szélső csoportban az erdélyi vizsgálatok a hazai vizsgálatok legmagasabb, illetve legkisebb arányszámát is adják, mégis *a vizsgálatok zöme hol egyik, hol másik hazai részletvizsgálattal vág egybe*. Minden valószínűség szerint a megegyezés még nagyobb lesz akkor, ha nagyobb anyagon végzett hazai vizsgálatok eredményeivel tudjuk az erdélyi tömegvizsgálatok eredményeit egybevetni. Az erdélyi vizsgálatok összehasonlításánál nem véletlen az, hogy Uszód és Galgahévízhez állnak legtöbbször közel, mert e két helyen tanítványaim, Heszlényiné Toronyi Etelka és Hollóné Toronyi Erzsébet a többi hazai vizsgálattal ellentétben, tekintélyes számú embert vizsgáltak meg. Egy-egy nagy faluban 20–30 embernek a megvizsgálása tökéletes eredményt nem adhat s ezért nem tekinthető a hazai adatok egy része végérvényesnek.

XVI. TÁBLÁZAT.
ERDÉLYI ROMÁNOK ARCINDEXCSOPORTJAI %-BAN.

Vizsgálat helye	Vizsgál- tak száma	Hyperuryp- rosop x–78.9	Eurysp- rosop 79–83.9	Mesoprosop 84.0–87.9	Lep- toprosop 88.0–92.9	Hyperlep- toprosop 93.0–x	Vizsgáló
Férfiak:							
Dragus	105	4.8	32.3	32.3	23.8	6.7	Rainer, Papilian után
Észak-Erdély	100	12	43	30	11	4	Negoescu (1932)
Szamosfő	355	1	13	30	34	22	Făcăoru (1935)
Vasláb	293	4	22	29	33	12	»
Aranyosköz (mócok)	550	6.96	29.13	28.70	24.35	10.86	Papilian és Velluda (1938)
Erdély	300?	7.6	32.6	22.6	26.6	10.0	Papilian és Bumbă- cescu (1934)
Nők:							
Szamosfő	293	4	22	29	33	12	Făcăoru (1935)
Vasláb	149	1	17	26	42	14	»
Dragus	119	11.8	41.2	30.3	13.11	3.3	Rainer, Papilian után
Aranyosköz (móc)	376	14.47	27.04	27.67	20.76	10.06	Papilian és Velluda (1938)

A *románoknál* az egyes arcindex-csoportokból az egyes vizsgálatok szerint a férfiaknál igen széles arc 1–12%, széles arc 13–43%, közepes arc 22.6–32.3%, keskeny arc 11–34%, igen keskeny arc 4–22%-ban található.

A román nőknél igen széles arcot 1–14.5%-ig, széles arcot 17–41.2%-ig, közepes arcot 26–30.3%-ig, keskeny arcot 13–42%-ig, igen keskeny arcot 3.3–14%-ig találunk.

Ha az *erdélyi magyar és román vizsgálatok átlagát* kiszámítjuk, akkor az egyes arcindex-csoportokban a következő értékeket kapjuk.

XVII. TÁBLÁZAT.
ERDÉLYI MAGYAROK ÉS ROMÁNOK ARCINDEXCSOPORT
ÁTLAGAI %-BAN.

	Magyar			Román		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
Igen széles. Hyper-euryprosop (x–78.9)	5.3	11.79	8.2	4.9	8.8	6.5
Széles. Euryprosop (79–83.9)	20.0	25.56	22.5	23.3	25.6	24.3
Középszéles. Mesoprosop (84–87.9)	25.5	24.63	25.1	28.2	28.2	28.2
Keskeny. Leptoprosop (88–92.9)	29.0	23.64	26.6	27.8	27.0	27.5
Igen keskeny. Hyper-leptoprosop (93–x)	20.2	14.38	17.6	15.8	10.5	13.5
Összesen:	100.0	100.00	100.0	100.0	100.1	100.0

A táblázatból világosan látszik, hogy az erdélyi román férfiak között a széles csoportban és a középszéles csoportban is valamivel nagyobb százalék található, ezzel szemben az igen keskeny arcúak között lényegesen, míg a keskeny arcúak között valamivel kevesebb. Az igen széles csoportban kevés az eltérés a magyarok javára. A nők átlagainak egybevetésénél az igen széles csoportba több magyar nő sorozható, mint román. A szélesarcú csoportnál arányszámuk megegyezik, míg a középszéles csoportban valamivel több román van, így e három csoport összegezése esetén együttesen közel ugyanannyi magyar (61.88%), mint román nő (62.61%) bír igen széles, széles és közepes arccal. Majdnem ugyanez az eredmény a keskeny és igen keskeny arcok összezésénél, mivel a keskeny csoportban több, az igen keskeny csoportban pedig kevesebb román nő található (38.02 : 37.50).

Ha a férfiak és nők adatait egyesítjük, akkor a három középső arcsoportban több a román, míg a két szélső csoportban a magyar. Ez utóbbiaknál az igen keskeny arcúak közt nagyobb az eltérés, mint az igen széles arcúak sorában. Így ez is igazolja az index-átlagokban talált, a keskenyarcúak javára mutató különbséget. Ha összevonjuk a széles- és középarcú csoportokat, valamint a keskenyarcú csoportokat, akkor az előbbiben a románoké (56.4: 50.8), ez utóbbiban a magyaroké a többség (49.2 : 43.6%), eltérésük azonban nem jelentős.¹

Így tehát az arcindexre vonatkozólag az eddig tárgyaltakat összefoglalva kimondhatjuk, hogy *az erdélyi magyarság arcindex-átlagai és arcindex csoportjai a haza egyéb területén talált különböző vizsgálatok eredményei közé és mellé sorolhatók: a magyarság arcindexének variációs szélességébe esnek.*

A románság között valamivel több a szélesebb arcú, mint a magyaroknál. A differencia azonban csekély. A férfiak és nők közti eltérések nem minden esetben párhuzamosak. Ez az ingadozás e kevés adatra vihető vissza. A kevés vizsgálat következtében végleges eredményt e tekintetben csak további vizsgálatok hozhatnak.

IV. A VÉRC SOPORTOK.

A következőkben még *a vércsoportoknak* a kérdésével kell bővebben foglalkoznunk, mivel ez a sokat vitatott probléma számos politikai mesterkedésnek alapjául szolgált, amint arra a bevezetésben is reámutattam.

Az erdélyi magyarság (székelység) vércsoportjainak százalékos eloszlását megvizsgálva azt látjuk az eddigi főbb vizsgálatokat tartalmazó XVIII. számú táblázaton, hogy az *AB* csoport 5.3–24.9%-ig, az *A* csoport 37.5–49%-ig, a *B* csoport 15.18–25.4%-ig, végül a *0* csoport 12.2–34.86%-ig ad különböző értékeket. Majdnem valamennyi vércsoportban, kivéve az *A* csoport legmagasabb előfordulását, a legszélső értékeket a Malán által vizsgált Szentegyházas és a Csik és Kállay által vizsgált Jegénye falvak szolgáltatták.

¹ A férfiak és nők adatai az arcindexet illetően csak egy hazai vizsgálatban vannak összefoglalva: a *Méhely* által vezetett noszvaji vizsgálatban. Itt igen széles arcú volt 15.81%, széles arcú 23.52%, középszéles arcú 23.32%, keskeny arcú 25.10% és igen keskeny arcú 12.25% férfi és nő együttesen. Sajnos, hogy az első rendszeres, nagy tömegben végrehajtott faluvizsgálatnak csak egyes részei jelentek eddig meg. (Méhely L.: *A noszvaji magyarság antropológiája*. Budapest, 1939.)

XVIII. TÁBLÁZAT.
ERDÉLYI MAGYAROK (SZÉKELYEK) VÉRCSOPORTJA %-BAN.

Vizsgál- atok száma	Vizsgálat helye	AB	A	B	0	p	q	r	Vizsgáló
172	Tordaszentlászló ¹	13.94	48.83	18.62	18.6	38.99	17.88	43.13	Popoviciu–Birău (1936)
555	Jegenye	24.86	37.48	25.41	12.25	37.08	27.92	35.00	Csík–Kállay (1943)
208	Magyarlóna ¹	11.22	48.63	17.06	23.10	36.63	15.31	48.06	Popoviciu–Birău (1936)
3189	Csík vármegye ²	10.72	49.04	15.74	24.49	36.42	14.10	49.49	Râmneanțu (1935)
3863	Kalotaszeg	9.94	46.54	24.31	19.21	35.56	20.58	43.82	Csík–Kállay (1943)
412	Magyarkiskapus ¹	9.79	48.63	15.87	25.70	35.52	13.78	50.70	Popoviciu–Birău (1936)
2820	Háromszék vm ²	11.99	46.74	16.24	25.04	35.22	14.75	50.04	Râmneanțu (1935)
4591	Udvarhely vm ²	8.60	46.92	18.62	25.86	33.88	15.27	50.85	Râmneanțu (1935)
535	Nagyszalonta ¹	9.09	47.17	15.95	27.80	33.86	13.42	52.73	Popoviciu–Birău (1936)
1116	Hadikfalva	5.91	47.22	18.28	28.58	32.60	14.00	53.40	Malán (1941)
1318	Maros-Torda vm ²	10.62	42.49	19.27	27.62	31.35	16.10	52.55	Râmneanțu (1935)
688	Erdély ³	11.19	40.85	20.20	27.76	30.44	16.87	52.69	Manuila (1923)
1067	Szentegyház	5.34	44.61	15.18	34.86	29.71	11.25	59.04	Malán (1942)

¹ E vizsgálatok *AB*, *A*, *B* és *0* %-értékeit magam számítottam ki, mivel a szerzők csak a génértékeket adták meg.

² Az értékek Râmneanțu Zeitschrift f. Rassenphysiologie és Revue de Transylvanie-ban megjelent cikkeiből vannak, mivel a Bul. Eug. si Biopol.-ban megjelent eredeti közleményben ugyanerről a vizsgálatról más adatok vannak:

pl. Csík vármegyében	$p = 39.77; q = 11.74; r = 48.49$
Udvarhely vármegyében	$p = 36.28; q = 12.86; r = 50.85$
Háromszék vármegyében	$p = 38.40; q = 11.56; r = 50.04$
Maros-Torda vármegyében	$p = 33.01; q = 14.44; r = 52.56$

Ez jellemző Râmneanțu tudományos módszerére.

³ *p*, *q*, *r* érték Wellisch (Zeitschrift. f. Rassenkunde VIII, 33) cikke után, mivel a szerzőnél még nincs meg, Râmneanțu és David pedig 30.7, 17.2, 52.7 = 100.6 értéket ad meg.

Szentegyház az ország legmagasabb hegyvidéki falva, területi adottságai következtében, Jegenye pedig katolikus vallása miatt protestáns környezetbe szigetként bezárva a falusiak vallási elkülönülése miatt zárt egységben, meglehetősen endogámiában él és valószínűleg ez okozza e két falunál a vizsgálatok által talált szélső értékeket.

Már a százalékos eloszlás is mutatja, hogy a magyarok között meglehetősen nagy számú *B* vércsoportbelit és relatíve csekély számú *0* csoportbelit találunk. A *B* csoportbeliek száma az egyes vizsgálatokban körülbelül a megvizsgáltak $\frac{1}{6}$ – $\frac{1}{4}$ -éig terjed, az *A* csoportbeliek sohasem érik el a vizsgáltaknak felét, végül a *0* csoportnak arányszáma egyetlen esetben éri el a megvizsgáltak egyharmadát (34.86%, Szentegyház), többnyire a megvizsgáltak egynegyede körül ingadozik.

A vércsoportok százalékos összetételéből kiszámított öröklési kezdemény, úgynevezett gén értékek, mégpedig az *A* vércsoportra a *p*, a *B* vércsoportra a *q* és a *0* vércsoportra *r*, a következő értékeket adják: a *p* 29.7–38.99-ig terjed, a *q* 11.25–27.92-ig, végül az *r* 35.0–59.04-ig. A szélső értékeket itt is ismét a jegenyei és a szentegyházasi vizsgálatok szolgáltatják.

Az előbbi adja a legkisebb *r* (35.00) és legnagyobb *q* (27.92), míg az utóbbi a legnagyobb *r* (59.04) és legkisebb *q* (11.25) értéket. Az összes többi magyar vizsgálat ennél jóval több *q* és sokkal kevesebb *r* értéket

mutat. A legkisebb p érték ismét Szentegyházason adódott (29.71), míg a legnagyobb Tordaszentlászlón (38.99), ami után Jegénye következik (37.08).

XIX. TÁBLÁZAT.
ERDÉLYI ROMÁNOK VÉRCSOPORTJA %-BAN.

Vizsgáltak száma	Vizsgálat helye	AB	A	B	0	p	q	r	Vizsgáló
704	Újradna	6.40	60.20	8.40	25.00	42.30	7.70	50.00	Râmneanțu (1937)
397	Felsővidra ¹	5.36	54.86	8.66	31.32	36.87	7.27	55.96	Popoviciu–Birău (1936)
924	Aranyosköz	4.98	52.81	14.72	27.49	36.10	11.50	52.40	Papilian–Velluda (1941)
1224	Háromszék m.	15.85	43.06	12.42	28.68	33.52	12.93	53.55	Râmneanțu–David (1935)
188	Isztolna1	4.82	49.43	9.55	36.20	32.37	7.47	60.17	Popoviciu–Birău (1936)
191	Magyarlóna ¹	4.89	48.24	10.18	36.70	31.58	7.89	60.58	Popoviciu–Birău (1936)
760	Dragus ²	7.77	41.57	13.02	37.63	28.24	10.41	61.34	Dumitrescu (1934)
2098	Maros-Torda és Udvarhely egyék	7.48	44.95	17.59	29.98	31.42	13.83	54.76	Râmneanțu–David (1935)
1228	Kolozs m. (mócok)	10.67	43.32	13.92	32.08	31.18	12.18	56.64	Râmneanțu–David (1935)
505	Hideghavas ¹	5.11	46.85	10.84	37.20	30.69	8.32	60.99	Popoviciu–Birău (1936)
985	Krassó-Szőrény	9.95	42.84	15.43	31.78	30.60	13.00	56.40	Râmneanțu (1937)
1521	Bánát	7.40	43.30	15.60	33.70	29.80	12.30	58.10	Manuila (1924)
370	Alsódombró ¹	7.68	41.18	17.44	33.70	28.48	13.46	58.05	Popoviciu–Birău (1936)
2372	Erdély ³	7.97	40.93	14.54	36.55	28.05	11.50	60.46	Popoviciu (1924)
200	Magyarkiskapus ¹	5.88	42.07	14.06	37.99	27.84	10.51	61.64	Popoviciu–Birău (1936)
212	Gyerőfalva ¹	6.27	41.19	15.24	37.30	27.52	11.41	61.07	Popoviciu–Birău (1936)
536	Csik megye	6.72	39.92	16.23	37.13	26.90	12.17	60.93	Râmneanțu–David (1935)
149	Maroskapronca ¹	7.27	35.25	20.00	37.48	24.06	14.62	61.22	Popoviciu–Birău (1936)
341	Oláhomoró ¹	6.15	35.13	18.42	40.30	23.37	13.15	63.48	Popoviciu–Birău (1936)
724	Kalotaszeg	5.80	37.85	19.61	36.74	22.52	16.87	60.61	Csik–Kállay (1943)

Jegyzet: Ezenkívül Popoviciu és Birău *Magyarlóna* és *Hidegszamoson* 466 román vizsgálva 30.12 p , 7.35 q és 62.53 r gént, Budureasan 135 román vizsgálva 48.68 p , 9.01 q és 42.31 r és *Felsőmezőn* 40 románál 42.63 p , 9.93 q és 47.43 r gént találtak. Az előbbi vizsgálatot nem lehet a másik magyarlónai vizsgálattól elválasztani, az utóbbiakban túl kevés embert vizsgáltak. Éppen ezért kihagytam őket a tárgyalásból, éppúgy mint a szintén csekély létszámú *Weszeczky-féle* vizsgálatot (81 román 17.3% AB , 34.5% A , 16.1% B és 32,1% 0).

¹ A vércsoportok % számát magam számítottam, mivel a szerzők csak a gén-számokat adták meg.

² A gén-számokat magam számítottam ki, mivel a szerző rendelkezésemre álló cikkében csak a vércsoport százalékok vannak megadva, viszont: Râmneanțu: 28.3 p , 10.4 q , 61.3 r , Râmneanțu és David 31.5 p , 7.2 q és 61.3 r -t, Papilian pedig decimálisán a 31.5 p és 0.31 q -t ad meg.

³ A génszámokat kénytelen voltam magam kiszámítani, mivel a szerző nem adja meg, több helyütt pedig 28.5, 12.0 és 60.5 szerepel. Ez az érték hibás, mert $p+q+r=101$, holott szükségképpen csak 100 lehetne.

Az erdélyi románok vércsoportjainak százalékos eloszlását (XIX. táblázat) vizsgálva azt találjuk, hogy az AB vércsoport 4.82–15.85%-ig, az A vércsoport 35.13–60.20%-ig, a B vércsoport 8.4–20.0%-ig, a 0 vércsoport 25–40.30%-ig ingadozik, vagyis a románoknál a B vércsoportnak a száma maximálisan éri el a vizsgáltaknak $\frac{1}{5}$ -ét (egy esetben), többnyire kevesebb ennél a 0 vércsoporté, azonban mindig $\frac{1}{4}$ fölött van, sőt többnyire meghaladja a vizsgáltaknak $\frac{1}{3}$ -át is. Végül az A vércsoportból is valamivel kevesebbet találunk közöttük, mint a magyarok között.

Nagyon magas számú B vércsoportot a Maroskaproncán (20%), Kalotaszegen (19.61%) és Maros-Torda megyében (17.59%) vizsgált románok között látunk, ami valószínűvé teszi, hogy ezen területen az itt élő románság keveredett. Ami a vércsoport kezdeményeket illeti, a p gén 22.52–42.30%-ig, a q gén 7.27–16.87%-ig és az r gén 50.00–63.48%-ig található. Feltűnő a q gén kisebb száma. Egyedül az előbb

említett kalotaszegi vizsgálat mutat magasabb értéket (16.87), a többi román vizsgálat az ugyancsak előbb említett Maros-Torda és Udvarhely megyét és Alsódombrót leszámítva, nem éri el a 13.4%-ot, holott a magyarság esetében csak egy vizsgálatban (Szentegyházás) maradt a q gén érték ez alatt. Az r gén érték valamennyi román vizsgálatnál 50, sőt a zömüknél 55 fölött található, holott a magyar vizsgálatok között csak egy múlja ez utóbbi értéket felül, míg a 20 román vizsgálatból 11-nél még 60-on felüli értéket is találtak.

Az erdélyi románság tehát a kisebb számú q kezdemény mellett nagyobb mennyiségű r kezdeménnyel bír. Az r kezdeménynek ez a többlete a p kezdemény rovására esik, amelyben szintén több a kisebb érték, mint amit a magyaroknál találunk, habár ez az eltérés nem nyilatkozik oly pregnánsan, mint az előbbi két jellegben.

Ha az eddigi eredményeket összesítjük, akkor a százalékos eloszlásból a következő átlagértékeket kapjuk meg:

Vizsgáltak száma	AB	A	B	0	p	q	r
20.534 magyar	11.02	45.78	18.52	24.68	34.41	16.25	49.34
15.629 román.	7.21	44.25	14.31	34.25	30.17	11.42	58.42

E szerint az erdélyi románság közel ugyanannyi A vércsoporttal rendelkezik, mint a magyarság, de lényegesen kisebb a B vércsoportnak és lényegesen nagyobb a 0 vércsoportnak és valamivel az AB vércsoportnak a száma közöttük, mint a magyarok (székelyek) között. Még jobban kidomborodik ez, ha a Bernstein-féle vércsoport génszámokat számítjuk ki, miszerint valamivel kevesebb p , lényegesen kisebb q mellett sokkal nagyobb a románságnak a recessív r gén kezdeménye, vagyis a románoknál sokkal nagyobb számban van 0 vércsoport kezdeményű ember. Így az erdélyi románság, az erdélyi magyarságtól mind a vércsoportok százalék-arányában, mind a vércsoport gének százalékában erősen eltér.

Most, tekintettel a bevezetésben idézett román szerzők állításaira, vessük egybe az erdélyi magyarságnak (székelységnek) a vércsoportját a hazai magyarsággal. Wellisch¹ a magyarországi vidéki vizsgálatokat összesítve, eredményül 12.98% AB , 38.22% A , 22.0% B és 26.80% 0 csoportot talált. A p gén kezdeményt 29.50, a q gén kezdeményt 18.73 és az r gént 51.77-nek számította, így azután az erdélyi vizsgálatok átlaga igen közel áll ezekhez a számokhoz. Ép ezekre a vidéki magyarokra nézve bizonyította azután be Wellisch, hogy ezek nagyobbrészt tiszta vérű magyarok. Végeredményben tehát, míg az

¹ S. Wellisch: *Rassendiagnose der Ungarn*. Zeitschrift. f. Rassenkunde VIII (1938).

erdélyi magyarság és románság vércsoportjai átlagában különbözik, az erdélyi magyarság vércsoportjainak arányszáma a magyarság vércsoportvariációján belül foglal helyet és igaz az, amit Popoviciu 1924-ben megállapított, hogy *az erdélyi magyarság a magyarországi testvéreihez áll vércsoportban közelebb és Erdély magyarjai és románjai között nagy szerológiai eltérés van, mivel az utóbbiak a Balkán népeivel megegyeznek.*

De legyünk még pontosabbak és vegyük elő magának Popoviciunak tanulmányát (*Revue Anthropologique*, 1925)¹. »A vizsgálatok első csoportja jellegzetesebben megállapítható vérkülönbségekre mutat a románoknál és a romániai magyaroknál. (»La première catégorie des recherches montre des différences sérologiques plus spécialement établies pour les Roumains et les Hongrois de la Roumanie«. »Les Hongrois de le Roumanie sont plus proches de leurs frères de Hongrie«. »Les Roumains se classent entre les peuples des Balkans et les Slaves du Nord-Est« (164. lap), vagy pedig »Les Roumains transylvains montrent une proportion de groupe sanguin similaire aux peuples des Balkans«. (156. lap.)

Ezeket az eredményeket maga Hirszföld elismeri és helyesnek tartja, kiemelve Popoviciu és Manuila ez utóbbi megállapításait. Így ép az a szerző, akinek indexét később ez állítások ellenkezőjének a »bebizonyítására« használta fel Popoviciu és főként Râmneanțu, a maga véleményével erősíti meg az erdélyi magyarok és románok vércsoportbeli eltérését.² Már most felmerül az a kérdés, hogy az erdélyi magyarság és románság vércsoportjának *a különbségei statisztikailag igazolhatók-e?* Jól tudjuk, hogy két vizsgálati eredmény közötti különbség (D) statisztikailag csak akkor igazolt, ha e különbség a megfelelő képletek alapján számított hibaértéknek (mD) több mint háromszorosa. Ha a különbség a hibaértékek kétszeresénél több akkor a különbség valószínű csak, de nem igazolt. A differencia hibája (mD) nem más, mint a két vizsgálati eredmény négyzetre emelt és összegezett hibaértékeinek négyzetgyöke: (${}^mD = \sqrt{m_1^2 + m_2^2}$). Egy százalék számnak

a hibája $m = \sqrt{\frac{p_0\% \cdot p_1\%}{n}}$ ahol a p_0 a megadott vagy a talált jelleggel bírók százalékszám, p_1 pedig az e jelleget nem mutatóké, vagyis

¹ G. Popoviciu: *Recherches sérologiques sur les races en Roumanie*. Rev. Anthr. XXXV (1925), 152–164.

² Hirszföld L.: *Konstitutionsserologie und Blutgruppenforschung*, Berlin, 1928. 112.

100- p_0), az n pedig a megvizsgált esetek száma.¹ Ezen az alapon kiszámítva, a következő hibaértékeket kapjuk, az egyes vércsoport átlagokra:

Vércsoport	m	m	mD	Átlagok különbsége
AB	0.2170	Románok	0.30	3.81
A	0.3479	Magyarok	0.5282	1.53
B	0.2711	Románok	0.3899	4.21
0	0.1360	Magyarok	0.4037	9.57

Amint a táblázatból látjuk, az AB vércsoportban 3.81 volt a különbség, ezt a hibájával, 0.30-al elosztva 12.7-et kapunk. Az A vércsoport 1.53 különbségét hibájával, 0.5282-vel osztva 2.897 az eredmény, míg a B csoportnak differenciája 4.21, ennek és saját hibájának 0.3899-nek hányadosa 10.79, a 0 csoportnak különbsége 9.57, ezt a hibájával, 0.4037-el elosztva 23.70-et kapunk. Így tehát az AB , a B és O vércsoport esetében a magyarok és a románok összes vizsgálataiból kapott átlagok differenciája felülmúlja e differencia háromszoros hibaértékét s így statisztikailag igazolt reális eltérést jelent. Csak egy vércsoport, az A vércsoport esetében nem éri el egészen a hányados a 3-at s így csak valószínűnek tartható, habár oly közel áll ez értékhez, hogy nyugodtan mondható ez is statisztikailag igazoltnak. Végeredményben tehát, ha csak a három vércsoportban veszünk az erdélyi magyarok és románok átlagai között statisztikailag igazolt eltérést, még akkor is nyilvánvaló, hogy a két népnek vérstruktúrája gyökeresen eltér. S így mindazok az állítások, amelyeket később bizonyos szerzők (Popovici és iskolája, Birău, Râmneanțu, David, stb.) hangoztattak, hogy az erdélyi magyarság, főleg a székelyek vére azonos a románokéval, a vizsgálatok összesítése után, mikor a nagy számok következtében reális eredményeket kaptunk, teljesen megdöntötteknek tekinthetők.

Természetesen ez nem jelenti azt, hogy egy-két helyen a keveredés és együttélés következtében egy-egy kisebb csoportnak a vérstruktúrája helyenként nem fog közelállani egymáshoz. Azonban, ha az erdélyi románságot az ókiráltságbeli románsággal egybevetjük, akkor

¹ Weber E.: *Variations- und Erblichkeits-Statistik*, München, 1935. 97 és 238.

szintén nagyobb eltéréseket fogunk találni, amiből azután visszafordítva Popovici és Râmneanțu okoskodását, most már azt lehetne következtetni, hogy az erdélyi románok vércsoportstruktúra tekintetében közelebb állanak a magyarsághoz, mint óromániai rokonaikhoz, minek következtében elrománosított magyaroknak tekinthetők. Természetesen ilyen példákat is tudunk felhozni, a következőknek erre az útjára azonban nem akarok rátérni, noha természetesen igen sok olyan román falu van Erdély területén, amely a településtörténeti bizonyítékok szerint valaha teljesen magyar volt.

A vércsoportok %-os eloszlása átlagértékeinek vizsgálata után a továbbiakban vegyük sorra a *vérindexeket* is.

A vérindexek nem egyebek, mint bizonyos kutatók által felállított mesterséges viszonyszámok, amelyekkel a megvizsgált csoportok vérstruktúráját akarják kifejezni. Igen sok indexet ismerünk, ezek nagyrésze éppen mesterséges mivoltuk miatt meglehetősen szűk határok között alkalmazható.

A használatosabb indexek közül kiszámítottam a *Hirschfeld ú. n. biochemiai*¹ és *Wellisch 2* (vérfajlagos = »blutartlicher« és vértípusos = »bluttypischer«) indexének értékeit az egyes főbb erdélyi magyar és román vizsgálatokból. A kapott indexeket a XXI. és XXII. táblázatokban közlöm.

XXI. TÁBLÁZAT. ERDÉLYI MAGYAROK (SZÉKELYEK) VÉRINDEXEI.

Vizsgál- tak száma	Vizsgálat helye	$\frac{A+AB}{B+AB}$	$\frac{r+p}{r+q}$	$\frac{r-p}{q}$	Vizsgáló
555	Jegenye	1.240	1.146	0.074	Csík-Kállay, 1943
3863	Kalotaszeg	1.649	1.233	0.399	» » »
688	Erdély	1.657	1.195	1.319	Manuila, 1932
1318	Maros-Torda vm.	1.777	1.222	1.317	Râmneanțu, 1935
172	Tordaszentlászló	1.928	1.346	0.231	Popoviciu-Birău, 1936
4591	Udvarhely vm.	2.040	1.281	1.111	Râmneanțu, 1935
2820	Háromszék vm.	2.080	1.314	1.029	» »
208	Magyarlóna	2.116	1.336	0.746	Popoviciu-Birău, 1936
535	Nagyszalonta	2.247	1.309	1.406	» » »
3189	Csík vm.	2.259	1.351	0.927	Râmneanțu, 1935
412	Magyarkiskapus	2.277	1.337	1.102	Popoviciu-Birău, 1936
1067	Szentegyházás	2.434	1.263	2.607	Malán, 1942
1116	Hadikfalva	2.996	1.280	1.486	Malán, 1941

¹ Râmneanțu a »biológiai« index elnevezést használja e helyett.

Ha az indexeket megfigyeljük, szembetűnő, hogy értékeik a két nép között jelentős eltérést mutatnak. A *Hirschfeld*-index, melyről meg kell jegyezni, hogy ma, tekintettel arra, hogy a 0 vércsoportot mellőzi, nem használatos – a románoknál magasabb értékeket ad. Ugyancsak eltéréseket mutat a *Wellisch-féle vérfajlagos* index is az egyes vizsgálatok szerint, amennyiben a románoknak ingadozóbb szélsőséges értékei (1.6–1.133-ig) mellett a magyarok kisebb ingadozást (1.351–1.146) mutatnak. Végül az ú. n. *vértípusos indexben*, mely csak egyszer veszi számításba az egyes géneket, nagyon nagy az eltérés, mert a magyarok csak egy esetben (Szentegyházás) lépik túl az 1.5-et, míg a román vizsgálatok zöme (20 vizsgálatból 17) ez értéken felül van, sőt a legmagasabb (Dragus) 4.138 értéket ad.

XXII. TÁBLÁZAT.
AZ ERDÉLYI ROMÁNOK VÉRINDEXEI.

Vizsgál- tak száma	Vizsgálat helye	$\frac{A+AB}{B+AB}$	$\frac{r+p}{r+q}$	$\frac{r-p}{q}$	Vizsgáló
341	Oláhomoróg	1.680	1.133	3.050	Popoviciu–Birău, 1936
721	Kalotaszeg	1.707	1.073	2.257	Csik–Kállay, 1943
370	Alsódombó	1.945	1.210	2.197	Popoviciu–Birău, 1936
536	Csik vm.	2.032	1.202	2.796	Râmneanțu–David, 1935
985	Krassó–Szörény	2.080	1.254	1.985	Râmneanțu–David, 1937
1224	Háromszék vm.	2.084	1.310	1.549	Râmneanțu–David, 1935
2098	Maros-Torda és Udvarhely	2.091	1.256	1.688	Râmneanțu–David, 1935
149	Maroskapronca	2.098	1.124	2.542	Popoviciu–Birău, 1936
2372	Erdély	2.178	1.230	2.818	Popoviciu, 1924
1228	Kolozs m. (mócok)	2.196	1.276	2.090	Râmneanțu–David, 1935
212	Gyerőfalva	2.206	1.222	2.940	Popoviciu–Birău, 1936
1521	Bánát	2.253	1.249	2.301	Manuila, 1924
760	Dragus	2.373	1.355	4.138	Dumitrescu, 1934
200	Magyarkiskapus	2.405	1.240	3.216	Popoviciu–Birău, 1936
505	Hideghavas	3.258	1.323	3.642	» 1936
924	Aranyosköz	2.934	1.385	1.417	Papililan–Velluda, 1938
191	Magyarlóna	3.526	1.346	3.676	Popoviciu–Birău, 1936
188	Isztolna	4.104	1.368	3.722	» 1936
397	Felsővidra	4.238	1.468	2.626	» 1936
704	Újradna	4.500	1.600	1.065	Râmneanțu, 1935

Ha már most a vércsoportok, illetve vérgének átlagszámaiból az egyes indexeket kiszámítjuk, a következő indexértékeket kapjuk:

Vérindex átlagértékek.

Index megnevezés		Magyarok	Románok
<i>Biochemiai (Hirschfeld)</i>	$I = \frac{A + AB}{B + AB}$	1.277	2.391
<i>Vérfajlagos (Wellisch)</i>	$I_0 = \frac{r + p}{r + q}$	1.277	1.268
<i>Vértípusos (Wellisch)</i>	$I_x = \frac{r - p}{q}$	0.920	2.475

Ez átlagértékekből kiderül, hogy az erdélyi magyarok és románok összességének biochemiai és vértípusos vérindexe lényegesen eltér, míg a vérfajlagos indexben az eltérés csak csekély fokú.

Ez utóbbi index kis differenciája véletlen eredménye, mivel a magyarok indexértékében az index számlálójában lévő kisebb r és nagyobb p összege ($34.41 + 49.34 = 83.75$) a nevezőben lévő kisebb r és nagyobb q érték összegével ($49.34 + 16.25 = 65.59$) osztva közel azt a hányadost adja, mint a románok nagyobb r és kisebb q összege ($58.44 + 30.17 = 88.61$) osztva a nagyobb r és kisebb q összegével ($58.44 + 11.42 = 69.86$). Ez esetleges megegyezéssel szemben a másik két index lényeges eltérése mutatja, hogy a vérindexekben is jelentős a két nép közötti eltérés.

Külön reá kell mutatnom a *Hirschfeld-féle* indexben található eltérésre. Ez utóbbi indexet ugyanis előbb említett hibája – a 0 csoport mellőzése – ellenére Râmneanțu a román-székely rokonság és a magyar-székely eltérés igazolására használta fel. Már most ugyanavval a módszerrel, amelyet Râmneanțu használ, vizsgáljuk meg, hogy a valamennyi magyar és valamennyi román vizsgálatból képezett átlagos *Hirschfeld-féle* indexértékek között van-e statisztikailag igazolható eltérés, vagy pedig ez eltérés hiányában a két nép biológiai vérindexe azonosnak mondható.

A biológiai vérindexek statisztikai eltérésének igazolására Reed szerint ki kell számolnunk ez index hibáját (*l'erreur probable des indices biologiques de race*). Reed¹ szerint ez pedig

¹ Reed L. J.: *On the Correlation between any two fonctions and its application to the general case of Spurious Correlation*. Journ. Wash. Acad. Sc. Vol. XI (1921), 449–455. Idézve Râmneanțu után.

$$E.P. \text{ ind. biol.} = 0.67449 I \sqrt{\frac{A+B}{(A+AB)(B+AB)}}$$

E képletben a 0.67449 állandó, az I az index, a A , B és AB pedig az egyes vércsoportok jellegeit mutató egyének száma.

Két indexérték egybevetésére ez indexértékek (x_1 és x_2) különbségének hibáját Pearl¹ az alábbi képletben szabta meg:

$$E. P. (x_1 - x_2) = \frac{x_1 - x_2}{\sqrt{EP_{x_1}^2 + EP_{x_2}^2}}$$

Ha az eredmény 3-nál nagyobb, akkor a két index eltérése igazolt.

Ha már most e Râmneanțu által is használt képletek alapján az erdélyi magyarok és székelyek, valamint a románok biológiai vagy *Hirschfeld*-féle indexének hibáit kiszámítjuk, akkor a magyarok fentebb megadott indexének hibája 0.0173, míg a románoké 0.030. Ebből a két nép indexe különbségének hibája:

$$\frac{2.391 - 1.922}{0.017^2 + 0.030^2} = \frac{0.469}{0.0345} = 13.59$$

Már pedig eképpen bebizonyítottuk, hogy az egész erdélyi magyarság és székelység, valamint a románság összesített vizsgálataiból számított *biochemiai* vagy »*biológiai (Hirschfeld) vérindex*« *statisztikailag igazolható eltérést ad.*

Ennek következtében mindazok a következtetések, amelyeket ennek az indexnek egyezése vagy eltérése alapján az erdélyi románok és székelyek azonos ethnikai eredete és a székelyek és a marosvölgyi, illetve egyéb magyarság eltérésére és külön eredetére nézve Râmneanțu és David közösen megállapít, saját módszerüknek az erdélyi magyarság és székelység egyetemére, valamint az erdélyi románság egyetemére való alkalmazásánál teljesen megdőlnék.

Magam a *Hirschfeld*-féle *vérindex*nek nem tulajdonítok különös értéket, e kérdés részletes tárgyalásába csak azért bocsájtkoztam, hogy

¹ R. Pearl: *Introduction to Medical Biometry and Statistics*. Philadelphia, 1930. 438. Idézve Râmneanțu után.

Râmneanţunak saját – a bevezetésben már kellőleg megvilágított – vérvizsgálatai alapján s azok egyes részleteinek kiragadásával produkált matematikai látszólagos eredményeivel igazolt székely-román vérrokonsági tételét a saját eszközeivel alapján megdöntsem.

Semmiféle indexszám és matematikai számítás nem tudja azt megcáfolni, hogy a *vércsoportok százalékos eloszlása s ennek következtében a vércsoportokat létrehozó öröklési kezdemények (gének) számában az erdélyi magyarság és székelység, valamint a románság között nagy eltérések mutathatók ki.*

Igy végeredményben kimondhatjuk, hogy az *erdélyi magyarság és románság* vércsoport tekintetében mind a csoportok eloszlása, mind a vérkezdemények számában, sőt még fontosabb indexeiben is statisztikailag igazolhatóan eltér s így *vércsoportstruktúrában egymástól élesen különbözik.*

V. A FAJI ÖSSZETÉTEL

A főbb embertani jellegek tárgyalása után még az erdélyi magyarság és románság embertani szintézisével, vagyis *faji összetételük* kérdésével is foglalkoznunk kell. Sajnos, az eddig tárgyalt bélyegeknél is jóval kevesebb adat áll erre vonatkozóan rendelkezésünkre. Ezeket az adatokat, melyek csekély számuk miatt Erdély lakossága faji összetételének csak részleges képét adhatják, a XXIII. és XXIV. táblázatban csoportosítottam. A táblázatba elsősorban Făcăoaru faj elemzéseinek eredményét vettem be, még pedig az ő általa uni- és birasialisnak mondott csoportokat, valamint a férfiakat és nőket egyesítve. Valamennyi vizsgálatát átszámítottam s így az egyes csoportokba tartozó esetek összevont számából számítottam ki az egyes fajok százalékait. A magyar faji táblázatba saját erdélyi vizsgálataim folyamán nyert előzetes faji összetétel megállapításokat is bevettem, még pedig akként, hogy a phaenotypikailag tiszta, tehát csak egy faj jellegeit mutató egyénekhez hozzászámoltam a keverék egyéneket is, úgy hogy azokat, akiknél két fajta jellegei nyilvánultak, mindkét faj csoportba félegység, akinél három fajta jellegeit észleltük, mindegyik csoportba egyharmad egységként osztottam be, stb. Tudom, hogy ez az eljárás a faji jellegek öröklődésének bonyolódott mivolta következtében örökléstaniilag egyáltalában nem exakt s így nem ad pontos eredményt, de legalább is hozzávetőleges eredmény várható tőle s így jobb és exaktabb eljárás híján választottam ezt a módszert. A keveredett egyéneknek a száma relatíve csekély lesz, mivel kevesen lesznek olyanok, akiket egyáltalában nem

lehet a faji hozzátartozóságukra nézve még több felismerhető faj keverékének sem determinálni. Meg kell azt is jegyeznem, hogy vizsgálati anyagom további feldolgozása során az itt közölt előzetes diagnosztikai megállapításokat az egyes metrikus jellegekkel korrigálni kívánom és így felvételeim végleges közléséig itt szereplő adataim csak előzetes tájékoztató eredményeknek tekintendők.

Végül bevettem a táblázatba a magyarok részén Csíknak és Kállynak a kalotaszegi falvakban végzett vérvizsgálatai közben személyrevétellel nyert, a románok részéről pedig Papiliannak és Veludának a mócok vizsgálata közben megállapított fajelosztásra vonatkozó eredményeit. Ez utóbbinál a saját anyagomon alkalmazott módszer szerint jártam el, nevezetesen a keverékként felsorolt egyéneket az illetékes fajok között elosztottam. A fajok eloszlását illetőleg a Făcăoaru által megállapított csoportokat alkalmaztam, habár ő a fajok nomenclaturájában nem egészen következetes. Először például ú. n. *X* fajtát vett fel, melyet később az *atlantid*-dal azonosít. Ugyanígy tartotta különleges indokolás nélkül Papilanék »*regionalis*« fajtáját. Az *orientáli* fajtát is egyszer, mint a *mediterrán* egyszerű változatát, egyszer pedig az Eickstedt-féle nomenclatura értelmében *külön fajként* említi. Az összehasonlítás lehetősége miatt az ő faji beosztását meg kellett tartanom.

Vizsgáljuk meg a következőkben az egyes fajtáknak a két népben az eddigi vizsgálatokból mutatkozó arányszámát.

XXIII. TÁBLÁZAT.

ERDÉLYI MAGYAROK (SZÉKELYEK) FAJI ÖSSZETÉTELE %-BAN.

A vizsgáltak száma	A vizsgálat helye	Alpesi	Armenoid	Dáli	Dinári	Északi	Keletbalti	Mongol	Mediterrán	Orientáli	x atlantid	Turánid	%	Vizsgáló
516	Panit és Szabéd	19.6	0.0	0.0	44.4	17.1	5.4	1.4	8.1	2.5	0.0	0.0	1.6	Făcăoaru (1937)
295	Kolozsvár, erdélyi diákok	6.5	0.7	0.7	9.8	23.1	6.8	1.7	20.3	8.1	14.2	0.0	8.1	Făcăoaru (1938)
472	Szárhegy	27.1	0.0	0.2	17.0	15.3	9.1	0.6	27.5	3.2	0.0	0.0	0.0	Făcăoaru (1937)
1126	Szentegyháza	14.0	2.0	0.0	14.0	9.0	30.0	8.0	4.0	0.0	0.0	5.0	14.0	Malán (1942)
2411	Kalotaszeg	5.4	0.0	0.0	0.5	1.1	23.6	2.7	0.4	0.0	0.0	20.7	45.9	Csík-Kállay (1943)
654	Csíktaplóca	21.7	6.6	0.0	18.7	8.7	24.9	3.8	8.1	0.0	0.0	6.6	0.9	Malán (1943)
563	Csíksomlyó	26.5	4.1	0.0	11.9	6.6	24.0	5.5	6.9	0.0	0.0	6.8	7.8	Malán (1943)

A magyarságban az *alpesi* fajta 5.4—27.1%-ig ingadozik. Feltehető, hogy Kalotaszegen (5.4%) és a diákok között igen kevés az alpesi elem (6.5%). A legtöbb e fajhoz tartozó ember Szárhegyen (27.1%) és

Csíksomlyón (26.5%) található. Lényegesen kevesebb van a marostordamegyei Paniton és Szabéden (19.6%) és az udvarhelymegyei Szentegyházason (14.0%).

A *dinári* fajta 0.5–44.4%-ig található. Az előbbi a kalotaszegi, az utóbbi a paniti és szabédi vizsgálat arányszáma, amely oly mértékben eltér a többitől, hogy helyállóságukat további vizsgálat ellenőrzése igazolhatja csak. Közel megegyező a számuk Csíktaplócán (18.7%) és Szárhegyen (17.0%), Szentegyházason (14.0%) és Csíksomlyón (11.9%) valamivel kevesebb van s ha a fentemlített kalotaszegi szélső értéket nem vesszük figyelembe, a legkevesebb a diákok között volt (9.8%).

Az *északi* fajta 1.1-től 23.1-ig található, az előbbieket ismét a kalotaszegiek, az utóbbiak pedig a Kolozsvárt tanuló magyar diákok lettek volna. Itt is vagy egyoldalú szelekció, vagy pedig metodikai különbözőség lehet a két szélső érték okozója. Igen sok északit talált még a további vizsgálataiban is Făcăoaru, mégpedig Paniton és Szabéden 17.1%-ot és Szárhegyen 15.3%-ot. Lényegesen kevesebb volt a számuk a szentegyházi (9.0%), csíktaplócai (8.7%) és csíksomlyói lakosságban (6.6%).

A *keletbalti* fajta 5.4–30%-ig fordult elő. Figyelemre méltó, hogy Făcăoaru mindhárom vizsgálatában túl kevés a keletbalti (Panit 5.4%, diákok 6.8%, Szárhegy 9.1%), viszont sok az északi. Ahol több az északi (diákok 23.1%), kevesebb a keletbalti és ahol kevesebb az előbbi (Szarhegy 15.3%), több az utóbbi. Így tehát könnyen lehet, hogy a keletbaltiak egy része az északiak közé sorolódott, ami, tekintettel Făcăoaru módszerének a bevezetésben vázolt hiányaira, könnyen elképzelhető.

Véleményem szerint ez utóbbira vezethető vissza az is, hogy ő két vizsgálatában igen nagy számú mediterránt talált a magyarok között, amihez még a csak általa észlelt atlantid és orientáli fajúak csatlakoztak.

Igy azután a *mediterrán* fajta helyenként igen magas százalékot mutat. Az előfordulás határai 0.4–27.5%-ig, terjednek. A legtöbbet Făcăoaru határozta meg Szárhegyen, ezenfelül még igen sokat talált a kolozsvári diákok között (20.3%). Ezzel ellentétben az összes többi vizsgálatban alig változó eredmények mutatkoztak (Panit és Szabéd 8.1%, Csíktaplóca 8.1%, Csíksomlyó 6.9% és Szentegyház 4.0%), kivéve Kalotaszeget, ahol valószínűleg szintén módszertani eltérés miatt a legkevesebbet (0.4%) Csik és Kállay észlelték.

Orientáli fajtát a magyarok között csak Făcăoaru talált, legtöbbet a diákok között (8.1%), azután a két faluban lényegesen kevesebbet (2.5 és 3.2%). *Atlantid* azonban csak az egyik vizsgálatában, az egyetemi hallgatók közt volt (14.2%).

Ugyanezt a fajtát sem maga Făcăoaru, sem a többi vizsgálók nem írták máshonnét le, már pedig elképzelhetetlen, hogy 1 vagy 2%-ban maga sem találta volna meg a többi falvakban. De a többi vizsgáló nemcsak ezt, hanem az orientáli fajtát sem észlelte s így valószínű, hogy ezek tényleg csak a mediterrán fajta változatait, vagy esetleg más fajjal való mixovariációit jelentik.

Ezzel szemben a *turáni* fajtát csak a magyar kutatók észlelték 5.0–20.7% gyakoriságban. A legtöbb vizsgálat az alsó határ közelében mozog, csak Kalotaszegen volt 20.7%. Ez utóbbi magas adat valószínűleg az alpesieknek a rovására megy.

Számottévő *mongol* beütés is mutatható ki az erdélyi magyarok sorában majdnem valamennyi vizsgáló szerint (0.6–8.0%-ig). A legkevesebb Szárhegyen, a legtöbb Szentegyházason fordult elő. A többi vizsgálati eredmény arányszámái ezek között vannak.

Igen kicsiny mennyiségben akadtak *armenoid* fajtájúak (0.7–6.6%), inkább Csík vármegyében.

A legkisebb beütést 0.2–0.7%-ig a *dáli* fajta adta, ennek az előfordulását csak két helyen észlelték.

XXIV. TÁBLÁZAT. ERDÉLYI ROMÁNOK FAJI ÖSSZETÉTELE

A vizsgálatok száma	A vizsgálat helye	Fajta												?	Vizsgáló
		Alpesi	Armenoid	Dáli	Dimári	Északi	Kelet-balti	Mongol	Mediterrán	Orientáli	x alantid	Turánid			
310	Erdélyi diákok	5.2	0.3	0.3	10.6	15.2	5.8	0.3	37.1	8.4	0.0	0.0	0.0	0.0	Făcăoaru (1937)
200	Újradna	25.5	0.0	2.0	2.0	9.0	21.5	0.0	38.5	10.0	0.0	0.0	1.5	1.5	Făcăoaru (1936)
648	Szamosfő	43.7	0.0	5.4	5.4	7.6	10.3	0.2	9.9	15.4	0.0	0.0	0.0	0.0	Făcăoaru (1937)
301	Vasláb	40.2	0.0	0.3	0.3	14.0	9.3	0.3	16.3	8.0	0.0	0.0	0.0	0.0	Făcăoaru (1936)
146	Ó-Borlovény és Nérápatas	21.9	0.0	0.0	0.0	12.3	4.8	0.0	36.3	4.4	10.3	0.0	0.7	0.7	Făcăoaru (1937)
670	Marginen környéke	16.7	0.0	2.3	2.5	8.8	8.2	0.0	44.2	5.7	8.5	0.0	1.5	1.5	Făcăoaru (1937)
926	Aranyosközi mőcok ¹	50.1	0.0	7.0	7.0	1.4	13.2	0.0	11.7	0.0	6.2	0.0	6.6	6.6	Papilian és Velluda (1941)

¹ A két fajjellegű keverékegyéneknek feles arányban való szétosztása útján számított értékek.

Rátérve a *románok faji összetételére*, látjuk, hogy az *alpesi* fajta közöttük 5.2–50.1%-ban volt képviselve, a legkevesebb itt is a diákok, míg a legtöbb a mőcok soraiban. Igen magas volt még az alpesi faj arányszáma Szamosfőn (43.7%) és Vaslábban (40.2%). Lényegesen kevesebb volt Újradnán (25.5%), Óborlovényon (21.9%) és végül Marginen környékén (16.7%). A diákok közt itt is oly kicsiny volt az alpesi faj

arány száma Făcăoaru vizsgálataiban, hogy egyenesen érthetetlen. Hisz az alpesi faj szorgalma és igyekezete lehetlenné teszi, hogy az országos számaránynál ennyivel kisebb mértékben törjön a magasabb pozíciók és kedvezőbb életlehetőségek elérését jelentő felsőbb tanulmányok felé, így tehát e tekintetben a szelekció kizárható és ismét a módszerbeli eltérésre kell gondolni.

A *dinári* fajta 2.0–11.6%-ig fordul elő. A legkevesebb dinári Újradnán, a legtöbb Vaslábön volt. Feltűnő, hogy a magas hegylakó mócok közt aránylag kevés (3.8%) dinári található. A diákok sorában ezzel szemben aránylag sok dinári volt (10.6%), utánuk következik Óborlovény és Nérapatas (9.6%), majd Szamosfő (6.9%), végül Marginen, ahol körülbelül ugyanannyi volt (3.9%), mint a mócok között (3.8%).

Az *északi* fajta 1.4–15.2%-ig van a románok között képviselve. A mócok közt találták a legkevesebbet (1.4%), míg a többi faluvizsgálatban ennél lényegesen több akadt (Szamosfő 7.6%, Marginen 8.8%, Újradna 9.0%, Óborlovény 12.3% és Vasláb 14.0%). A legtöbb északit a diákok között mutatták ki (15.2%) – nyilvánvaló egyoldalú szelekció következtében.

A *keletbalti* fajta 4.8–21.5%-ig ingadozott. A legkevesebb volt a diákok között (5.8%), Óborlovényen és Nérapatason (Krassó-Szörény megyében 4.8%), végül Marginen környékén (Szeben vármegyében 8.2%), míg igen sok volt Újradnán (21.5%), éppen kétszer annyi, mint az utána következő román vizsgálatban (Szamosfő, 10.3%), ami arra mutat, hogy a besztercenaszódvármegyei románság nagyobb mértékben bír keletbalti elemekkel, amelyek a magyarságnak a főbb részét is teszik.

A *mediterrán* fajta 9.9–44.2%-ban található. A legkevesebb Szamosfőn, a legtöbb a szebeni Marginen környékén. Igen nagyszámú mediterrán él még Újradnán (38.5%), Óborlovényen (36.3%) és a diákok közt (37.1%), relatíve kevés a mócok falvaiban (11.7%), míg Vasláb közep-helyet foglal el a mediterrán faj előfordulásában (16.3%).

Orientali fajt csak Făcăoaru talált, Papilian és Vel-luda nem. E faj arányszáma 4.4–15.4%-ig terjed. A minimumot Óborlovényen, a maximumot Szamosfőn tapasztalták, már pedig a mediterrán fajta épp fordítva volt: Szamosfőn kevés, Óborlovényen sok. Ugyancsak sok volt a mediterrán a szintén igen kevés orientálival (5.7%) bíró Marginenben is. Így nincs kizárva, hogy ez adatok hulláma a két faj között a Făcăoaru által nem egészen határozottan meghúzott diagnosztikai határ következtében állott elő. A többi vizs-

gálat Vaslábban 8.0, a diákok közt 8.4 és Újradnán 10% orientáltit mutatott ki.

Az *atlantid* fajta 0.6–10.3%-ig fordult elő, mégpedig Szamosfőn 0.6%, Marginenben 8.5%, Óborlovényen és Nérapatason 10.3%. E fajba sorolja Făcăoaru a Papilian és Velluda által a mócok között »*regionali*«-nak elnevezett fajcsoportot (6.2%), nevezettek eredeti közleménye hiányában azonban nem tudom ennek jogosságát ellenőrizni.

Meglehetősen erős *dáli* faj beütést tapasztaltak még a románság sorában (7.0–0.3%). E fajtából a legtöbbet a mócok falvaiban (7.0%), utána Szamosfőn (5.4%), majd Marginenben (2.5%) és Újradnán (2.0%), míg Vaslábban és a diákok közt csak nyomokban mutatták ki.

Végül *mongol* és *armenoid* beütés csak egy-két helyen és igen kis százalékban fordult elő (0.3–0.2%).

Már az eddigiekből is jól látszik, hogy az erdélyi magyarok és románok faji összetételének kérdésében nagyon nehéz az eddigi vizsgálatokból a közös módszer és az összehasonlító alap hiánya miatt áttekinthető eredményt kapnunk. Különösen elüt Făcăoaru módszere a többi szerzőtől, mert hisz olyan fajokat is vesz fel, amelyeket más szerzők nem ismernek el, s amelyeknek a határaiban maga sem eléggé határozott. Feltűnő vizsgálataiban az igen kevés előáztsiai elem és hogy turanid elemet még a magyarok közt sem mutat ki. Ez elem viszont a mérések nélkül dolgozó Csiknál és Kállaynál igen nagy mértékben található. Így tehát az eredmények ingadozásának nemcsak település és fajtörténeti alapja, de a szerzőknek a faji diagnózis tekintetében eltérő álláspontja is oka lehet.

Ennek ellenére kíséreljük meg *a két népet alkotó fajelemek hozzávetőleges mennyiségét meghatározni*, mégpedig az összes vizsgálatok eredményeinek összesítése útján, – nem tekintve, hogy az egyik vagy másik szerző milyen álláspontot foglal el egyik-másik fajtával szemben – mert így az egyesített nagyobb anyagból mégis csak némi bepillantást nyerhetünk a két nép faji struktúrájába, s ha talán abszolút értelemben tekintve a mai kevés vizsgálatnál és azok fentebb vázolt methodikai eltérése miatt nem is rajzolhatunk pontos képet, de mind a két népnél ugyanazt a hibát követve el, az összehasonlításban relatív eredményhez juthatunk.

Összegezzük tehát az összes vizsgálatokat, vagyis számítsuk össze belőlük az egyes fajokba tartozó egyének számát s e számot fejezzük ki a megvizsgáltak összeségének százalékában. Így a férfiakat és nőket egybevonva

	a magyarságban (6037 személy)	a románságban (3201 személy)
<i>alpesi</i>	13.8	33.7
<i>armenoid</i>	1.5	–
<i>dáli</i>	0.1	2.7
<i>dinári</i>	11.6	6.0
<i>északi</i>	7.4	7.7
<i>keletbalti</i>	21.4	10.0
<i>mongol</i>	3.5	0.1
<i>mediterrán</i>	6.4	23.8
<i>orientáli</i>	0.9	6.7
<i>atlantid</i>	0.7	5.8
<i>turanid</i>	10.6	–
?	22.1	3.5

százalékban fordul elő.

A táblázat alapján a magyarság faj képét a következő képlet fejezné ki, ha az egyes fajokat a kezdőbetűjükkel jelöljük:

Kb21.4, A13.8, D11.6, T10.6, E7.4, M6.4, M03.5, Ar1.5,

mivel a többi töredékes fajnyomok elhanyagolhatók.

Ezzel szemben a románság képlete:

A33.7, M23.8, Kb10.0., É7.7, Or6.7, D6.0, At5.8, Dá2.7.

Vagyis a *magyarságnak a keletbalti, alpesi, dinári és turáni fajelemek 57.4%-át teszik a keletbalti faj erős túlsúlyával*. Kevesebb mennyiségű északi, mediterrán és mongol elem található, közöttük összesen egyötödükénél kevesebb mennyiségben (17.3%), ezenkívül még észrevehető az 1.5%-ra rúgó armenoid beütés. (A maradék az egy százalékon aluli fajtákra és meghatározhatatlanokra elforgácsolódik.)

Meg kell még azt is jegyeznem, hogy a *keletbalti és turáni elemek száma* minden valószínűség szerint *a magyarok soraiban még nagyobb*, mivel Csik és Kállay a keverékegyéneket nem határozták meg. Az ő nagyszámú vizsgálatukra való tekintettel ugrott fel a meghatározhatatlanok száma a magyaroknál 22.1%-ra, míg a románoknál csak 3.5% volt. Maguk is megjegyzik, hogy a keverékegyének soraiban még sok keletbalti és turáni elem van.

Ezzel szemben a *románság masszívumát kétségtelenül az alpesi fajta mellett a mediterrán elemek teszik*. Ha a mediterrán elemek (mediterrán, orientáli, atlantid) számát összevonjuk, akkor 36.3% számukkal kétségtelenül a románság uralkodó fajtájává válnak. *Ez elemek és az alpesi*

fajta a románság zömét (70%) adják. Ezután még jelentős a keletbalti elemük (10%), melyhez a magyarokéval körülbelül egyforma mennyiségű északi, majd kevesebb dinári elem csatlakozik. E három faj közel egynegyedét alkotja a románságnak (23.7%). Végül erősebb dáli beütés mutatható ki.

Most még össze kellene hasonlítanunk az erdélyi magyarok és románok faji összetételét Magyarországra, illetve Románia többi részének faji összetételével. Sajnos azonban, egyik országból sem állnak oly faluvizsgálatok a rendelkezésünkre, amelyek egyes vidékek vagy akár falvak részletes faji összetételére vonatkozóan felvilágosítást adnának.

Ha a faji összetételre vonatkozó – véleményem szerint túl kevés reális alappal bíró – becsléseket vesszük alapul, akkor az erdélyi magyarság keletbalti és alpesi elemeinek száma közel annyit mutat, mint a magyarság faji összetételére vonatkozó Bartucz-féle becslés, amely szerint e két faj 20, illetve 15% a magyarság között. A többi fajok arányszámában kisebb-nagyobb eltolódás van. A románság tekintetében pedig a mediterrán elemek száma nagyjából ugyanaz, mint amennyit Lebzelter adott meg vizsgálatai alapján Olteniából és Munteniából (24.3–40.8%). Sajnos, a nemzetközi nomenklatúrától eltérő fajok bevezetése és részletes adatok hiánya a többi faj tekintetében a Lebzelter további adataival való összehasonlítást lehetetlenné teszi.

Végeredményben láthatjuk, hogy az *erdélyi magyarok és székelyek, valamint a románok között faji összetétel tekintetében a helyenkint változó eredmények ellenére mélyreható különbségek vannak, a magyarság nagyszámú keletbalti és turáni eleme keleteurópai, míg a románság erős mediterrán, orientáli és atlanti eleme déleurópai* – a Földközi-tenger mellékére vezető – *ősi faji kapcsolatokra mutat.*

ÖSSZEFOGLALÁS.

Dolgozatomban először az erdélyi magyarok és románok embertanára vonatkozó eddigi fontosabb vizsgálatokat ismertettem, különösen abból a szempontból, hogy az embertani megismerés céljaira mennyire szolgáltatók az összehasonlításra alkalmas adatokat. Azután sorra vettem az egyes főbb embertani jelleget: a testmagasságot, a fejindexet, az arcindexet, a vércsoportokat és a faji összetétel kérdését az eddigi irodalom és a saját vizsgálataim alapján.

A főbb jellegek tárgyalása a következő fontosabb eredményekre vezetett: 1. Az *erdélyi magyar férfiak testmagasság-átlaga* 166.4 cm, a nőké

153.2 cm, a szorosabban vett középtermetcsoportba esik. Mindkét átlagérték, valamint az egyes vizsgálatokban kapott átlag- és csoportértékek a Magyarország más részén végzett vizsgálatok variációs szélességébe beleesnek. A férfiak 25.2%-a magas, 59.2%-a közepes és 15.6%-a alacsony; a nők 9.9%-a magas, 63.4%-a közepes és 26.7%-uk alacsony. A férfiak többségét, éppúgy a nőket is a közepes termetűek teszik, de az előbbieket termete inkább mérsékelten nagyközepes, míg az utóbbiaké kisközepes növekedési tendenciára vall.

Az erdélyi magyar férfiak fejindexátlaga 83.13, a nőké 83.11, a rövidfejű csoportba esik. Az erdélyi magyarság e jellegben sem választható el az ország egyéb részén vizsgált magyarságtól, habár itt több a kevésbé rövidebb fejalak. Az erdélyi magyarság 45.5%-a szorosabban vett rövidfejű, 27%-a középfajű, 24.5%-a igen rövid- és 2.9%-a hosszúfejű, tehát túlnyomó többsége rövid- és középfajű.

Az erdélyi magyar férfiak arcindexátlaga 87.92 a középszéles arcok felső határára, a nőké 86.06 a középszéles arcok csoportjának felső felére esik. Az arcindex tekintetében ugyancsak a hazai egyéb vizsgálatok mellé vagy közé sorolhatók. 8.2% igen széles, 22.5% széles, 25.1% középszéles, 26.6% keskeny és 17.6% igen keskeny arcú van közöttük.

Az erdélyi magyarság vércsoportjainak átlagai 11.02% AB, 45.78% A, 18.52% B és 24.68% 0. A vér-gének arányszáma 34.41% p, 16.25% q és 49.35% r. Ezek a számok közel állanak a Wellisch által a magyar vidéki lakosságra kiszámított értékekhez (12.98% AB, 38.22% A, 22.0% B és 26.8% 0, illetve 29.50%p, 18.73% q és 51.77% r). Ezekből az értékekből a biológiai index (I) 1.922, a vérfajlagos (I₀) 1.277, a vértípusos (I_x) 0.920.

A magyarság hozzávetőleges faji összetétele:

Kb21.4, A13.8, D11.6, T10.6, É7.4, M6.4, M03.5, Ar1.5.

A magyarság zömét a keletbalti, alpesi, dinári és turáni elemek teszik.

2. Az erdélyi román férfiak termetátlaga 167.5 cm, a nőké 154.2 cm, az előbbi nagyközepes, az utóbbi közepes termetet ad. A férfiak 26.9%-a magas, 61.2%-a közepes, 11.9%-a alacsony; a nők 20.6%-a magas-72.2%-a közepes- és 7.1%-a alacsonytermetű. Mind a román férfiak, mind a román nők erősen nagyközepes növekedési tendenciát mutatnak, a többségük középtermetű, de relatíve több a magas soraikban, mint az alacsony.

A román férfiak fejindexátlaga 85.16, a nőké 85.03 a rövidfejűség felső végére esik. A románság 0.6%-a hosszú-, 5.9%-a közép-, 34.5%-a rövid- és 59%-a igen rövidfejű, vagyis a túlnyomó többségük igen rövid fejalakú.

Az erdélyi románok arcindexének átlaga 87.07 a férfiaknál és 85.87 a nőknél, mindkét nemen a középszéles arcok csoportjába sorolható. Igen széles arcú 6.5%, széles 23.4%, középszéles 28.2%, keskeny 27.5% és igen keskeny 13.5%-uk.

Az erdélyi románság vércsoportátlaga 7.21% AB, 44.25% A, 14.31% B és 34.25% 0. A vér-génértékek 30.17% p, 11.42% q és 58.44% r. A biológiai indexük (I) 2.391, vérfajlagos indexük (I_0) 1.268, a vértípusos indexük (I_x) pedig 2.475.

Az erdélyi románság hozzávetőleges faji összetétele:

A33.7, M23.8, Kb10.0, E7.7, Or6.7, D6.0, At5.8, Dá2.7.

A románság zömét a mediterrán (t. k. mediterrán, orientáli, atlanti) és alpesi elemek alkotják.

3. Az eredmények összevetése mutatja, hogy a román férfiak átlagban 1.1, a nők 1.0 cm-rel magasabbak a magyaroknál. A természetcsoportokban is több közöttük a magastermetű és sokkal kevesebb az alacsony, tehát magasabb növekedési tendenciákkal bírnak, mint a magyarok.

A románok koponyaindexátlaga is magasabb, mint a magyaroké, így a fejük rövidebb és kerekesebb, éppen ezért sokkal több igen rövidfejű ember van közöttük. A magyarok fejkata az enyhén rövidfejűséget, a románoké a túlrövidfejűséget mutatja jellemzőnek.

Az arcindexátlagban a románok valamivel szélesebb arcúak, közülük valamivel többen a széles, míg a magyarok közül a keskenyebb arc-csoportokba tartoznak. Az eltérés azonban csekélyfokú.

A románságnak közel annyi A vércsoportja van, mint a magyarságnak, de lényegesen kevesebb B, valamint AB és sokkal nagyobb mennyiségű 0 vércsoportja van. Ennek következtében valamivel kevesebb p és lényegesen kisebb q gén mellett sokkal nagyobb számú a recessív r gén kezdeménye s így mind a vércsoportok százalékos arányában, mind a vér-gének mennyiségében a két nép nagy eltérést mutat. Különbségük három vércsoportban (B, AB, 0) statisztikailag igazolható, egy vércsoportban pedig (A) valószínűsíthető. A vérindexek közül kettő nagymértékben, egy csak kevésbé tér el. A biológiai (Hirschfeld) index eltérése statisztikailag igazolható. A két nép tehát vérstruktúrában gyökeresen eltér.

Mindezek az eltérések a faji összetételben lévő különbség következményei: az erdélyi magyarság hatalmas keletbalti és turanid elemei keleteurópai, míg az erdélyi románság nagyszámú mediterrán elemei déleuropai és földközi-tengerkörnyéki ősi faji kapcsolatokra mutatnak.

Malán Mihály

42*